

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji

**MADDE BAĞIMLILARININ DAMGALANMA SONRASI
BAĞIMLILIK DÖNGÜSÜ**

Merve ARILIK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

MADDE BAĞIMLILARININ DAMGALANMA SONRASI BAĞIMLILIK DÖNGÜSÜ

Merve ARILIK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

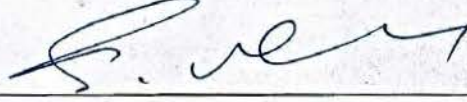
Sosyoloji

Yüksek Lisans Tezi

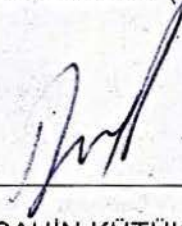
Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

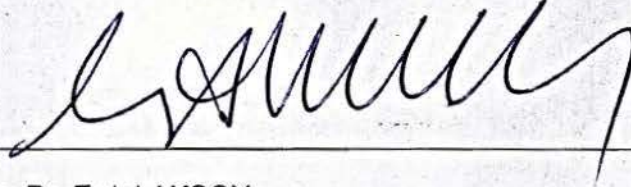
Merve ARILIK tarafından hazırlanan "Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü" başlıklı bu çalışma, 17.01.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Demet ULUSOY (Başkan)

Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK (Danışman)

Doç. Dr. Erdal AKSOY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17.01.2019

Merve ARILIK

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

X Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

O Tezimin/Raporumun 17.01.2022 tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

O Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

O Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

17/01/2019

(İmza)

Merve ARILIK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanınının **Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

(İmza)

Merve ARILIK

TEŞEKKÜR

Tez sürecim boyunca anlayışı, desteği ve tüm yardımları için danışmanım Doç. Dr. Birsen Şahin Kütük'e, tezimin bütün ayrıntılarıyla ilgilenip motivasyonumu hep yükselten Pınar Esmer'e, fikirlerini benden esirgemeyen Bilge İşiyok'a, Amatem ve tedavi merkezleri ziyaretlerimde beni yalnız bırakmayan Nihal Bayram, Özge Tuna, Kerem Alpkaan Adakan, Cemil Hanoğlu'na, bütün yardımları için Gizem Kulak, Furkan Dilben ve Nalan Mumcu'ya, tüm desteği için yöneticim Murat Gül'e ve Hasan Çerçioğlu'na teşekkür ederim.

ÖZET

ARILIK, Merve, *Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Madde bağımlılığı giderek artan bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Çalışmada ele alınan konu madde bağımlılarının damgalanma süreçleridir. Damgalanma, toplumda normal dışında olan ya da suç teşkil eden davranışlarda bulunan bireyler üzerinde gerçekleşir. Birey damgalanarak toplum tarafından da cezalandırılmış olur. Bu anlamda madde bağımlısı bireylerin toplum tarafından damgalanıp damgalanmadığı ve eğer damgalanmış iseler bu durumun bağımlılık süreçlerine etkisinin olup olmadığını ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını oluşturmuştur. Araştırma evrenini Ankara’da tedavi olmuş ve olan madde bağımlıları oluşturmuştur. Kartopu örneklem seçimi yöntemiyle Ankara’da bulunan HİGED ve UBAM isimli tedavi merkezlerinde tedavi olmuş 20 madde bağımlısı bireyle gönüllülüklerine dayalı görüşmeler yapılmıştır. Nitel verilerin değerlendirilmesi için MAXODA11 nitel analiz programı ile tema analizi yapılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre madde bağımlısı bireyler damgalanmış kişilerdir. Bu damgalanma sonucunda ise bağımlılık süreçleri olumsuz etkilenerek bağımlılık döngüsünden kurtulmalarının güçleştiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Madde bağımlılığı, Damgalanma, Hariciler

ABSTRACT

ARILIK, Merve, *the Drug Addiction Cycle of Drug Addicts After Stigmatization*, Master's Thesis, Ankara, 2019.

Substance addiction has become a constantly increasing social problem. The issue investigated in the study is the process of stigmatization of those who are substance addicts. Stigmatization happens to individuals who acts out of the norm or display transgressive behavior. By being stigmatized, the individual is punished by the society. In this regard, finding whether a substance addict individual is stigmatized or not, and if there are any effects of stigmatization on substance addiction if the individual is stigmatized are the central point of investigation of this study. Participants in the study are the drug users who completed or still undergoing the treatment process in Ankara. 20 volunteer drug users who are treated in HİGED and UBAM in Ankara were interviewed through snowball sampling. A theme analysis was done in order to analyze the qualitative data by MAXODA 11. The results showed that all participants experienced stigmatization, as a result of which the process of addiction was observed to be affected negatively and substance addicts are hindered from escaping the cycle of addiction.

Key Words

Drug Addiction, Stigmatization, Outsiders

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
TABLO DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	4
1.1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.1.2. Araştırmanın Amacı, Soruları ve Önemi.....	6
1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	7
1.2.1. Katılımcıların Özellikleri.....	10
1.2.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci	13
2. BÖLÜM: KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR VE TEORİK ARKAPLAN	16
2.1. KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR	16
2.2. MADDE BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN KAVRAMLAR	19
2.2.1. Madde Bağımlılığı ve Buna İlişkin Tarihsel Süreç.....	19
2.2.2. Etkilerine Göre Maddeler	24
2.2.2.1. Halüsinojenler	24

2.2.2.2. Opiyatlar	27
2.2.2.3. Stimülanlar (Uyarıcılar).....	28
2.2.2.4. Sedatif Hipnotikler	31
2.2.2.5. Uçucu Maddeler	32
2.3. KURAMSAL ARKAPLAN: MADDE BAĞIMLILIĞI VE DAMGALAMA	33
2.3.1. Damgalama Teorisi	33
2.3.2. Haricîler	41
2.3.3. Madde Bağımlılığı, Damgalama ve Haricîler.....	48
3. BÖLÜM: BULGULAR	50
3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	50
3.2. MADDE KULLANMAYA BAŞLAMA HİKÂYESİ.....	54
3.3. KULLANILAN MADDELER VE BUNLARIN KULLANIM ZAMANLAMASI	57
3.4. DAMGALANMA SÜRECİ İLE İLK KARŞILAŞMA: MADDE KULLANDIĞININ BİLİNMESİ	59
3.4.1. Ailenin Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu	59
3.4.2. Arkadaşların Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu	60
3.5. DAMGANIN YASAK VE KISITLAMALARLA GÖRÜNÜMÜ	61
3.6. DAMGALAMA SÜRECİ SONRASI YAŞAM VE İLİŞKİLER.....	63
3.6.1. Aile İlişkilerinde Görülen Değişiklikler	63
3.6.2. Arkadaş İlişkilerinde Görülen Değişiklikler.....	67
3.6.3. Ailede Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi	68
3.6.4. Arkadaşlarda Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi	71
3.7. DAMGANIN ÇOĞULLAŞMASI VE YOKSULLAŞTIRMASI.....	73
3.7.1. Damganın Çoğullaşması: Kendini Gerçekleştiren Kehanet	76
3.7.2. Damganın Yoksullaştırması: İş Yaşamından Uzaklaştırılmak	78
3.7.3. Damga Alanına Tabi Katılımlar: Ailenin Dahiliyeti.....	81
3.8. DAMGANIN KİŞİLERDEKİ YANSIMALARI	85
3.8.1. Benliğe Yansıması	86
3.8.2. Damganın Suça İştiraki	91
3.8.3. Tabi Birliktelik: Damgalının Damgalıyla Buluşması	93

3.8.4. Bağımlılarla Birlikteliğin Maliyeti: Kullanımda Artış.....	97
3.8.5. Damgalının Güvenli Alanı.....	99
3.8.6. Ötekilik Alanından Çıkış Nedeni.....	102
3.8.7. Ötekilik Alanından Çıkışta Ailenin Yaklaşımları.....	108
3.8.8. Ötekilik Alanından Çıkışta Arkadaşların Yaklaşımları	113
3.8.9. Hayata İlişkin Pişmanlık.....	114
3.8.10. Hayata İlişkin Keşkeler	116
3.9. BAĞIMLI KİŞİLERİN HAYATINDA İSTEDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER.....	119
SONUÇ VE TARTIŞMA	124
KAYNAKÇA	135
EKLER	140
EK 1: Madde Bağımlısı Görüşme Formu	140
EK 2: Tez Orjinallik Raporu	143
EK 3: Etik Kurul Onay Formu	145

KISALTMALAR

AMATEM:	Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Araştırma Merkezi
EMCDDA:	Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
HİGED:	Hikmet Gönül Erleri Rehabilitasyon Merkezi
TUBİM:	Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi
UBAM:	Uyuşturucu Madde Bağımlıları ve Alkolizmle Mücadele

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	11
---	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Bağımlılık Döngüsü	24
Şekil 2: Katılımcıların Eğitim Durumu	50
Şekil 3: Katılımcıların Medeni Durumu	51
Şekil 4: Katılımcıların Çalışma Durumu	51
Şekil 5: Katılımcıların Mesleği	52
Şekil 6: Katılımcıların Ev Mülkiyeti	53
Şekil 7: Katılımcıların Annesinin Eğitim Durumu	53
Şekil 8 : Katılımcıların Babasının Eğitim Durumu	54
Şekil 9: Madde Kullanmaya Nasıl Başladığı	55
Şekil 10: Ailede Madde Kullanımı	57
Şekil 11: Kullanılan Maddeler.....	57
Şekil 12: Ailenin Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu	59
Şekil 13: Arkadaşların Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu	60
Şekil 14: Damganın Yasak ve Kısıtlamalarla Görünümü	61
Şekil 15: Aile İlişkilerinde Görülen Değişiklikler	64
Şekil 16: Arkadaş İlişkilerinde Görülen Değişiklikler.....	67
Şekil 17: Ailede Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi	68
Şekil 18: Arkadaşlarda Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi	72
Şekil 19: Damganın Çoğullaşması.....	74
Şekil 20: Damganın Çoğullaşması: Kendini Gerçekleştiren Kehanet	77
Şekil 21: Damganın Yoksullaştırması: İş Yaşamından Uzaklaştırılmak	79
Şekil 22: Damga Alanına Tabi Katılımlar: Ailenin Dahiliyeti.....	82
Şekil 23: Damganın Benliğe Yansıması	86
Şekil 24: Damganın Suça İştiraki	91
Şekil 25: Tabi Birliktelik: Damgalının Damgalıyla Buluşması	94
Şekil 26: Bağımlılarıyla Birlikteliğin Maliyeti: Kullanımda Artış.....	97
Şekil 27: Damgalının Güvenli Alanı	100
Şekil 28: Ötekilik Alanından Çıkış Nedeni.....	103
Şekil 29: Ötekilik Alanından Çıkışta Ailenin Yaklaşımları.....	108
Şekil 30: Ötekilik Alanından Çıkışta Arkadaşların Yaklaşımları	113

Şekil 31: Hayata İlişkin Pişmanlık	115
Şekil 32: Hayata İlişkin Keşkeler	117
Şekil 33: Bağımlı Kişilerin Hayatında İsteddiği Değişiklikler	120
Şekil 34: Madde Bağımlılarının Damgalanması Sonrası Bağımlılık Döngüsü Modeli	132

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de madde bağımlılığı önemli bir toplumsal soruna işaret etmektedir ve günden güne madde kullanımı yaygınlaşmaktadır. Madde bağımlılığın önemli bir toplumsal sorun teşkil etmesi psikoloji, sosyoloji, psikiyatri ve eğitim bilimleri gibi alanlarda da bu sorunun çokça çalışılmasına yol açmıştır. Psikolojiden Kasap (2015), Öztürk (2010), Aydın (2015), Olçay (2016); psikiyatriden Bozbey (2015), Petin (2014); eğitim bilimlerinden ise Çelik (2006) ve Gezek (2007) madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Sosyolojide ise Yıldırım (2008), Karaca (2010), Buğdaycı (2008), Kara (2014), Avcı (2009), Yurtsever (2011) ve Bilgin (2008) madde bağımlılığını çalışmalarında konu edinmişlerdir. Sosyoloji de dahil olmak üzere bu alanlarda yazılan tezlerde ele alınan konu çoğunlukla madde bağımlılığının nedenlerini ortaya çıkartmak, suçluluk gibi farklı olgularla madde bağımlılığının ilişkisini ortaya koymak ve madde bağımlılığının sonuçlarını açıklayarak etkili tedavi yöntemleri belirlemektir. Literatürde madde bağımlılarının süreçlerini anlamak, neler yaşadıklarını öğrenmek, deneyimlerini paylaşmak adına yapılmış çalışma ise son derece kısıtlıdır.

Madde kullanımı dünya ve Türkiye’de giderek artmaktadır. Son 10 yılda ‘’uyuşturucu’’ madde bağlantılı suçlardan ceza infaz kurumlarında bulunanların sayısı %401, tedavi merkezlerine ayakta başvuruda %674, yatan hasta sayısında ise %381 artış meydana gelmiştir. Son 10 yılda; alkol ve madde bağımlılığı tedavi ve eğitim merkezlerinin sayı ve yatak kapasitelerinin artırılmasına rağmen artan hasta talebini karşılayamamaktadır.¹

Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) 2015 raporuna göre Türkiye genelinde 2014 yılında toplam 77.664 uyuşturucu olayı meydana gelmiş, bu olaylarla bağlantılı olarak toplamda ise 117.686 şüpheli yakalanmıştır. 2018 raporuna göre ise Türkiye genelinde 2015 yılında toplam 73.017 uyuşturucu olayı görülmüşken, 2016 yılında toplam 81.222 uyuşturucu olayı görülmüş, 2017 yılında 2016 yılına göre % 45,87 artış göstererek 118.482 olay meydana gelmiştir.

¹ <https://www.birgun.net/haber-detay/madde-kullanimi-neden-bu-kadar-hizli-artti-182236.html> erişim tarihi 23.11.2018 14:28

Birleşmiş Milletler'in 2018 Dünya Uyuşturucu Raporuna göre ise dünya üzerinde 31 milyon uyuşturucu bağımlısı varken 2016'da bu rakam 29.5 milyondur. Dünya genelinde uyuşturucu kullanımını da aynı raporda 275 milyon olarak yer almaktadır. Bu rakam 2016 raporunda ise 250 milyondur. Aradaki 25 milyonluk artış uyuşturucuyu deneyen ve kullananların sayısında hızlı bir artış olduğunu göstermektedir.²

Madde bağımlılığında son yıllarda daha büyük bir artışın olması, sorunun önemi ve madde bağımlıları ile ilgili bir kurumda çalışıyor olmam araştırmacı olarak bu konu ile daha fazla ilgilenmemi sağlayarak tez konusu olarak seçmemde etkili olmuştur. Bu bağlamda çalışmada, madde bağımlılarının damgalanması ve bu sürecin bağımlıların deneyimleri ve anlam dünyaları üzerinden ele almaktır.

Damgalanma konusundaki teorik çalışmalar incelendiğinde Goffman'ın "damga" ve Becker'in "hariciler" kavramı çalışma kapsamında kullanılabilir en uygun teoriler olduğu görülmüş ve bu bağlamda bu iki teori ilişkisel olarak birlikte kullanılmıştır. Çalışmada madde bağımlılarının bir damgalanma süreci yaşayıp yaşamadıklarını, eğer damgalama var ise bu süreçte kişinin neler yaşadığını ve damganın bağımlılık döngüsüne bir etkisinin olup olmadığını anlamak amaçlanmaktadır. Bağımlılığın nedenlerini tespit etmek ve tedavi yöntemlerini iyileştirmek elbette ki bağımlılık ile mücadelede önemli alanlardır. Bunların yanında çalışmada madde bağımlılarının süreçlerinin anlaşılması ve eğer var ise damganın bağımlılık süreçlerine etkisinin ortaya çıkarılması güncel bir sorunun farklı bir boyutla aydınlatılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Bu anlamda birinci bölümde araştırmanın konusu, kapsamı ve yöntemi ele alınmıştır. Araştırmanın kapsamı dahilinde amacı, soruları ve önemi belirtilmiştir. Yöntem kısmında ise katılımcıların özellikleri, veri toplama ve analiz süreci paylaşılmıştır.

² <https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/bm-dunya-uyusturucu-raporu-aciklandi>
23.11.2018

İkinci bölümde konuya ilişkin literatür ve teorik arkaplan ele alınmıştır. Burada ise madde bağımlılığına ilişkin kavramlar ve madde bağımlılığına ilişkin tarihsel süreçler yer almıştır. Teorik arkaplanda ise damgalama teorisi ile hariciler kavramı ele alınmıştır. Goffman madde bağımlılarını doğal olmayan tutkulara sahip olan kişiler kategorisine dahil eder. Becker (2013) ise madde bağımlılarını “harici”ler olarak tanımlar. Bu bölümde çalışmanın teorik arkaplanı bu iki kavram üzerinden kurgulanan bir modele dayandırılmıştır ve buna ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise bulgular paylaşılmıştır. Bulgular; katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, madde kullanmaya başlama hikayeleri, kullanılan maddeler ve bunların kullanım zamanlaması, damgalanma süreci ile ilk karşılaşma, damganın yasak ve kısıtlamalarla görünümü, damgalanma süreci sonrası yaşam ve ilişkiler, damganın çoğullaşması ve yoksullaştırması, damganın kişilerdeki yansımaları ve bağımlı kişilerin hayatında istediği değişiklikler alt başlıklarıyla verilmiştir.

Sonuç ve tartışma kısmında ise elde edilen bulgular literatürle birlikte değerlendirilmiş ve alana ilişkin bazı öneriler geliştirilmiştir.

1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Madde bağımlılığı dünyada olduğu gibi Türkiye’de de son yıllarda giderek artan bir soruna işaret etmektedir. Bu sorunun giderek artması hem dünyada hem Türkiye’de bu konuda yapılan çalışmaların da yürütülen politikaların da artmasına neden olmuştur. “1993 yılında faaliyetlerine başlayan ve Avrupa Birliği’nin bir kuruluşu olan Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA) uyuşturucu ile ilgili politika yapıcılara karşılaştırılabilir, güvenilir ve nesnel bilgiler üretmektedir. EMCDDA’nın hedef kitlelerinden belki de en önemlisi olan politika yapıcılar, uyuşturucu ile ilgili yapılan analizler ve üretilen bilgiler neticesinde ulusal ve yerel ölçekli stratejiler geliştirmektedirler. Bu sayede Avrupa Birliğine üye ülkeler uyuşturucu ile ilgili çizilen bu resimde kendi durumlarını daha iyi analiz edebilmektedirler... 2005–2012 yıllarını kapsayan Avrupa Birliği Uyuşturucu Stratejisi iki temel politika alanı üzerine bina edilmiştir. Bunlar talep azaltımı ve arz azaltımıdır” (Akgül ve Kaptı, 2010: 77).

“Türkiye’nin Avrupa Birliği kriterlerinde uyuşturucu politikası değerlendirildiğinde, karşımıza iki temel belge çıkmaktadır. Bunlar, 2006–2012 yıllarını kapsayan Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılık ile Mücadelede Ulusal Politika ve Strateji Belgesi ile 2007–2009 yıllarını kapsayan Bağımlılık Yapıcı Maddeler ve Bağımlılıkla Mücadelede Ulusal Politika ve Strateji Belgesinin Uygulanması için Eylem Planı’dır. Söz konusu plan, Türkiye’deki uyuşturucu ile ilgili görev yapan tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca alınması gereken somut tedbirleri içermektedir. Türkiye’de İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanarak tüm ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca da kabul edilen Eylem Planı temel olarak arz azaltımı ve talep azaltımı olarak iki ana başlık altında hazırlanmıştır” (Akgül, Kaptı, 2010: 77-78).

Avrupa’da EMCDDA’nın kuruluşuyla yürütülen stratejiler daha bilimsel hale gelmiştir. Türkiye’de de bu sorun arttıkça yürütülen politikalar ve akademik çalışmalar artmıştır.

Yukarıda da değinildiği gibi yürütülen politikalar arz ve talep azaltımı üzerinedir. Bu politikalara bağlı olarak yasal düzenlemeler de getirilmektedir. Bu yönüyle bu adımlar madde kullanan kişileri anlama amacı gütmemekte, ele alınan önlemlerin de bu anlamda yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Bu konuda yazılan tezlere bakıldığında da madde kullanımının diğer etkenlerle ilişkisel olarak ele alındığı görülmüştür. Örneğin Kara (2014) şiddete dayalı suçların madde kullanımı ile ilişkisini araştırmıştır. Çalışma sonucuna göre madde bağımlılığı bireylerin suç işleme ihtimalini artırmaktadır.

Yapılan çalışmalarda madde kullanımının nedenlerinin de araştırıldığı görülmüştür. Yıldırım (2008) uyuşturucu kullanımına yol açan nedenleri ve kullanımının sonuçlarını ortaya koyarak, kullanımına yol açan sebeplerden hareketle uyuşturucunun kullanımını önlemeye yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bu nedenlerin ortadan kaldırılması, Yıldırım'a göre madde ile mücadelede önemlidir. Elbette madde bağımlılığı ile ilgili yürütülen politikalar, alınan önlemler, madde bağımlılığının nedenlerini ya da sonuçlarını ele alan çalışmalar madde bağımlılığı ile mücadelede önemlidir. Fakat bütünüyle bakıldığında kullanıcıların bu süreçte anlam dünyalarının, deneyimlerinin daha az dikkate alındığı görülmüştür. Bir konuda birine yardım edilebilmesi için önce o kişinin anlaşılmasının, neyin eksikliğini duyduğunun ya da neler hissettiğinin bilinmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Madde kullanan kişiler madde kullanma davranışını çeşitli sosyalizasyon süreci sonucunda öğrenmektedir ve toplum bu kişileri madde kullandığı için öteki olarak görmektedir. Toplum içinde öğrenilen ve uygulanan bu davranışın, kişinin gözünden ne ifade ettiği, onu buna neyin yönlendirdiği, madde bağımlılığı sürecinin nasıl gerçekleştiği ve bunun duyulması ile birlikte nasıl bir deneyim yaşadığı da madde bağımlılığı ile mücadelede son derece önemlidir.

Mesleki anlamda 3 yıl süreyle madde bağımlıları ve aileleriyle çalışmış olmam ve onların hikâyelerini dinlemem çalışmada bu konuya yönelmemde en belirleyici etken olmuştur. Bağımlıların deneyimleri ile literatürde yapılan çalışmalara baktığımda ise aslında doğrudan onların benimle paylaştıkları konuların, sosyalizasyon sürecinin ve damgalanma ile birlikte yaşananların daha az ele alınmış olması araştırmacı olarak bu konuyu seçmemde etkili olan bir diğer faktördür.

Bu çalışmanın konusu madde bağımlısı bireylerin sosyal damgalanma süreçleri ve bunun ardından yaşam deneyimlerinin bağımlıların anlam dünyaları üzerinden incelenmesidir.

1.1.2. Araştırmanın Amacı, Soruları ve Önemi

Madde bağımlılığı konusunun giderek artan bir soruna işaret ettiğini belirtmiştik. Sorunun giderek artmasının hem devlet politikalarında hem de yapılan akademik çalışmalarda da kendini gösterdiğinden söz etmiştik. Bu durumlar konunun aslında ne kadar hassas olduğunu ortaya koymaktadır. Mesleki süreç boyunca madde bağımlıları ve aileleriyle yaptığım görüşmelerde madde bağımlılarının ve ailelerinin nasıl damgalandıkları, bu sürecin kendilerini nasıl etkilediği görülmüştür. Yapılan akademik çalışmalara bakıldığında ise konuyu bu yönüyle ele almaktan ziyade, daha çok madde bağımlılığının nedenleri ve sonuçları üzerinde durularak ilişkisel olarak tespitlerde bulunduğu fark edilmiştir (Yıldırım, 2008; Karaca, 2010; Buğdaycı, 2008; Kara, 2014; Avcı, 2009; Bilgin, 2008). Bu çalışmanın amacı ise bağımlılık literatüründeki çalışmalarda eksik bırakılan, madde kullanan kişilerin bir damgalanma süreci yaşayıp yaşamadıklarını, madde kullanım süreçlerindeki deneyimlerini, bu deneyimlerin kendilerini, iş hayatlarını, sosyal ve aile ilişkilerini nasıl etkilediğini bağımlıların gözünden ortaya koymaktır. Dolayısıyla madde bağımlısı bireylerin toplum tarafından damgalanıp damgalanmadığı ve eğer damgalanmış iseler bu durumun bağımlılık süreçlerine etkisinin olup olmadığını ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın bir başka amacı ise toplum içinde madde bağımlılarına karşı bir farkındalık oluşturmaktır.

Madde kullanan kişilerin bir damgalanma süreçlerini ve bunun yaşamlarına yansımalarını konu alan bu çalışmanın araştırma soruları ise şu şekildedir:

- Madde bağımlılarının gözünden madde bağımlılığı ne ifade etmektedir?
- Madde bağımlılığı ile yaşamlarında bir değişim olmuş mudur? Olduysa bunlar nelerdir?
- Madde bağımlıları toplum tarafından damgalama yaşamakta mıdır?
- Eğer damgalanma süreci varsa bu süreç bağımlıları nasıl etkilemektedir?

- Eğer damgalanma süreci varsa bu bağımlılık döngüsünü nasıl şekillendirmektedir?

Madde bağımlılarının damgalama bağlamında ele alınmasının nedeni bu bireylerin toplum içinden uzaklaştıkları ve kendileri gibi olan bağımlı bireylerle daha çok etkileşim içinde olduklarının düşünülmesidir. Bu durum da madde bağımlısı bireylerin bağımlılık süreçlerinden kurtulmalarını zorlaştırmaktadır. Bu konudaki farkındalığa katkı sağlamak araştırmanın önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada madde bağımlılarına nasıl yaklaşılmalı, bu sorunu çözmek için madde bağımlılarına ve ailelerine nasıl eğitimler verilmeli gibi konularda da öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Fenomenoloji, bilginin neliğine ilişkin bilimin içinde yer aldığı genel öz [nelik] öğretisidir” (Husserl, 2003: 32). Bernard’a (2002) göre bir bilgi felsefi olan fenomenoloji olgunun doğrudan gözleminin önemine vurgu yapar. Bu teorik çerçeveden bakan bir araştırmacı, gerçekliği anlamak ve onu tanımlamak istediğinde sayılardan çok, kelimeleri seçer. Çünkü kelimeler bilinci ve algıyı yansıtır (Kümbetoğlu, 2008). Fenomonolojik yaklaşım ise, (Anderson, 1991) sosyal dünyayı anlamının, bireylerin ona yüklediği anlamlar sistemini kavramakla mümkün olduğunu ileri sürer. Sosyal bilimcinin işi, günlük hayatın içinde bu anlam sisteminin nasıl oluşturulduğunu ve devam ettirildiğini ortaya koymaktır (Kümbetoğlu, 2008). “Toplumsal olguların, süreçlerin özüne inebilmek, bireylerin deneyimlerinden oluşan ve bir anlam sistemi içinde hareket ettikleri asıl bağlantıları kavramakla mümkündür” (Kümbetoğlu, 2008: 22).

Fenomonolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen ya da kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar. Fenomenolojistler bir fenomeni deneyimleyen bütün katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanmasına odaklanırlar. Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir. Bu amaçla, nitel araştırmacılar fenomeni tanımlar (Creswell, 2016).

Veriler fenomen ile ilgili deneyimi olan bireylerden toplanmaktadır. Fenomonolojik çalışmalarda veri toplama genellikle katılımcılarla derinlemesine ve çoklu mülakatlar kullanılarak toplanmaktadır. Polkinghorne (1989) araştırmacıların mülakatları fenomeni bütünüyle deneyimleyen ve sayıları 5 ile 25 kişi arasında değişen bireyler ile yapılması gerektiğini belirtmektedir. Diğer veri toplama araçları gözlemler, günlükler, şiir, müzik ve diğer sanat formları olabilmektedir (Creswell, 2016). Dukes'a (1984) göre fenomenolojik araştırmanın görevi, nedensel bağlantılar keşfetmekten ziyade bir deneyimin anlamını görmektir.

“Bir fenomenoloji, ‘neyin’, ‘nasıl’ deneyimlendiğini bütünleştiren, bireylerin deneyimlerinin özünün tartışıldığı betimleyici bir bölümle sonlanır. Bu ‘öz’ fenomenolojik çalışmanın son noktasıdır” (Creswell, 2016: 79). Fenomenolojik yaklaşımın 2 türü bulunmaktadır. Bunlar; yorumlayıcı fenomenoloji ve empirik/aşkın ya da psikolojik fenomenolojidir.

Van Manen (1990) yorumlayıcı fenomenolojiyi yaşanmış deneyime yönelme (fenomenoloji) ve yaşama ilişkin “metinleri” yorumlama (yorumbilim) olarak tanımlar. Araştırmacılar ilk önce kendisinin ilgisini çeken bir fenomene yönelirler. Bu süreçte, araştırmacılar, yaşanmış deneyimin doğasını oluşturan temel konular üzerinde derinlemesine düşünürler. Ayrıca araştırma konusuyla sağlam bir ilişki kurarak ve yazının bütün bölümleri arasında bir denge oluşturarak fenomenle ilgili bir betimleme yaparlar. Fenomenoloji yalnızca bir betimleme değildir, araştırmacının yaşanmış deneyimlerin anlamına ilişkin yorum yaptığı yorumsal bir süreçtir (Creswell, 2016, 80).

“Sosyal dünyaya ilişkin kavramsallaştırmalar ve teoriler ortaya koyarken bu dünyanın üyeleri arasındaki etkileşimlerin ve paylaşılan sembollerin birlikte yarattığı ilişkiler sistemlerini anlamaya çalışan sosyal bilimci taraftır. Kendisi de belirli bir kültürel donanımla yüklü araştırmacı eninde sonunda bir bakış, bir duruşla sosyal dünyaya yaklaşmaktadır. Yorumsamacı okul bunun istenilen bir özellik olduğunu belirtir. Sosyal bilimci eleştirel olmalıdır, ‘emik’ bir bakış açısı ile ‘içerden’ bakışı yakalamalı, empatik bir anlayış taşımalıdır” (Kümbetoğlu, 2008: 30). Yorumsamacı görüş, yaşanan insan

deneyimlerini tanımlayarak ve az sayıda insanla yoğun bir biçimde görüşerek ilişkiler geliştirir (Lipson, 1991'den aktaran Kümbetoğlu, 2008).

“Moustakas’ın (1994) empirik fenomenolojisi araştırmacının yorumlarına daha az ve katılımcıların deneyimlerinin betimlenmesine daha fazla vurgu yapar. Ayrıca, Moustakas, incelenen fenomene arınmış bir bakış açısıyla yaklaşmak için araştırmacıların kendi deneyimlerini mümkün olduğunca bir kenara bırakmasını öngören Husserl’in kavramlarından *önyargılardan sıyrılmaya* odaklanır. Bu yüzden aşkın ‘her şeyin ilk kez karşılaşılmış gibi yeni bir şekilde algılanması’ anlamına gelir” (Creswell, 2016: 80). “Moustakas (1994) tarafından ortaya konulan prosedürler; çalışmadaki fenomenin belirlenmesi, kişinin kendi deneyimleri ile ilgili önyargılardan sıyrılması ifadesi yerleştirilmeli ve fenomeni deneyimleyen birkaç kişiden veri toplanması aşamalarından oluşmaktadır. Daha sonra araştırmacı elde ettiği bilgiyi önemli ifade ve alıntılara indirger ve bunları temalar altında birleştirerek veriyi analiz eder. Sonraki aşamada ise, araştırmacı kişilerin deneyimlerinin **dokusal betimlemesini** (katılımcıların neyi deneyim ettikleri) **yapısal betimlemesini** (koşul, durum ve içerik açısından nasıl deneyim ettikleri) ve deneyime ilişkin genel bir öze ulaşmak için de dokusal ve yapısal betimlemelerin birleştirdikleri bir yapı oluşturur” (Creswell, 2016: 80).

Bu çalışmada empirik fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Nitel yöntemin kullanıldığı bu çalışmada fenomen madde bağımlılığının damgalanmasıdır. Veri toplamak için ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Deneyimin anlamını görmek için de fenomeni deneyimleyen katılımcılara bu deneyimi “nasıl” yaşadıkları sorulmaktadır. Bu çalışmada ise madde bağımlılığının damgalanması fenomeni ile ilgili veriler madde bağımlılarıyla görüşülerek elde edilmiştir. 20 madde kullanmış ya da kullanan katılımcıyla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Burada amaç, madde bağımlılığının nedensel bir ilişkisini kurmaktan ziyade, katılımcıların madde bağımlılığının damgalanmasını “nasıl” deneyim ettiklerini ortaya koymaktır.

Fenomenolojik araştırmada toplanan verilerin analizi için araştırmacı doğrudan veriye (mülakat dökümlerine) gider ve fenomenin nasıl deneyimlediğini anlamayı sağlayan

“önemli açıklamalar”, cümleler ve alıntılar yapar. Bir sonraki adımda araştırmacı bu önemli ifadelerden hareketle temalar içinde anlam kümeleri/grupları geliştirir (Creswell, 2016). Çalışmada buna uygun olarak, mülakat notlarına gidilmiş, katılımcıların madde bağımlılığını nasıl deneyimlediklerine ilişkin açıklamalarından alıntılar yapılmıştır. Bu alıntılar içindeki ifadelerden yola çıkılarak benzerlik ve farklılıklar üzerinden temalar oluşturulmuştur. Daha sonra katılımcıların ifadeleri üzerinden yapılan temalar, literatür ve çalışmada kullanılan teorik arkaplan ile yeniden gözden geçirilmiş, teorik ve kavramsal açıklamalara uygun olanlar bu kavramlar altında tema ve alt temalar halinde son kez düzenlenmiştir. Teorik arkaplan ve literatürle uymayanlar ise orijinal bağlamları üzerinden oluşturulan temalar altında aynen verilmiştir.

1.2.1. Katılımcıların Özellikleri

Sahaya çıkmadan önce planlanan yalnızca Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlılıkları Tedavi ve Araştırma Merkezi (AMATEM)’nde tedavi olmuş bireylerle görüşmeler gerçekleştirmek idi. Fakat madde kullanmak yasal bir suç teşkil ettiğinden anahtar kişiler ile AMATEM’de tedavi olmuş yalnızca 1 katılımcıya ulaşılabildiği görülmüştür. Bu sebeple AMATEM’de tedavi görmeye devam eden bireylerle görüşmeler yapmak için AMATEM’e gidilmiş fakat etik komisyon izni olmasına rağmen izin süreçleri gibi çeşitli nedenlerle burada katılımcılara ulaşılmada önemli zorluklar yaşanmıştır. Bu durumda çalışma kapsamında bağımlılıklarla görüşüleceği için, bağımlı bireylere ulaşılabilecek diğer kurumlarla iletişime geçilmesi hedeflenmiştir. Böylece Ankara’da bağımlı bireylere tedavi hizmeti sunan Hikmet Gönül Erleri Rehabilitasyon Merkezi (HİGED) ve Uyuşturucu Madde Bağımlılıkları ve Alkolizmle Mücadele (UBAM) isimli derneklere gidilmiştir ve uygun ortam sağlanarak çalışmanın bu kurumlara gelen bireylerle yapılması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın evrenini Ankara’da HİGED ve UBAM isimli tedavi merkezlerinde tedavi olmuş/tedavi olan madde bağımlılıkları oluşturmaktadır. Amaçlı örneklem tekniği ile tedavi olma ve madde bağımlılığı sürelerine göre çalışmaya katılmayı kabul etmiş 20 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Bu derneklerde tedavisine devam eden katılımcılar daha önce AMATEM’de tedavi olmuş kişilerdir.

HİGED³ AMATEM’de tedavi görmüş gençlere, AMATEM’den verilen ilaçları düzenli kullandıran yataklı tedavi hizmeti sunan bir dernektir. Dernek başkanı görüşme yapabileceğimiz bireyler olduğunu ancak bunların görüşmeden olumsuz etkilenebilecek olanların çalışmaya dâhil edilmeyeceğini belirtmiştir. Burada maddeden uzak durma sürelerine göre belirlenmiş 3 kişi katılımcı grubuna dâhil edilmiştir.

UBAM⁴,da ise bireyler genellikle AMATEM’lerde tedavi olmuş, yeniden madde kullanımına dönmüş bireylerden oluşmaktadır. Burası ise kimyasal ilaçların olmadığı, bitkisel ilaçlar ve vitaminlerle yürütülen, sauna, hacamat ve sülük tedavisiyle yataklı hizmet sunan bir dernektir.⁵ Bu dernekten ise tedavi olma ve madde bağımlısı olmaları süreleri göz önünde bulundurularak kendilerine ulaşılan ve çalışmaya katılmayı kabul etmiş 16 kişi ile görüşülmüştür. 1 kişiye ise anahtar kişi aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu görüşmeci de daha önce AMATEM’de tedavi olmuş bir kişidir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim durumu	Ne kadar süre madde kullandığı	Ne kadar süre tedavi olduğu/madde kullanmadığı
Mahmut	Erkek	38	Ortaokul Mezunu	25 yıl	2 ay tedavi Madde kullanımına devam ediyor
Hasan	Erkek	29	Lise terk	13 yıl	6 yıl
Mehmet	Erkek	23	Ortaokul mezunu	6 yıl	3 yıl
Feridun	Erkek	24	Ortaokul mezunu	7 yıl	2,5 yıl

³ HİGED derneği hakkında detaylı bilgi web adreslerinden edinilebilir. <http://higed.net/?page=page&pageID=23>

⁴ UBAM’A ait bilgiler ise İsmail Karakaş tarafından paylaşılmıştır. İsmail Karakaş UBAM’ın kurucusu ve genel müdürüdür.

Haydar	Erkek	22	Üniversite terk	6 yıl	2 ay
Mert	Erkek	30	Lise terk	12 yıl	3 ay (7. tedavisi)
Seda	Kadın	26	Üniversite terk	6 yıl	3 ay (2. tedavisi)
Pınar	Kadın	17	Lise terk	4 yıl	2 hafta (3. tedavisi)
Alp	Erkek	24	Ortaokul mezunu	13 yıl	7 ay (Kaçınıcı tedavisi olduğunu hatırlamıyor)
Sait	Erkek	24	İlkokul mezunu	7 yıl	1,5 ay
Cemil	Erkek	20	Ortaokul mezunu	6 yıl	3 ay (4. tedavisi)
Cihan	Erkek	27	Lise mezunu	12 yıl	1 yıl (2. tedavisi)
Cenk	Erkek	23	Önlisans mezunu	9 yıldır	1 hafta (4. tedavisi, daha önce 1 yıl bırakmış)
Kemal	Erkek	27	Lise mezunu	13 yıl	4 gün (9. tedavisi, ara ara bırakmış, en uzun 1 yıl)
Oktay	Erkek	24	Lise terk	10 yıl	8 ay
Koray	Erkek	30	Yüksek Lisans mezunu	8 yıl	20 gün
Yiğit	Erkek	30	Lise terk	16 yıl	24 gün (2. tedavisi)
Furkan	Erkek	21	Lise mezunu	2 yıl	3 ay (3. tedavisi)

Kerem	Erkek	29	Ortaokul mezunu	14 yıl	2 hafta
Engin	Erkek	28	İlköğretim mezunu	15 sene	5 gün (Daha önce 8 ay bırakmış)

1.2.2. Veri Toplama ve Analiz Süreci

Kuş'a (2009) göre görüşme tekniğinin belirleyici niteliği, görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle görüşmelerle görüşmecilerin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmeye kıyasla yüzeysel değil daha derin bilgi edinmek esastır. "Sabuncuoğlu'na (2010) göre ise görüşme, üç biçimde tasarlanabilir. Yapılandırılmış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ve yapılandırılmamış görüşme. Yapılandırılmış görüşmede, araştırmacı sorulacak soruları önceden hazırlar ve görüşme esnasında sadece bu sorular çerçevesi içinde kalır. Kapalı uçlu olan tercihli soruların yanında, görüşülenin kendini kendi cümleleriyle anlatmasını hedefleyen açık uçlu sorular da yöneltilir" (Mil vd. 2007: 8). "Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, görüşülene yönelteceği belli başlı sorular hazırlar. Hazırladığı soruları sorarken, görüşme sırasında yeni sorular sorma gereği hissederse o soruları da görüşülen kişiye yöneltilir" (Mil vd. 2007: 8). "Yapılandırılmamış görüşme tasarımında ise, araştırmacı bir konuda ayrıntılı bilgi toplamayı amaçlar ve bu çerçevede bir yapıya oturtmadan veya önceden belirlemeden görüşmeciye yöneltilir. Önceden herhangi bir soru sistemi hazırlamadan yapılan görüşme tipidir" (Sabuncuoğlu, 2000'den aktaran Mil vd. 2007: 8).

Çalışmada toplam otuz sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu demografik sorulardan ve kişinin madde kullanmaya başlama yaşını, hangi maddeyi ne kadar süredir kullandığını, sosyal çevresinde ve ailesinde madde kullanmasının nasıl bir etki yarattığını, madde kullanmasının iş bulmasını, yasal süreçlerini etkileyip etkilemediğini, tedavi sürecine nasıl karar

verdiğini, damgalama süreci ve damgalama süreci sonunda yaşananları anlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Hazırlanmış bu sorular gidilen tedavi merkezlerindeki gönüllü olarak katılmayı kabul eden kişilere sorulmuştur. Görüşme esnasında bilgilerin güvenilirliği açısından ses kayıt cihazının kullanılmasının sorun olup olmayacağı sorularak görüşmecilerden izin istenmiştir. İzinleri alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. 2 görüşmeci ses kayıt cihazının kullanılmasına izin vermediği için onların görüşmeleri esnasında not tutulmuştur. Görüşmeler ortalama yarım saat sürmüştür. Ses kayıtlarının deşifreleri word dosyasına aktarılmıştır.

Araştırma sürecinde ilk aşamada tedavi merkezlerine gitmeden anahtar kişiler aracılığıyla madde bağımlılığı tedavisi görmüş kişilerle görüşülmek istenmiştir. Fakat konunun hassasiyeti ve yasal olarak bir suç olmasından ötürü yalnızca bir kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Tedavi merkezlerindeki kişiler ise konu ile ilgili endişeli olmalarına rağmen mesleki hayatımdan ve konuyu çalışmamdaki amaçtan bahsetmemle birlikte kendilerini daha güvenli hissetmişlerdir. Görüşme sorularından kendilerini rahatsız eden sorular olduğu takdirde cevap vermeyebilecekleri, kişisel bilgileri gizli tutulacağı, özellikle kendi isimlerini öğrenmek istemediğimi konuşma esnasında bile kendilerine kod isimleriyle seslendiğimi gördüklerinde güven sorunu kalmamış soruları ayrıntı bir şekilde ve bütün açıklıklarıyla cevaplamışlardır. Konuyla ilgili hiçbir yargılayıcı tutuma sahip olmamakla birlikte özellikle görüşme esnasında bakışlara, mimiklere, vurgulara çok dikkat edilmiş, kişilerin kendilerini rahat, güvende ve yargılanmadıklarını hissetmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda konunun hassasiyeti ve verilen cevaplar (işledikleri suçlar vb.) göz önünde bulunduğu görüşmecilerin gerçek duygularını ve yaşadıklarını aktardıkları düşünülmektedir.

Nitel verilerin değerlendirilmesi için MAXQDA11 nitel analiz programı kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde software program kullanılmış olmasının nedeni ise yapılan kodlamaların katılımcıların orjinal söylemleri üzerinden ikinci, üçüncü kişiler tarafından kontrol edilebilmesine olanak vermesidir. Bu şekilde yargıcı sistem kullanılarak yapılan kodlamalarda araştırmacı yanlılığının önüne geçilerek yapılması için en uygun ortam

hazırlanmıştır. Bu sayede de çalışmada geçerlik ve güvenilirlik sorununu asgariye indirilmiştir.

Verilerin analizinde katılımcıların sorulan sorulara verdikleri yanıtlar üzerinden açık kodlama yapılmıştır. Katılımcıların söylemleri üzerine oluşturulan tema ve alt temalar program eşliğinde analiz edilmiştir. Daha sonra bunlar benzerlik ve farklılık açısından yeniden tema ve alt temalar halinde düzenlenmiştir. Daha sonra ise fenomenolojik yaklaşım gereği, katılımcıların söylemleri üzerinden oluşturulan temalar literatürle ve alana ilişkin teorilerle karşılaştırılmış ve buna uygun olanlar bu teorilerin kavramları altında temalaştırılmıştır. Örneğin; madde kullanan kişinin yani damgalının iş bulmada güçlük yaşayıp yaşamadığı ile ilgili “damgalının yoksullaştırması” teması oluşturulmuş, böyle bir sorun yaşamadığını çünkü “kendi işi” olduğunu belirten kişi alt tema olarak kodlanmıştır. İş bulma sorunu yaşayan kişiler ise “işe alınmama”, “iş bulma fakat çalışamaz hale gelme” ve “iş bulma fakat çıkartılma” gibi alt temalarla kodlanmışlardır.

Katılımcıların isimleri etik kaygılardan dolayı kendilerine de bildirilerek gizli tutulmuş, kendilerine kod isimler verilmiştir.

2. BÖLÜM: KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR VE TEORİK ARKAPLAN

2.1. KONUYA İLİŞKİN LİTERATÜR

Madde bağımlılığının giderek artan bir toplumsal sorun haline gelmesi, birçok disiplin tarafından konunun sorunsallaştırılmasına yol açmıştır. “Günümüzde bağımlılık sorununa yönelik çözüm arayışları başta psikiyatri olmak üzere nöroloji, psikoloji, pedagoji, sosyoloji, hukuk ve genetik bilimlerinin araştırma konusu haline gelmiştir” (Kalyoncu, 2012: 33). Araştırmada faydalanabilmek adına eğitim bilimleri, psikoloji, psikiyatri, insan hakları, madde bağımlılığı anabilim dalı ve sosyoloji alanında madde bağımlılığıyla ilgili yazılmış tezler incelenmiştir.

Bu çalışmalardan eğitim bilimlerinde Çelik (2006) Elazığ il merkezinde görev yapan ortaöğretim öğretmenlerinin madde kullanımı ve bağımlılığı ile mücadelede rolleri ve önemini incelemiştir. Gezek (2007) ise Umut Çocukları Derneği ile ilişkisi olan sokakta yaşayan ve madde kullanan gençlerin madde kullanım düzeylerini ve aile içi ilişkilerini incelemiştir. Görüldüğü üzere eğitim bilimleri alanında daha çok madde kullanımı nedensellik ilişkisi üzerinden incelenmiş ve nasıl daha iyi mücadele edilebileceği üzerinde tartışmalar yürütülmüştür.

Psikoloji alanında Olçay (2016) alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Aydın (2015) alkol ve madde bağımlılığı tanısı almış ve NP İstanbul Psikiyatri hastanesinde ayakta ve yatarak tedavi gören 35 kişi ve bağımlılığı olmayan 35 kişilik kontrol grubunda beden algısı, benlik saygısı düzeyleri ve sosyal fobi görülme sıklığını incelemiştir. Öztürk (2010) madde bağımlılığı olan ergenlerin ruhsal işleyişlerini incelemiştir. Bağımlılığın ruhsal nedenlerine dair bakış açısı getirmeye çalışmıştır. Kasap (2015) ise 15-17 yaş grubu ergen bireylerde madde bağımlılığına ilişkin faktörleri incelemiş, sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısı değişkenlerinin madde kullanımının görülme riskinde koruyucu etkiye sahip olup olmadığını araştırmada esas

almıştır. Psikoloji alanında da madde bağımlılığının neden ve sonuçları üzerinde durulmuş, tedavide yaklaşımların süreci nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Psikiyatri alanında Bozbey (2015) Türkiye'de bir bağımlılık merkezinde takip edilen, madde kötüye kullanımı veya madde bağımlılığı tanısı alan ergenlerde eşlik eden psikiyatrik bozuklukları, başlangıç zamanına göre yarı yapılandırılmış bir görüşme çizelgesi ile değerlendirmiş, eş psikiyatrik bozuklukların sıklığını ve dağılımını araştırmıştır. Çalışmada madde kötüye kullanımı veya madde bağımlılığı tanısı alan çocuk ve ergenlerde yüksek oranda psikiyatrik eş tanı varlığı saptanmıştır. Petin (2014) ise Denetimli Serbestlik kapsamında madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin ailelerinden aldıkları aile desteğinin tedaviye uyumlarına etkisini değerlendirmiş ve tedaviye yönlendirilen olguların yakınlarında psikiyatrik tanı ve tedavi öyküsünün var olup olmadığını araştırmıştır. Psikiyatri alanında da yine madde bağımlılığının nedenleri ve sonuçları araştırılmış, tedavide aile faktörü üzerinde durulmuştur. Sosyoloji alanında yapılan madde bağımlılığı çalışmaları ise aşağıdaki gibidir:

Yıldırım (2008) uyuşturucu kullanımına yol açan nedenleri ve kullanımının sonuçlarını ortaya koyarak, kullanımına yol açan sebeplerden hareketle uyuşturucunun kullanımını önlemeye yönelik stratejiler geliştirmiştir. Bu nedenlerin ortadan kaldırılması, Yıldırım'a göre madde ile mücadelede önemlidir. Karaca (2010) ise Elazığ ili merkez ilçesindeki ortaöğretim öğrencilerinin sigara, alkol ve uçucu madde kullanımına yönelmesinde aile içi iletişimin etkilerini araştırmıştır. Çalışma sonucunda, aile ilişkileriyle bağımlılık arasında ilişki bulan araştırmacı ailelere çocuklarıyla olan iletişimlerine yönelik önerilerde bulunmuştur. Buğdaycı (2008) ise Sakarya Üniversitesi öğrencilerinde sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ve bunu etkileyen sosyal, ekonomik ve kültürel faktörleri araştırmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Sakarya üniversitesinde öğrencilerin sadece %34,5'inin alkol kullandığı görülmektedir.

Bağımlılık konusunda Kara (2014) şiddete dayalı suçların madde kullanımı ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırmacıya göre madde bağımlılığı bireylerin suç işleme ihtimalini artırmaktadır. Avcı (2009) ise çalışmada çocuk suçluluğuna neden olan toplumsal etmenlerin neler olduğunu belirlemektedir. Araştırmacı çocuk suçluluğuna yol açan

etmenleri sorgularken, madde kullanımını da suç olarak kabul etmiş ve bağımlılığa yol açan etmenleri tespit etmeye çalışmıştır. Sokak çocukları konusuna odaklanan Bilgin (2008) çalışmasında ülkemizde yoğun olarak görülen sokakta çalışan çocuk olgusunu Diyarbakır'da araştırmayı esas almaktadır. Bu sebeple çalışma, sokakta çalışan çocuklar sorununda; yoksulluk ve göç gibi başat faktörleri önemsemektedir. Çocukların çalışması/çalıştırılması beraberinde; çocuk suçluluğu, madde kullanma, sokakta yaşama alışkanlığı, şiddete maruz kalma, ihmal ve istismarı getirmektedir. Bu anlamda araştırmacı madde kullanımını sokakta yaşayan çocukların suçluluğu açısından ele almıştır.

Yurtsever (2011) ise çalışmasında Erciyes Üniversitesi'nde öğrenim gören gençlerde riskli davranışları ortaya koymaktadır. Çalışmada, riskli davranışlar (alkollü içki kullanma, sigara kullanma, uyuşturucu kullanımı, yetersiz fiziksel hareket, sağlıksız beslenme, intihar-intihar girişimi, üreme sağlığı sorunu) kavramı üzerinde durularak kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Araştırmacı alkol ve madde kullanımını riskli davranışlar kategorisinde ele almıştır.

Sosyoloji alanında yapılan çalışmalara baktığımızda da yine madde kullanımına yol açan sebepler, bu sebeplerden yola çıkarak madde kullanımının nasıl önlenebileceği, ailenin, suçun madde kullanımına etkisi ele alınmıştır. Çalışmaların bir kısmında madde bağımlılığı direkt çalışılan konu olmayıp "riskli davranışlar", "suç" ve "çocuk suçluluğu" kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın konusuna en yakın olan çalışmalar ise insan hakları ve madde bağımlılığı anabilim dalındadır.

İnsan Hakları alanında yapılan çalışmada Bayram (2013) yaşama hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi birçok insan hakları ihlallerine sebep olan madde bağımlılığını, nedenleri ve sonuçları açısından değerlendirmiş, özellikle bağımlılık sonucu yaşanan insan hakları ihlalleri üç açıdan - madde bağımlıları, maddeyi temin edenler ve devletin görevleri açısından - incelemiştir. Madde bağımlılığı nedeniyle bağımlının insan olmasından dolayı sahip olduğu (yaşama, sağlık, eğitim, çalışma v.b.)

birçok hakkın ihlal edildiği, yine bağımlılık nedeniyle bağımlı insanlardaki insana özgü farklı olanakların (sanat, edebiyat, bilim, teknoloji v.b.) gerçekleştirilemediği ve böyle durumların önlenmesi için, insan hakları konusunda neler yapılması gerektiğine değinmiştir. Bu çalışma madde bağımlılığını insan hakları açısından ele alması bakımından önemlidir.

Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı'ndan G. Gargari (2015) ise Eğitim, Güzel Sanatlar ve İlahiyat fakültelerinde okuyan üniversite öğrencilerinde alkol ve madde bağımlılığına yönelik damgalamaları, sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı, alkol ve madde bağımlılığına yönelik damgalamaları ile öğrenim gördükleri fakülte ve sigara, alkol ve madde kullanım arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Literatür incelendiğinde madde bağımlılığının damgalanmasını ele alması açısından bu çalışma araştırma konusuna en yakın çalışmadır. Ancak bu çalışmada madde bağımlılarına değil, öğrencilere damgalama üzerine anket uygulanmıştır. Dolayısıyla incelenenler damgalananlar değil, damgalayanlardır. Çalışma bu anlamda farklılaşmaktadır. Çünkü çalışmada esas anlaşılacak istenen madde bağımlılarının damgalanma süreçleri var ise, bunu nasıl deneyimledikleri, bu sürecin bağımlılık döngülerini nasıl etkilediğidir.

2.2. MADDE BAĞIMLILIĞINA İLİŞKİN KAVRAMLAR

2.2.1. Madde Bağımlılığı ve Buna İlişkin Tarihsel Süreç

Madde bağımlılığı denilince akla ilk gelen uyuşturucu kavramıdır. Fakat uyuşturucu yalnızca etkilerine göre ayırdığımızda maddenin bir koludur. Uyuşturucu madde olabildiği gibi uyarıcı maddeler de bulunmaktadır. “Aslında uyuşturucu terimini bilimsel olarak kullanmayı doğru bulmuyoruz. Çünkü, uyuşturucu kavramı kokain gibi uyarıcı maddeleri tanım dışında bırakmaktadır” (Ögel, 2002: 11). Bu sebeple araştırma boyunca tanım olarak “madde”yi kullanmak tercih edilmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de madde bağımlılığı giderek artan bir toplumsal sorun haline gelmiştir. Kalyoncu'ya (2012) göre madde, halk arasında uyuşturucu olarak da adlandırılan alkol, esrar, eroin,

kokain, amfetaminler, tiner, tütün gibi başka kullanım alanları olsa bile kişiler tarafından ruhsal ve fiziksel bazı etkilerini yaşamak için kullanılan, bedensel, ruhsal ve toplumsal boyutlarda ciddi zararları olan ajanlardır.

“Madde kullanımının tarihi hemen hemen insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihteki her medeniyet veya din alkol ve madde kullanımına farklı bakış açıları geliştirmiştir. Fakat modern dönemdeki bakış açısı bilimsel eksene oturmuş ve madde bağımlılığı ile ilgili anlayışı kökten değiştirmiş, problemi daha etkin bir biçimde ele almamızı sağlamıştır” (Tarhan vd. 2015: 17). “1939’larda bağımlılık davranışı bilimsel olarak tetkik edilmeye başlandığında, madde bağımlısı kişilerin ahlaken kusurlu ve irade gücünden yoksun oldukları düşünülüyordu... Koruyucu ve tedavi edici eylemler değil, cezai yaptırımlar ön plandaydı. Günümüzde bilim sayesinde, madde suiistimaline ilişkin tepkilerimiz ve görüşlerimiz köklü bir değişime uğradı” (Tarhan vd. 2015: 18).

“‘Bağımlılık’ kelimesi Latince, ‘adamak; kendini başkasına adamak’ anlamlarına gelen ‘*addicere*’ kelimesinden türemiştir” (Nurmedov vd. 2015: 156). “Bağımlılık, madde kullanıcısının beyninde yapısal ve nörokimyasal değişikliklere bağlı olarak istemli madde kullanımı davranışının zorlantılı madde kullanımına dönüşmesi biçiminde sonuçlanan kronik ve tekrar edebilen bir ‘beyin hastalığı’dır” (Kalyoncu, 2012: 34). Ögel ve Tamar (1996)’a göre ise bağımlılık, kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırakamaması, giderek madde dozunu artırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile belirli bir durumdur.

Bireylerin madde kullanma kararı, geçmişinden kaynaklanabileceği gibi ruhsal durumundan ve toplumsal ilişkilerinden de etkilenebilir. Bağımlılığın oluşması için birçok etmenin etkisi bulunabilir. Fakat en önemli etmen madde kullanma davranışının kendisidir (Kalyoncu, 2012).

“Bağımlıların madde kullanımları, sadece bireysel olarak kendi hayatlarının mahvolmasına veya yitirilmesine sebep olmaz, aynı zamanda toplumda akıl hastalıklarının artması, başta AIDS ve sarılık olmak üzere bulaşıcı hastalıkların yaygınlaşması, ailelerin parçalanması, iş gücü kaybı, trafik kazaları ve suçların artması gibi çok ciddi sosyoekonomik kayıplara yol açar” (Kalyoncu, 2012: 33).

“Kişi önce maddeyi merak eder ve kullanır. Kullandığı zaman öncelikle korkusu azalır. Çoğunlukla bir kez kullanan kişi daha sonra tekrar bir kez daha dener. Her denemesinde kendi kendine bir daha denemeyeceğine ilişkin söz verir. Bu denemelerde sürekli madde kullanımını denetleyebileceği inancını taşır. İsteddiği zaman bırakabileceğini düşünmektedir. Çevresinde gördüğü diğer bağımlıların kendisi gibi olmadığına, onların zayıf karakterli olduğuna inanmaktadır” (Ögel, Tamar, 1996: 21).

Bireyin bağımlı olduğunu kabul edebilmesi hayatına, sağlığına, psikolojisine, maddi durumuna, aile ilişkilerine ve sosyal hayatına zarar verdiğini fark etmesiyle eş zamanlı gerçekleşir.

Bunu fark edip tedavi olmak istediğinde de değiştireceği tek davranışın madde kullanma davranışı olduğunu düşünür. Fakat aslında değiştirmesi gereken arkadaş çevresi, yaşam biçimi, tüm alışkanlıklarıdır. Tedavi olup bıraktığında bu alışkanlıklarını değiştirmemiş ise, bir süre bağımlılığın bittiğini düşünüp mutlu olabilir. Bir gün yalnızca bir kez daha kullanmak istediğinde ise yeniden eski bağımlı günlerine dönmesi çok yakındır (Ögel, Tamar, 1996). Bu anlamda bağımlılık sürecinden kurtulmada defalarca girişimlerde bulunulabilir. Her yeni adımda bireyler yeniden başlamamak için yeni metotlar geliştirerek “gerçek” bırakmasına bir adım daha yaklaşır. Bağımlılık sürecini daha iyi anlayabilmek adına ilişkili olan kavramlara bakmak faydalı olacaktır:

Tolerans gelişimi: “Kullanıcının aynı miktarda alkol veya madde alması durumunda giderek etkinin azalması ya da istenilen etkiyi sağlamak ya da sarhoş olmak için artan miktarlarda madde alma gereğini hissetmesidir” (Kalyoncu, 2012: 49).

Çekilme belirtileri görülmesi: “Alkol veya madde kullanmaya son verildiğinde fiziksel ya da psikolojik bulguların ortaya çıkması ya da bu bulgular ortaya çıkmasın diye aynı maddenin alınmasına devam etmektir” (Kalyoncu, 2012: 49-50).

Yoksunluk Dönemi: “Uzun süreli alkol veya madde kullanımından sonra maddenin aniden azaltılması ya da bırakılması halinde ortaya çıkan birtakım fiziksel ve ruhsal çekilme belirtileri ile karakterize bir dönemdir. Bu dönemde görülen bulgu ve belirtiler, kullanılan maddenin cinsine, tüketilen miktara, kullanım süresi ve şekline göre değişir. Hekim müdahalesi ve hastane tedavisi gerekebilir” (Kalyoncu, 2012: 50).

Zehirlenme (Entoksikasyon): “Sarhoşluk durumu olarak bilinen bu tablo, kullanılan maddeye bağlı olarak kötü uyum göstermeye neden olan istenmeyen etkilerin ortaya çıkmasıdır” (Kalyoncu, 2012: 50).

Alkol veya Madde Kullanımı ile Tetiklenmiş Bozukluklar: “Bu kategoride zehirlenme ve çekilme belirtilerine ek olarak organik ruhsal bozukluklar olarak adlandırılan, alkol veya madde kullanımı ile tetiklenen bunama, unutkanlık, duygudurum bozukluğu, kaygı bozukluğu, psikotik bozukluk, cinsel bozukluk ve uyku bozukluğu bulunmaktadır” (Kalyoncu, 2012: 50).

Bırakma: “Bağımlılık yapan maddeyi kişinin artık kullanmamasıdır. Bağımlılık tedavisinin en önemli aşaması olan bu durumu sürdürebilmek önemlidir. Ancak tekrar aynı veya benzeri bir madde kullanılırsa bağımlılık durumu aynı şekilde veya daha kuvvetlenerek devam eder. Özellikle alkol veya maddeyi bıraktıktan sonraki geçen ilk bir yıllık süre tekrar başlama açısından yüksek riskli bir dönemdir ve çok dikkatli olunması gerekir” (Kalyoncu, 2012: 50-51).

Nüksetme (Relaps): “Sürçme veya kayma terimlerini de kullanabiliriz. Bir maddeyi, bırakıldıktan sonraki dönemde yeniden kullanmaya başlama anlamına gelir. Hastalığın seyri ve tedavi açısından çok önemli olan bu dönem için bilinmesi gereken en önemli şey hemen bir bağımlılık uzmanına danışılmasının gerektiğidir. Bağımlılık düzeyinde kullanılan madde bırakılınca tek bir kullanımla tekrar başlamanın yine bağımlılığı

gündeme getireceği bilinmelidir. Tekrar tedaviye başlama ne kadar geciktirilirse sonrasında da o kadar güç olacağı akıldan çıkarılmamalıdır” (Kalyoncu, 2012: 51).

Kötüye Kullanım: “Maddenin zararlı kullanımı: Kişinin kendine, hayatına ve çevresine zarar verecek tarzda madde kullanmasıdır. Madde kullanımı kişiye zarar verdiği halde madde kullanımı devam etmektedir. Bunlar arasında okul başarısızlığı, ailesel sorunlar sayılabilir” (Ögel, Tamar, 1996: 20).

“Uzmanlar, kötüye kullanım tanısını koyarken bir kişinin son 12 aylık dönemde aşığıdaki durumlardan bir ya da birden fazlası ile kendini gösteren, klinik açıdan belirgin bozulma ya da sıkıntıya neden olan uygunsuz alkol veya madde kullanım davranışına bakarlar” (Kalyoncu, 2012: 49):

1. Yükümlülükleri yerine getirmemek; örneğin okula veya işe gitmemek, ev halkını ihmal etmek.
2. Umursamaz hareketler yapmak; örneğin içkiliyken araba kullanmak.
3. Yasal sorunlarla karşılaşmak; örneğin tutuklanmak.
4. Kişisel sorunlara, örneğin partneriyle olan kavgaya rağmen madde kullanmaya devam etmek (Kalyoncu, 2012: 49).

Şekil 1: Bağımlılık Döngüsü

Kaynak: <http://www.amatem.org/bagimlilik/bagimlilik-dongusu/>

Kişinin belki kullanabilirim fikriyle birlikte korku ve merak hissi taşınmasıyla başlar. Daha sonra “bir kereden bir şey çıkmaz” fikriyle ilk deneme gerçekleşir. İlk kullanımdan sonra “bir daha asla” fikri gündemleşir. Kişi bağımlı olmayacağını, isterse bırakabileceğini düşünür. Kullanıma devam ettikçe “bu meret bırakılmaz” fikrine sahip olur. Yaşadığı olumsuz deneyimlerle “bırakmak zorundayım” şeklinde düşünmeye başlar. “Artık bırakacağım” karar aşamasından sonra bir süre kullanmayınca “bıraktım bir daha başlamam” diye düşünür. Bir süre geçtikten sonra “bir kereden bir şey çıkmaz” fikrine tekrardan kapılır ve döngü yeniden başlar.

2.2.2. Etkilerine Göre Maddeler

2.2.2.1. Halüsinojenler

“Alındığında halüsinasyona neden olan maddelere halüsinojen denir. Bu maddeler gerçekle olan ilişkinin kopmasına, bilincin genişlemesine neden olur” (Nurmedov, 2015: 216).

Bunlardan bazıları:

Marihuana (Esrar): “Esrar otu Hint kenevir bitkisinin (hempplant/ CannabisStaiva) kurumuş yaprakları ve çiçekleridir” (Kalyoncu, 2012: 172).

“En yaygın olarak suistimal edilen yasa dışı maddedir. Bu drog kısa süreli hafızayı ve öğrenmeyi, dikkati, odaklama becerisini ve koordinasyonu bozar. Aynı zamanda kalp hızını artırır, akciğerlere zarar verebilir ve risk altındaki kişilerde psikoza yol açabilir” (Tarhan vd. 2015: 52).

“Esrar kullanımına bağlı ağız kuruluğu, açlık, gözlerde kızarma, kan basıncının artması ve alınan miktara bağlı olarak çarpıntı sık görülen etkilerdir. Kronik kullanımında testosteron düzeyi ve sperm sayısının azalması, kadınlarda kısırlık ve yeni doğan bebeğin düşük doğum ağırlığına sahip olması görülebilir” (Nurmedov vd. 2015: 218-219).

“Uzun süre kullanımı ile bronşit ve akciğer kanseri gibi solunum yolları hastalıklarına yol açabilir... Esrar bir geçiş maddesidir. Esrar kullanan kişi ileride diğer maddelere alışabilir ve onları kullanmaya başlayabilir” (Ögel, Tamar, 1996: 23).

Sentetik Kannabinoidler: Bonzai, jamaika gibi maddelerdir.

LSD: “En etkili halüsinojenik ve algı değiştirici droglardan biridir. Etkileri önceden kestirilemez ve kullanıcılar gerçek gibi gözüken fakat mevcut olmayan canlı renk ve görüntüler görebilir, sesler işitebilir, duyumlar hissedebilirler. Ayrıca suistimalciler saatlerce sürebilen travmatik deneyim ve emosyonlar yaşayabilirler. Bazı kısa süreli etkileri arasında; artmış vücut ısısı, kalp hızı ve kan basıncı, terleme, iştah kaybı, uykusuzluk, ağız kuruluğu ve tremörler yer alır” (Tarhan vd. 2015: 53).

“Alındıktan sonra bulantı, baş ağrısı, gözbebeklerinin büyümesi ve çarpıntıya neden olur... Alındığında nasıl etki oluşacağı, kişinin o anki ruh haline bağlıdır. Rahat ve güvenli bir ortamda alındığında zevk veren güzel hayallere neden olurken, kişi LSD almadan önce kendisini kötü hissediyorsa aldıktan sonra da panik atak, depresyon, paranoya ve intihar girişimi ortaya çıkabilir” (Nurmedov vd. 2015: 217).

Fensiklidin (PCP): “Fensiklidin ilk kez 1950’lerde sentez edilmiş, 1960’larda cerrahi için anestezi madde olarak kullanılmıştır. Fakat hastalarda anestezi uyanırken yönelim bozukluğu, huzursuzluk ve deliryum gözlemlenmesi sebebiyle tıbbi kullanımdan kaldırılmıştır... Çok basit ve ucuz imal edilip, çok pahalıya pazarlandığından uyuşturucu mafyasının tercih ettiği bir maddedir... Beyaz kristal toz şeklinde olup, tabletler, kapsüllerde renkli tozlar şeklinde görülür. Ağız yoluyla, damardan, enfiye şeklinde ya da sigara ile içe çekilerek kullanılabilir. En sık kullanım şekli sigara ile içilmesidir... Düzenli PCP kullanımı tolerans gelişmesi ve psikolojik bağımlılığa neden olur” (Kalyoncu, 2012: 186).

Ketamin: “Kuvvetli ağrı kesici ve hafif hipnotik özelliği olan günümüzde çocuk cerrahisi ve veterinerlikte anestezi için kullanılan bir maddedir. Klinikte kullanıma girdikten hemen sonra anestezi de kullanılan dozlarından daha düşük dozlarda oluşturduğu fark edilen çevreden ya da acılardan uzaklaşma, kopukluk hissi ve halüsinojenik etkileri nedeniyle kötüye kullanılmaya başlanmıştır. Sıvı, beyaz, toz ya da hap şeklinde bulunabilir. Kokusuz, renksiz ve tatsızdır. Enjeksiyon, burundan çekme veya tütün ile içilerek kullanılabilir. Özellikle birkaç kullanımdan sonra ketamin psikolojik gereksinim yaratabilir ve bu durum giderek bağımlılıkla sonuçlanır. Kullanıcılarda bilinçte rahatsızlık yaratır ve nevroza ya da diğer psikiyatrik bozukluklara sebep olabilir. Düzenli olarak kullananlarda çevreye ilgisizlik ve paranoya gibi iki önemli komplikasyon ortaya çıkabilir” (Kalyoncu, 2012: 187-189).

Meskalin: “Meksika ve Güneybatı Amerika’da yetişen peyote kaktüsünün içindeki psikoaktif madde olan meskalin, bölge yerlilerinin çok eskilerden beri tanıdıkları ve kullandıkları bir maddedir. Kristal toz, kapsüller veya sıvı olarak küçük ampüller halinde bulunur. Genellikle ağız yoluyla çiğnenerek nadiren enjeksiyon ile de kullanılır. Su, çay, kahve, süt, portakal suyu ve diğer içeceklerle alınabilir. Ülkemizde bulunan bir madde değildir. Birkaç kullanımdan sonra kullanıcılarda şiddetli arama davranışı gözlemlendiğinden, bağımlılık yapıcı etkisi yüksektir. Etkisine hızla tolerans gelişir” (Kalyoncu, 2012: 189-190).

Sihirli Mantar (Psilosibin) : “Özellikle 60’lı yıllardan sonra yaygın olarak kötüye kullanılmaya başlanmıştır. Mantarlar kurutulmuş ya da çiğ olarak tüketilmektedir. Sihirli mantar; hem çiğ olarak besinlerle karşılaştırılarak yenebilir hem de sıvılaştırılarak yutulabilir... Ülkemizde bulunmadığı için kullanılmamaktadır. Sihirli mantarların güçlü bağımlılık potansiyeli vardır” (Kalyoncu, 2012: 191).

GHB: “Açılımı gamma hidroksibutrik asit olan GHB güçlü ve çabuk etkili bir merkezi sinir sistemi depresandır. İlk olarak 1920’lerde sentezlenmiş ve anestetik yardımcı adı altında 1960’ta ortaya çıkmıştır. Elektrik panellerini temizlemeye yarayan bir kimyevi maddeden sentez edilerek elde edilmiştir. GHB coşku ve halüsinasyonel durum oluşturma gücü ve sözde kas gelişimini gerçekleştiren yardımcıları serbestleştiren bir büyüme hormonu işlevi görmesi sebebiyle kötüye kullanılmıştır. Sıvı, toz, tablet ve kapsül şeklinde üretilmektedir. Genellikle küçük şişecikler içinde satılır. Toz formu hafif tuzlu bir tada sahiptir. Kokusuz ve renksizdir, bu nedenle içki veya içilen herhangi bir şey içine kolayca karıştırılmaktadır. Genellikle sıvı bir karışım içinde içilerek alınır. GHB yüksek oranda bağımlılık yapar ve sürekli kullanım gerektirir. Birkaç kez kullanılmış olsa bile kişiyi fiziksel ve psikolojik bağımlılığa götürür” (Kalyoncu, 2012: 192-193).

2.2.2.2. Opiyatlar

“Güney-Doğu Asya bölgesi ve Ortadoğu’da daha sık olmak üzere, dünyanın her yerinde yetiştirilebilen *papaversomniferum* haşhaş bitkisinin Latince ismidir. Opiyatların ana maddesi olan opium da afyondur. Bu bitki her sene farklı beyaz, pembe, mor renkte çiçek açar. Olgunlaşınca ceviz büyüklüğünde bir kapsül oluşur. Bıçakla bu kapsül çizilir ve içinden çıkan koyu akışkan bir sıvı güneşle temas edince kurur. Bu kurumuş hali ile birlikte koyu kahverengi, sakız kıvamındaki maddeye afyon denir. Afyon; dumanı ciğerlere çekilerek, sakız gibi çiğnenerek, ufak parçalar halinde sigaranın içine konarak kullanılır. Saf afyon, benzer veya aynı özelliklere sahip alkaloid denen birçok kimyasal içerir. Afyondan elde edilen en önemli alkaloid, morfin ve kodeindir” (Nurmedov vd. 2015: 199-200).

“Opiyat kullanımı; kendini iyi hissetme, mutluluk duygusu ve sakin bir uyuşukluk oluşturur ve hızlı, yoğun bir zevk duygusu uyandırır. Çok hızlı bir şekilde, sadece birkaç kullanımdan sonra bile şiddetli bağımlılık yapar” (Kalyoncu, 2012: 174).

Eroin: “Eroin açık kahverengi toz şeklinde satılan bir maddedir. Eroinin saflığı arttıkça rengi beyazlaşır. Küçük torbalar halinde satılır. ‘Toz’, ‘Beyaz’ ‘H (eyç)’ adları ile anılır. Afyondan elde edilir” (Ögel, Tamar, 1996: 25). “Öfori ve gevşeme hisleri oluşturan, güçlü bir opiyattır. Özellikle damardan alındığında, solunumu yavaşlatır ve ciddi bulaşıcı hastalık riskini artırabilir” (Tarhan vd. 2015: 54). “En sık kullanım yolu buruna çekilmesidir. Sigara tütününe karıştırılarak içilmesine koreks denir. Sigara jelatini ya da alüminyum folyo üstünde ısıtılarak buharının içe çekilmesine ‘kaydırma’ adı verilir. Kaşık içinde kaynatılıp, enjektör yolu ile damara verilebilir... Bir iki hafta süre ile düzenli kullanıldığında bağımlılık oluşturur. Bazı duyarlı kişilerde ilk bir iki kullanımdan sonra bile bağımlılığa neden olabilir. Çok hızla tolerans gelişir. Bu nedenle doz artırımı çok ileri öldürücü düzeylere kadar varabilir... Hareket ve konuşmalarda yavaşlama, rahatlama, gevşeme ve sıcaklık hissi, yüzde kırmızılık, göz bebeklerinin küçülmesi eroin alımını takiben ortaya çıkan belirtilerdir... En önemli yan etkilerinden biri enjektör paylaşımı ile ortaya çıkar. AIDS, Hepatit gibi virüsler kişiye bulaşır... Eroin yüksek dozda alındığında ölüm ile sonuçlanabilir. Göz bebeklerinin toplu iğne başı kadar küçük olması, solunumun yavaşlaması ve koma hali bu durumun belirtileridir” (Ögel, Tamar, 1996: 25).

2.2.2.3. Stimülanlar (Uyarıcılar)

Ekstazi: “Gerek uyarıcı gerekse zihni değişikliklere yol açıcı etkilere sahiptir. Vücut ısısını, kalp hızını, kan basıncını ve kalp duvarı stresini yükseltebilir. Ayrıca ekstazi sinir hücrelerine de toksik olabilir” (Tarhan vd. 2015: 53). “Beyaz, kırmızı, mavi, kahverengi, pembe ya da sarı tabletler ya da kapsüller şeklinde bulunur. Tabletlerin üstünde kalp, süperman, ninja, dolar, kuş, fil, gülen yüz gibi resimler ya da love, I love you gibi yazılar bulunur. Su, enerji içecekleri ya da alkol ile birlikte ağızdan alınır... Ekstazinin etkilerine karşı hızla tolerans gelişmektedir. Bu nedenle kişi giderek

kullandığı ekstazi dozunu artırmakta ve kullandığı ortamlarda tekrar bu maddeye gereksinim duymaktadır” (Kalyoncu, 2012: 181).

“Etkisi 20 dakika içinde başlar ve birkaç saat sürer. Kullanıldıktan sonra enerji artışı, canlılık, karşı cinse karşı yakınlık hissi, algılamada artma ortaya çıkar. Ecstasy etkisi altında iken araba ya da makine kullanmak tehlikeli olabilir... Etkileri amfetaminlere benzer. Uykusuzluk ve geçici paranoyaya (aşırı kuşkuculuk) neden olabilir” (Ögel, Tamar, 1996: 27).

Kokain: “Kokain koka ağacının (erytroxylumcoca) yapraklarından elde edilen bir alkaloid maddedir. Genelde Orta ve Güney Amerika'nın dağlık bölgesinde yetişir... İlk kez 1884 yılında bir göz ameliyatında lokalanestezik madde olarak kullanılmış. Yine aynı dönemlerde kokainin uyuşturucu etkisi olduğu açıklanmıştır” (Nurmedov vd. 2015: 213). “Kokain beyaz renkli, toz şeklinde bir maddedir” (Ögel, Tamar, 1996: 26). “Her yolla kokain alınabilir. Ama en sık damardan ve buruna çekme yolu ile alınır... Sık sık burundan alındığında burun muozasını zedeler ve kronik rinit tablosuna, burun kanamasına, kimi zaman da burun iç duvarının delinmesine neden olabilir” (Nurmedov vd. 2015: 213-214).

“Kokain güçlü merkezi sinir sistemi uyarıcısıdır. Kullanıldığında enerji artışı, uyanıklık, özgüven artışı, tokluk hissinin yanı sıra haz duygusunda ve cinsel aktivitede artışa neden olan bir maddedir. Fiziksel etkileri ise nabzın artması, kan basıncı ve vücut sıcaklığının artması ve gözbebeklerinin büyümesidir. Etkisi geçtikten sonra ağırlık hissi, bunaltı, sinirlilik, tahammülsüzlük, keyifsizlik hali yaşanır. Mevcut durum çok can sıkıcı olduğundan ve etkisinin yaklaşık 1 saat sonra geçmesinden dolayı, kişi hemen hemen saatte bir kokain almak durumunda kalır. Bu nedenle bağımlılık hızla gelişir... Kokain kullanımına bağlı psikoz tablosu görülebilir. Başlangıçta bunaltı, huzursuzluk ve korku-endişe ile başlar, sonra şüphecilik, aşırı uyarılmışlık hali ve paranoid davranışlar gelişir. Kişiler, derilerinin altında böceklerin olduğunu sanıp kendilerine zarar verebilirler. Kokain kullananlarda saldırgan davranışlar çok görülür” (Nurmedov vd. 2015: 214).

“Piyasa fiyatı oldukça yüksek olduğu için, genellikle ekonomik durumu iyi olanların kullandığı bir maddedir... Bağımlılık yapıcı etkisi çok fazladır. Tek bir kullanımdan sonra bile bağımlılık yapabilir” (Ögel, Tamar, 1996: 26).

Crack: “Sigara gibi içilebilen bir kokain türüdür... Crack, kokainin çok etkili bir formudur. Crack ismi, karışım ısıtılırken ortaya çıkan sestene gelmektedir. Bu yolla elde edilen crack, sigara gibi içilebilmektedir. Ülkemizde taş veya kaya olarak bilinmektedir... Crack, kokain türevi bir madde olduğu için aynı düzeyde bağımlılık yapma potansiyeline sahiptir... Kan basıncının artması, göz bebeklerinde genişleme, titreme, vücutta ısı artışı, kalp hızında yükselme gibi etkiler olur” (Kalyoncu, 2012: 177-180).

Amfetamin: “İnsan bedeninin ürettiği adrenaline benzer etki eden sentetik maddelere verilen genel bir isimdir... Adrenalin salgılandığında kan şekeri düzeyi artar, çarpıntı olur, nefes alışverişi sıklaşır, dikkat ve konsantrasyon yeteneği artar” (Nurmedov vd. 2015: 210).

“Amfetamin merkezi sinir sistemini uyaran güçlü bir uyarıcıdır. Kullanıldığında kişinin keyifli olmasına, enerjik hissetmesine, özgüveninin ve dikkatinin artmasına neden olur. Sıkıntı ve yorgunluğu azaltması, dikkat ve konsantrasyonu yükseltmesi, öğrenciler arasında sınav döneminde kullanımını artıran nedenlerdendir. Sinirlilik ve yorgunluk hissi azalır, iştah azalır; kişi konuşkan ve yerinde duramayan bir hal alır. Bazılarında da sıkıntı ve huzursuzluk hissine neden olur. Sempatik sinir sistemi üzerinden etki ettiği için çarpıntıya, kalp atım hızı ve nefes alıp verme hızında artışa, ağız kuruluğuna, terlemeye, gözbebeklerinin büyümesine ve kan basıncının artmasına neden olur. Zehirlenme durumunda baş dönmesi, terleme, göğüs ağrısı, çarpıntı, tansiyonun yükselmesi, kalp atımında düzensizlikler gelişir. Vücut ısısı artar ve sara benzeri nöbetler görülebilir (Nurmedov vd. 2015: 211). “Sıklıkla speed (hız) olarak isimlendirilen bu maddeler kimi zaman tıbbi sorunlar için doktorlar tarafından reçeteye verilir” (Kalyoncu, 2012: 177). “Hap ya da beyaz toz halinde bulunur. Ağızdan alınabilir, buruna çekilebilir, damardan verilebilir... Ülkemizde yasal olarak bulunmamakla birlikte halen tıbbi kullanımı olan ilaçlardır. Captagon, Ritalin,

Dexedrine bu ilaçlardan bazılarıdır” (Ögel, Tamar, 1996: 28). “Metamfetamin dâhil, öfori ve uyanıklık hisleri oluşturabilen, güçlü uyarıcılardır. Metamfetaminin etkileri özellikle uzun sürelidir ve beyne zarar verir. Amfetaminler yüksek vücut ısısına yol açabilir, ciddi kalp problemlerine ve nöbetlere sebep olabilir” (Tarhan vd. 2015: 53).

Metamfetamin: “Sigara gibi içilen veya enjekte edilen (crank) olarak isimlendirilen toz ya da ice (buz) denen berrak kristaller biçiminde bulunan güçlü bir amfetamin türüdür” (Kalyoncu, 2012: 177).

2.2.2.4. Sedatif Hipnotikler

“Sedatif ve hipnotikler vücut fonksiyonlarını yavaşlatan veya yatıştıran ilaçlardır” (Kalyoncu, 2012: 194).

Barbituratlar: “Hepsi barbiturik asit denen kimyasal maddeden üretilir. İlk sentezlenen barbiturat olan barbiton 1903 yılında uyku sorununa çare olarak piyasaya sürüldü... Genelde ağız yoluyla alınan bu ilaçların anestezi amacı ile kullanılanları damaryolu ile alınır. Bağımlılık çok kısa zaman içerisinde gelişir” (Nurmedov vd. 2015: 208). “Barbitüratlar genellikle ‘barb’ ya da ‘indirici’ olarak adlandırılırlar. Yaygın olarak kullanılan barbitüratlar amobarbital (amytal), pentobarbital (nembital) ve sekobarbitaldir (seconal). Bu ilaçlar kapsül ya da tablet olarak, bazen de sıvı formda ya da supozituar olarak satılır... Barbitüratların etkileri birçok yönden alkolün etkilerine benzer. Küçük dozlarda sakinlik, rahatlama ve kas gevşekliği yaparlar” (Kalyoncu, 2012: 195-196).

Benzodiazepinler: “Barbituratlar gibi epilepsi nöbetlerini kontrol etmede etkin olan bu ilaçlar, birkaç ay içerisinde etkilerinin azalması nedeni ile uzun süreli epilepsi tedavisinde nadir kullanılırlar... Barbitürtlara göre daha güvenli olmasına rağmen yüksek doz veya alkol ile birlikte alındığında hayati tehlikeye neden olabilir. Damar yolunda hızlı bir şekilde verilmesi solunum merkezinin baskılanmasına neden olabilir” (Nurmedov vd. 2015: 209).

“Diazepam (diazem, nervium), alprozolam (xanax), lorazepam (ativan), oxazepam (serapax), clonozepam (rivotril), klordiazepoksit (librium) ve klorazepat (tranxilene) benzodiazepin örnekleridir... Bu ilaçlar anksiyete tedavisinde kullanıldığı için, kullanıcıda bir rahatlama duygusu ya da dalgınlık yaratabilir... Ülkemizde bu ilaçlar eczanelerde yeşil reçete ile kaygı giderici olarak satılırlar. Ayrıca yasal olmayan yollardan da sokaklarda satılırlar” (Kalyoncu, 2012: 196-197).

Kötüye Kullanılan Diğer Sedatif ve Hipnotikler: “Metakualon (Quaalude), ethchlorvynol (Placidyl), kloral hidrat (Noctec) ve meprobamate (Miltown) gibi ilaçlardır. Bu ilaçlar medikal olarak sık kullanılmaz ve çok tehlikeli olarak görülürler... Bu ilaçların negatif etkilerinin içinde mide bulantısı, mide krampları, koordinasyon eksikliği, geçici hafıza kaybı, çevreyle ilişkiyi kesme ve anksiyete davranışları vardır” (Kalyoncu, 2012: 197-198).

2.2.2.5. Uçucu Maddeler

“Tiner, yapıştırıcılar, saç spreyi, benzin, sprey boya gibi her gün kullandığımız birçok ürün, solunarak kullandığımız uçucu maddeler grubuna dâhildir. Pek çok uçucu maddenin güçlü, keskin bir kokusu vardır. Uçucu madde olarak isimlendirilmelerinin nedeni de budur... Uçucu gazların çoğu birden fazla kimyasal içerir” (Kalyoncu, 2012: 201).

“Kolay elde edilmesi nedeniyle 12-17 yaş arası dönemde sokak çocukları tarafından sıkça kullanılmaktadır. Öfori hali, neşelilik, cinsel istekte artış, hayal görme şeklinde etkileri vardır. Plastik torbalarda ya da elbise üzerinden koklanarak veya ısıtılıp buharı solunarak alınır. Alkol sarhoşluğuna benzer. Kullanıcının muhakemesi, algısı bozulur; peltek konuşma, çift görme, titreme, görme bulanıklığı yapar. Uzun kullanımlarda karaciğer yetmezliği, felçler, işitme bozukluğu, görme bozukluğu, beyin hasarı, kalpte ritim bozukluğu gibi etkileri vardır” (Tarhan vd. 2015: 52-53). “Uçucu maddelerin kullanımının tarihi ilkel kabilelere kadar uzanır” (Nurmedov vd. 2015: 221).

“Uçucu madde kullanımı sadece beyni değil, kalp-damar sistemi ve solunum sistemini de etkiler. Kalp iletimini bozar, beyne ve diğer organlara giden oksijen miktarını azaltır ve kimi zaman ölümlere bile sebep olabilir” (Nurmedov vd. 2015: 222).

“Uçucu maddeler kolaylıkla bulunabilir. Çünkü bu maddelerin satılması yasaldır. Ucuz olması nedeni ile de kullanımı yaygındır... Bu maddeler genellikle torba içinden koklanarak kullanılır... Bağımlılık potansiyeli yüksektir... Uçucu madde koklayanlarda ani ölümler sıklıkla meydana gelir. Ani ölümler beyin ve kalp üstüne olan etkilerinden dolayı ortaya çıkar... Saldırgan ve tehlikeli davranışlar sık olarak gözlenir... Ciddi bir sarhoşluk, denge bozukluğu, yürümekte güçlüğü neden olur” (Ögel, Tamar, 1996: 24).

2.3. KURAMSAL ARKAPLAN: MADDE BAĞIMLILIĞI VE DAMGALAMA

Çalışmanın teorik arkaplanı için damgalama teorisi ve hariciler kavramı ilişkisel olarak kullanılmıştır. Alana ilişkin literatür incelendiğinde çalışma kapsamında ele aldığımız bağımlılık ve bağımlılığa ilişkin anlam dünyası ve bunun bir damgalanma yaratıp yaratmadığı konularından en uygun kavram ve teorilerin bunlar olduğu görülmüş ve çalışma bu bağlamda ele alınmıştır. Aşağıda çalışmada kullanılan teori ve kavramlar açıklanmıştır.

2.3.1. Damgalama Teorisi

Çalışmada kullanılacak teorilerden ilki Goffman’ın damgalama teorisidir. Bu anlamda ilk olarak “damga” kavramına bakmanın faydalı olacağı düşünülmektedir. “Bu terimin uzun bir tarihi (Klasik Yunan’da dışlanmış gruplara vurulan bir damgayı göstermektedir) olmasına rağmen, sosyolojiye esas olarak Erving Goffman’ın çalışmalarıyla girmiştir” (Marshall, 2009: 129). “Goffman ‘Chicago Ekolü’ olarak adlandırılan bir sosyolojik geleneğin önemli temsilcilerinden biridir” (Ünsaldı, 2014).

Aynı gelenekten gelen diğer tüm isimler (Howard Becker, Elliot Freidson, Anselm Strauss) gibi George Herbert Mead'den çok etkilenmiş olan ve Everett C. Hughes

tarafından yetiştirilmiş olan Goffman için de eylem, bir toplumsal ilişki bağlamında şekillenen karşılıklı etkileşim çerçevesinde kavranabilir. Bu noktada Goffman'ı diğerlerinden farklı kılan, etkileşimi önceleyen ve “durum” ifadesi altında kavramsallaştırdığı koşullardır. Diğer bir ifadeyle, etkileşimin gideceği yer ve alacağı yön hiçbir zaman tam olarak kestirilemez. Fakat tarafların eylemleri her zaman bir bağlam içerisinde, bir anlamsallıklar bütünü içerisinde gerçekleşir. Kısacası Goffman (da) etkileşimi merkeze koyan bir sosyologdur ancak Goffman'ın etkileşimi, farklı bakış açılarını ortaya koyan ve “durumu” beraber tanımlayan “benliklerin” etkileşimi değildir; *suigeneris* [kendine özgü] bir etkileşimdir, “durumun” tazyiki altında gelişen bir etkileşimdir (Ünsaldı, 2014).

“Goffman'ın durduğu yerin kırılabilirliği ve bunun içerdiği paradoks da çok açıktır. Bir taraftan, doğası gereği her zaman belirsizlik içeren, kaygan-oynak bir muhtevaya sahip ve keskin yön değiştirmelere açık bir etkileşimi, tam da o esnada, açılımı sırasında, işler hâldeyken kavramaya çalışır; diğer taraftan ise eş zamanlı olarak aktörlerin bu etkileşime taşıdıkları ‘yapısal’ unsurları yakalamaya gayret eder” (Ünsaldı, 2014: 14).

“Goffman'a göre donuk bir sosyoloji değil, hareket hâlinde bir sosyoloji söz konusudur. Olgular ‘sabit’ cevherlerinde değil, kendilerini çerçeveleyen bağlamdan hareketle ilişki ve değişken karakterlerinde kavranılır. Bu noktada ‘damga’, sabit bir nitelik değildir, bir ilişki türüdür. Damgalı, ‘ötekiyle’ ilişkilerinde onu itibarsızlaştıran (veya itibarsızlaştırabilecek) bir vasfa sahip olandır” (Ünsaldı, 2014: 15).

Goffman (2014a) damganın ilk olarak Klasik Yunan’da kişilerin ahlaki statülerine işaret eden bedensel işaretlerde ortaya çıktığını iletmektedir. Bu işaretler kamusal alanda damganın görünürlülüğüne de yol açarak kişinin kamusal alandan uzaklaşmasına yol açmaktadır. Hıristiyanlık dönemine gelindiğinde ise damga iki anlam daha kazanır. İlki, Tanrı’nın merhametini işaret eden ciltteki yaralardır. İkincisi ise dini göndermeden ziyade daha çok fiziki bozukluklara atıfta bulunur. Günümüzdeki anlamına daha çok benzeyen bu ikinci anlamda günümüzdeki anlamından farklı olarak, gözden düşmenin belirtisinden ziyade gözden düşmenin kendisidir bu damga.

“Günümüze gelindiğinde ise toplum, düzenini sağlama açısından kişileri kategorize etme ve bu kategorilere özgü davranış ve özellikleri belirlememe eğilimindedir ve bir kişi ile karşılaştığımızda ilk görüşte onu kategorize ederek, dâhil olduğunu düşündüğümüz kategorinin özelliklerini kişiye yükleyebiliriz. Bu da kişinin ‘toplumsal kimliğini’ ortaya çıkarır. Toplumsal kimlik, ‘sosyal statüden’ farklı olarak iş-meslek gibi sıfatların dışında ‘dürüstlük’ gibi kişisel sıfatları da içinde barındırdığı için kullanılması tercih edilen terimdir” (Goffman, 2014a: 28).

Goffman (2014a) birbirinden farklı 3 damga tipinden bahseder: İlki, bedensel bozukluklardır. İkincisi doğal olmayan tutkular, zayıflıklardır. Eşcinsellik, bağımlılık, hapis yatmak, intihara meyilli olmak bu damga türüne örneklerdir. Üçüncüsü de ırk ve din gibi etnolojik damgalardır ve bunlar soy bağıyla bütün aile mensuplarına bulaşır. Bu üç damganın da ortak özelliği, sıradan bir toplumsal ilişkide beğeni oluşturabilecek kişinin, bu özelliklerinin ikinci plana itilmesi sonucu kendilerine sırt çevrilmesidir. Çünkü o artık beklediğimizin dışında farklı bir özelliğe sahip olan damgalıdır, bizler ise bu damgaya sahip olmadığımız için “normal kişilerizdir”. Madde bağımlısı bireyler Goffman’ın damga kategorisindeki 2. tip damgaya tekabül etmektedir.

Goffman’ın (2014a) normal ve damgalı ayrımı tamamen birbirinden ayrılmış iki sütunu teşkil etmemektedir. Bunlar toplumsal ilişkiler bütününde belli zamanlarda her birimizin oynadığı iki roldür. Onlar somut kişiler değil, bakış açılarıdır. Bu bakış açıları da toplumsal olarak üretilirler. Dolayısıyla tüm damgalılar genel bir tanımı hak edecek ortak bir özelliğe sahip değildir. Birbirlerine çok fazla benzeyen özelliklerinin yanında ayrıştıkları noktalar da bulunmaktadır. Onun bu çalışması daha çok damgalanmışların durumu ve bu duruma verdiği tepkiyle alakalıdır.

Damgası olan kişiler, durumlarına ilişkin benzer öğrenme deneyimlerinden geçme ve benlik imgelemlerinde benzer değişimler geçirme eğilimindedirler. Bu kişiler değişimlerin neden ve sonucu olarak da benzer bir “ahlaki kariyeri” deneyimlerler. Bunun ilk evresi, damgalı bireyin normallerin bakış açısını öğrendiği ve içselleştirdiği evredir (Goffman, 2014a).

Goffman’a (2014a) göre damgalılar bir grubu değil, kategoriye oluştururlar. Ortak bir eylemde bulunma kapasiteleri ve sağlam, kapsayıcı karşılıklı etkileşim örüntüsüne sahip

olmamaları bu durumu doğurur. Bir kategori mensuplarını, aralarında ilişkiler tesis etmeye ve gruplar oluşturmaya teşvik edebilir ancak bu mensuplar bütününe zorunlu olarak bir grup teşkil ettiği anlamına gelmez.

“Damga ve onunla eş anlamlı terimler ikili bir perspektifin üstünü örterler: Damgalı birey; kendindeki farklılığın, hâlihazırda insanlar tarafından biliniyor ya da anında insanların dikkatini çekebiliyor olduğunu mu; yoksa kendindeki farklılığı insanların ne bildiğini ne de bu farklılığın onların hemen dikkatini çekebilir olduğunu mu farz eder? Birinci durumda, *gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış* olan, ikinci durumdaysa *gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması* ihtimal dâhilinde olan söz konusudur” (Goffman, 2014a: 30).

Gözden düşürülmesi ihtimal dahilinde olandan gözden düşürülmüşe geçişte toplumsal bilginin doğası, görünürlük kavramı ve kimlik tanımlama kavramlarını incelemek gerekir. Burada kastedilen damganın bilgisine sahip olma, görünür bir damga olma ve kimlik bilgisinde (ırk, cezaevi süreci gibi) damga sembollerine sahip olmadır. Örneğin, damar yoluyla eroin kullanan birinin kollarındaki iğne izleri, damganın bilgisine ve görünürlüğüne yol açar. Bu kişi aynı zamanda bu sebeple cezaevine de girmişse kimlik tanımlamasında da damgası ortaya çıkmaktadır. Fakat bir eşcinsel kimliğinden ya da görünümünden anlayamayabiliriz. Eğer kendisini tanımıyorsak onun eşcinsel olduğu bilgisine de sahip olmayabiliriz. Madde bağımlıları bu anlamda hem itibarsızlaştırılmaya müsait hem de itibarsızlaştırılmış kategorisinde olabilirler. Bunu belirleyen etmenler daha çok aile dışında da kullanımının bilinmesi, vücudundaki madde kullanımına bağlı görünür değişiklikler ve yasal olmayan suçlar işleyip işlemediğidir. Eğer kişi durumunun farkına varılmadığı için itibarsızlaştırılmamış ise aldatıcı bir görünüm sergileyerek damgasını gizlemeye çalışabilir. Bunun için stratejilerden biri, damga sembolünü gizlemek ya da silmektir (Goffman, 2014a). Kişi aldatıcı görünüm sergilemekle itibarsızlaştırılmasını önlemeye çalışırken, aynı zamanda Goffman’a (2014b) göre karşısındaki tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve onunla olan etkileşiminin devamını getirme arzusundadır.

Madde bağımlısı bir kişinin aldatıcı görünüm sergileyerek damgasını gizlemeye çalışmasına örnek olarak kollarındaki iğne izlerini gizlemeye çalışması verilebilir.

Bir yandan damgasını gizlerken ve polisten saklarken, diğeryandan da madde bağımlıları, hırsızlar, fahişeler ve eşcinseller gibi damgalılar kendilerini bir grup insana, müşterisine, meslektaşına, bağlantısına, çalıntı mallarını satın alanlara açmak durumundadır. Kendisine daha yakın olan insanlardan damgasını saklarken daha uzakta olana açmak suçluluk hissetmesine yol açabilir (Goffman, 2014a).

Damgalı birey, kimliğine ilişkin normaller nelere inanıyorsa, ona inanma eğilimindedir. Onlar da herkes gibi “normal” olduklarını ve bundan ötürü de herkesle aynı şansa ve muameleye kendilerinin de hakkı olduklarını düşünürler. Buna rağmen, diğerlerinin kendisini gerçekten “kabullenmedikleri” ve kendileriyle eşit görmediklerini bu sebeple de onlarla temasa geçmediklerini düşünürler. Toplumsal olarak diğerlerinin başarıya atfettikleri standartlara dikkat kesilmesine ve kendinde bu standartların olmadığını düşünmesine yol açar. Bu da kişide utanç duygusu olarak kendini gösterebilir (Goffman, 2014a).

Temasa geçmeme durumunun Goffman (2018) toplumda çocuklara, hizmetçilere, zencilere ve akıl hastalarına yönelik de olduğunu belirtir. Orada yoklarmış ya da bakmaya değmezlermiş gibi bir muamele “yok sayma”ya işaret eder.

“Hemen yanı başında normal insanların olmasının, benlik talepleriyle benliğin kendisi arasındaki yarılmayı teşvik etmesi hayli muhtemeldir ancak gerçek anlamda kendinden nefret etmek ve kendini küçük görmek, bir aynayla baş başa kaldığında da söz konusu olabilir” (Goffman, 2014a: 34-35). Devamında ise bu durumu değiştirmeye yönelik çabalar söz konusu olabilir. Bu çabalara örnek olarak tekerlekli sandalyedeki birinin basketbol oynaması verilebilir. Goffman’ın bu söylemini bağımlı olan kişilere uyarlıysak, bağımlı kişilerin de ailelerine hissettirmeseler bile çoğu zaman kendilerini suçlayarak, yaşadıkları hayattan memnun olmadıklarını söyleyebiliriz. Bu memnuniyetsizliğin giderek artmasını da maddeyi bırakma kararının verilmesi izleyebilir. Bağımlı bireyler tedaviden sonra hayatının birçok aşamasını iyileştirmeye çabalarlar ve bu durum kendini aile ilişkileri, iş hayatı ve sosyal aktivitelerde gösterir.

Tedavi olarak hayatını değiştirmek isteyen kişiler için Goffman (2016) geldiği dnyadan kısmen geri çekilmiş olduklarını ve tedaviyle birlikte koparılan bu ilişkinin önceden çürümeye başladığını belirtir. Tedavi kararı ise genellikle kendi istekleri ya da aile kararıyla verilir. Kişinin kendini algılayarak bu algılamadan duyduğu kaygıyı azaltmak için tedavi kararı vermesi aslında anormal bir psikolojinin ürünü değil aksine kültüre uyum sağlamış bundan kaynaklı olarak da aklını kaybettiğini düşünmeye başlamış bir kişinin ruh halidir. Kişi toplum tarafından terk edildiğini ve en yakını olan kişilerle kurduğu ilişkinin dışında kaldığını fark eder. Ayrıca toplum bu türden rahatsız edici davranışlarla baş etmek için, kabahatli kişiye negatif ve ıslah edici bir yaptırım uygular. Bu da kişiyi tedaviye yönlendirir. Damgalama aslında tedaviden sonra da devam eder. Bu sefer ki damga da bir yere (örneğin bir akıl hastanesine) kapatılmış olmaktan kaynaklanır. Kişi bu sefer de bunu gizlemek ve geride bırakmak için uğraşır. Özellikle iş ve kalacak yer bulmada bu damgayla yüzleşebilir.

Goffman (2014a) damgalı ve normal insanların temas halinde olduğu anlarla ilgilenir ve böyle anlarda normal veya damgalı insanların yaşamlarını bu temastan kaçınacak şekilde düzenleyebileceklerini belirtir. Bu durumun ise özellikle damgalı insanlar için sonuçlarının daha ağır olduğunu, hayatlarında daha fazla noktaya çeki düzen vermeleri gerekebileceğini düşünür. Damgalının bu ilişkilerde olumlu karşılık almaktan yoksun kaldığı ve kendini geri çektiği durumlarda bunalımlı, şüpheli, endişeli bir hal alacağını düşünür. Böyle bir sonuç aldığında ise toplumsal alandan kendini uzaklaşmış, kabul görmediği bir dnyada olduğunu hisseder. Tam da bu esnada halden anlayan, “normal” olduğunu düşünen, hissiyatını paylaşan başkalarının da olduğunu fark eder. Halden anlayan kategorisine ilk girişi aynı damgaya sahip olanlar gerçekleştirir. Bu kişiler hem normallere karşi mücadeleyi damgalıya öğretilirken hem de kendini evinde gibi güvende, rahat hissettirirler.

Goffman’a (2014a) göre damgalılara destek olabilecek bazı gruplar vardır: Bunlardan birincisi aynı damgaya haiz olanlardır. İkincisi normal olup da özel durumları nedeniyle damgalı bireyin mahremine girebilmiş, halden anlayanlardır. Goffman bu gruptan “kabul görmüş olanlar” olarak söz eder. Bu kişilere örnek sanatçılar ve fahişelerdir. İkinci grubun bir tipi damgası olanların ihtiyaçlarına yönelik hizmet veren bir kuruluşta çalışan kişilerin kabulüdür. Buna örnek olarak da hemşireler verilebilir. İkinci tip ise

damgalı kişiye toplumsal yapının tabi kıldığı bireylerdir. Bu bireylere de toplum bu açıdan damgalı kişiyle tek bir bireymiş gibi muamele yapabilir. Örneğin madde bağımlısının babası, eski hükümlünün kızı, akıl hastasının eşi.

Toplumsal yapının damgalı bir kişiye tabi kıldığı bireye, damga bulaşabilir (Goffman, 2014a). Dolayısıyla madde bağımlılarının aileleri de bu damgadan nasiplerini alarak saygınlığını yitirebilir, sosyal çevrelerinden uzaklaştırılabilirler. Bu en çok akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde, daha basit haliyle de bazen bir selamlaşmada, bazen bir düğüne davette, evlilik ilişkisinin kurulmasında, ev kiralamada, iş vermede damga kendini gösterebilir.

“Aileye damganın sıçramasını önlemek için damgalı birey, bu ilişkilerden kaçınabilir ya da bu ilişkileri sonlandırabilir” (Goffman, 2014a: 62).

“Diğer taraftan, evli çiftlerden biri diğeriyle karanlık sırrını zaman zaman paylaşabilse de evdeki çocuklar bu bilgi için sadece güvenilmeyecek kasalar olarak değil, aynı zamanda bu bilginin açığa çıkması sonucunda muhtemelen zarar görebilecek, kırılğan doğal varlıklar olarak da değerlendirilirler” (Goffman, 2014a: 91).

Destek olan gruplardan aynı damgaya haiz olanların verdiği “evindeymiş hissi”ni madde bağımlısı bireylerin çevresinin madde kullanan kişilerden oluşmasında görebiliriz. Goffman’a (2014b) göre kendi grubundakilerle aynı performansı sergilemek zorunda olduğu için aynı damgaya haiz olanlar kader birliği içindedir. Birbirlerinin karşılaştığı zorlukları ve bakış açılarını bilirler. Toplumsal olarak aynı dili konuşurlar. Sırları ortak olduğu için birbirlerinin yanında gevşemeleri de mümkündür

Fakat bu çevrede bulunması ise madde kullanma davranışını sürdürmesine yol açar. Buna sebep olanın ise hem madde kullanma davranışının o ortamda normal olarak algılanması, hem de birbirlerini bir arada tutan dinamiğin madde kullanma davranışı olduğu söylenebilir. Goffman’a (2014b) göre grupta kalınmasının bir nedeni de dışlayıcılıklarını diğerlerinden ustaca gizlemeleri ve ortak sırlarını saklamak için işbirliği yapmalarıdır.

Damgalı bireyin yakınlaştığı grubun temsilcileri, kişinin kendi gerçek grubunun bu grup olduğunu iddia ederler. Damgalı kişinin hiçbir zaman gündelik yaşamda zorunlu olarak bağlı olduğu gruplara ait olmadığı ve olamayacağı düşünülür. Ait olduğunu düşündükleri grup ise aslında kişiyi tam da itibarsızlaştıracak olan kategoridir. Kişinin karakteri ise bu grup içindeki ilişkiden devşirilir. Kişi kendi grubundayken sadıktır. Gruptan uzaklaştığında ise korkak ve aptaldır. Burada sosyolojik bir temayla karşı karşıyayızdır: Bir bireyin kendine biçtiğiyle bizim ona atfettiğimiz doğa, bağlılıklarının doğası ile biçimlenir (Goffman, 2014a).

Dışlanan gruplar, pis işlere bulaşabilir ya da rutin olarak hile yapmayı gerektiren meslekleri icra edebilirler (Goffman, 2014b).

Damgalı birey, kendi grubundakileri de, bu kişilerin sahip oldukları damgaların ne derece rahatsız edici ve görünür olduklarına göre sıralama eğilimi gösterir. Kendisinden daha görünür bir damgaya sahip olanlara karşı, normallerin kendisine gösterdiği tavrın aynısını gösterebilir. Kişinin özdeşleşme salınımı kendini en keskin biçimde, kendisinininkinden daha görünür damgaları olan yoldaşları ile kendini ayırttığında ya da ilişkilendirdiğinde gözlemlenir. Kişi kendinden gibi olanlardan kendini ayırtıp farklı bir yere koyarak ihanet ettiğinde şu soru da gündeme gelebilir: Kişinin arkadaşını, sevgilisini ya da eşini kendi grubundan mı yoksa “dışarıdan” mı tercih edeceği (Goffman, 2014a).

Damgalı kişi aynı damgaya haiz olanlar grubundaki kişilerin öykülerinden sıkılabilir ve yeni dostlarına yönelik duyduğu rahatsızlık, eski arkadaşlarına yönelik hissettiği huzursuzluğa bırakabilir. Bu kişilere karşı daha az güven duyabilir ve bu kategoriden de uzaklaşarak kendini tamamen yalnızlaştırabilir (Goffman, 2014a).

2.3.2. Haricîler

Goffman'dan başka damgalanma konusunu Becker da ele alır. Becker bu husustaki kişilerden haricîler (outsiders) olarak bahseder.

Becker'ın (2013) hariciler olarak tanımladığı bireyler toplumun sapkın olarak gördükleridir. Sapma ise “normal” olmayan, kuralın dışına çıkmış davranıştır. Bu kuralı koyanlar ise toplumsal gruplar içindeki siyasi ve ekonomik gücü elinde bulduranlardır ve zaman zaman bu kurallarla ilgili dayatmalarda bulunurlar. Bazı davranışlar bu kurallara göre “doğru” kabul edilirken bazı davranışlar ise “yanlış” olarak görülüp yasaklanır. Kuralları uygulayacakları kişilerin onayları alınmaz. Her toplumda dayatılan kuralların ihlalcileri bulunur. Dolayısıyla suçlu, kendisini onayı alınmadan konulmuş olan kurallar nedeniyle yargılandığı duygusunu taşıyabilir. Bu ihlalciler kurallara uygun olarak yaşamadıkları için güvenilmeyecek kişiler olarak görülebilirler. Sonuç olarak bu kuralları ihlal eden kişiler “haricî”ler olarak adlandırılır. Haricî olarak etiketlenenler kendilerine dayatılan kuralları kabul etmeyebilirler ya da bu kuralı dayatanları yetkin bulmayabilirler. Bu da haricîlerin kendilerini yargıladıkları insanları haricî olarak görmelerine yol açabilir. Haricîlerden bazıları ise adil bir şekilde yargılanmadıklarını düşünebilirler. Haricîlerin en uç noktasında da neden kendilerinin doğru, onları kınayanların ve cezalandıranların ise yanlış olduğunu açıklayan ideolojiler-meşrulaştırma kategorileri üreten bazı “sapkınlar” (eşcinseller ve uyuşturucu bağımlıları iyi örneklerdir) bulunurlar.

Becker (2013) sapkınlık yargısında bulunan kişinin, bu yargıya varmasındaki neden olan süreç ve bağlamın sapkınlık olgusunun ayrılmaz parçaları olarak görür ve ilk meselenin sapkınlık tanımının inşa edilmesi olduğunu düşünür.

Sapkın tanımına gelmeden önce ise “normal” ve “anormal” kavramlarına bakmak faydalı olacaktır:

“Sosyal bilimciler ‘normal’ terimini standartlaşmış, örüntüleşmiş, geçerli ve karakteristik olan şeyler için kullanırlar. Kuşkusuz bu, davranış ve yapı

düzenliliklerinin, sayesinde neyin ‘anormal’ olduğunu keşfettiğimiz ve kanıtladığımız normlar olarak kullanıldığı anlamına gelmektedir. Normal davranışın toplumun onayı, anormal davranışın toplumun onaylamaması ile karşılandığı ve sapma incelemelerinin kültür değerleriyle ilişkili olduğu sayıtlısından hareket edilir” (Fichter, 2009: 219).

Toplumsal grupların, ihlal edildiğinde sapkınlık olarak adlandırdıkları kuralları koymas ve bu kuralları belli kişilere uygulayarak bu kişileri de haricî olarak etiketlemeleri sapkınlık tanımıyla ilgili bizi bir noktaya götürür: Sapkınlık, kişinin gerçekleştirdiği bir davranışa içkin bir nitelik değil, kuralların ve yasakların başkaları tarafından bir “suçluya” uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Sapkın, bu etiketin kendisine uygulandığı kişi, sapkın davranış da toplumun sapkın olarak nitelendirdikleri davranıştır (Becker, 2013).

Toplumsal grupların belli kuralları koyduklarını belirtmiştik. Bu kuralların en ideal tipi ise dikkatli bir şekilde oluşturulmuş ve hukuki yoruma çok iyi yedirilmiş yasalardır. Yasalar belirsiz kurallar değildir. Tersine, hükümleri açık ve kesindir; kişi ne yapabileceğini, ne yapamayacağını ve doğru olmayan şeyi yaparsa ne olacağını bilir. Değerler ise yasalara göre daha belirsiz ve genel oldukları için farklı şekillerde yorumlanabilir ve bu değerlerden farklı çeşitlerde kurallar türetilir. Bir kuralın değerle uyumlu olmak zorunda olmamasına karşın, aynı değerden çok farklı kurallar çıkarılabilir. Sorunlu bir durumdan ötürü bir çıkarım yapmak durumunda kalmadıkça değerlerden kurallar üretilmeyecektir (Becker, 2013).

Oluşturulan kurallara uymamaktan kaynaklanan sapkın davranışlar zaman içinde değişebileceği gibi uygulanan kişiye göre de değişebilir (Becker, 2013). Madde kullanmak geçmişte suç sayılmazken yasalarla suç haline gelmiştir. Peki bu kuralları koyanlar kimlerdir?

Kural koyucular ekonomik ve siyasi gücü elinde bulunduranlardır. Kural koyan kişinin prototipi ise ahlak savaçısı bir reformcudur. Bu sebeple kuralların içeriği ile ilgilenirler. Var olan kurallar onlara yeterli gelmez, çünkü onu rahatsız eden bazı “kötülükler” sürekli mevcuttur. Kurallar bu kötülükleri yok etmediği sürece, dünyada

hiçbir şeyin doğru olamayacağına inanırlar. Birçok ahlak savaşçısı, “kendilerince” çok güçlü insani değerlere sahiptirler. Aynı zamanda, kendi doğrularının, doğrularını kabul ettirdikleri kişiler için de faydalı olduklarını düşünürler ya da kendi savunduğu reformun, bir kişinin başka birisi tarafından sömürülmesini engelleyeceğine inanırlar. Bu yönüyle kendilerinden aşağıda gördüklerine daha iyi bir konuma gelebilmeleri için yardım etmek isterler. Toplumsal yapının üst kademelerinde yer alanların oluşturduğu ahlak bekçileri, ahlaki konumlarının meşruiyetinden devşirdikleri gücü de kendi güçlerine eklerler (Becker, 2013).

Normal, anormal, kural ve kural koyucular tanımlarından hareketle Becker’ın (2013) sapkın olarak etiketlenen insanlarda gördüğü ortak özellik ise haricî etiketi ve bu etiketi yemiş olma deneyimleridir. Sapkınlığı birilerinin ötekiler tarafından kural çiğneyenler olarak görüldüğü gruplar arası etkileşimin bir ürünü olarak ele alır. Bu alandaki ilgisi, sapkınların kişisel ve toplumsal özelliklerinden daha çok, onların haricî olarak algılanmasına neden olan süreçler ve haricî olarak etiketlenmelerine verdikleri tepkilerdir.

“Sapkınlık davranışa içkin bir nitelik değildir; davranışta bulunan kişiler ile o davranışa tepki gösterenler arasındaki ilişkiye içkin bir niteliktir” (Becker, 2013: 37).

Becker (2013) meseleyi ele alırken haricî olarak etiketleyenlerin de tepkisini sorunsallaştırır. Birinin bir yasağı çiğnemesi diğerinin ona yasak çiğnemiş gibi bir tepki vermesini gerektirmez. Bazı durumlarda biri bir kuralı ihlal etmese de yasak çiğnemiş gibi bir muamele görmeyeceği anlamına gelmez. Neden sapkınlar onaylanmayan davranışları yapmak isterler sorusunu sormak yerine, neden geleneksel normlara bağlılıkları olanların, sahip oldukları sapkın itkileri gerçekleştirmediklerini sormamızın daha uygun olacağını düşünür. “Normal” kişi, kendisinde sapkın bir itki fark ettiğinde bu itkiye uygun hareket ettiği takdirde ortaya çıkabilecek çeşitli sonuçları düşünerek bu itkiyi kontrol altına alabilir. Bu itkilere karşı kendisini bırakmayacak kadar fazla sayıda menfaati, normal olarak devam etmesine bağlıdır. Tersine biçimde sapkın olan kişi de geleneksel toplumla iç içe geçen ittifaklarından kaçmış olabilir. Koruması gereken menfaati ve saygınlığı olmayabilir. Aynı zamanda pek çok sapkın davranış toplumsal

olarak öğrenilen isteklerden doğar. Bu davranışın istikrarlı hale gelmesini sağlayan etmenlerden biri de yakalanma ve kamusal olarak sapkın etiketini yemidir.

“Yakalanmanın ve sapkın etiketini yemenin, kişinin sonrasındaki toplumsal katılımı ve benlik imgesi açısından çok önemli sonuçları vardır. En önemli sonuç, kişinin kamusal kimliğindeki çarpıcı değişimdir. Uygunsuz bir davranışta bulunmak ve bunu yaparken yakalanmış olmak, kişiyi yeni bir statüye yerleştirir. Artık daha önce olduğu varsayılan kişiden çok daha farklı bir kişi olduğu ifşa edilmiştir. ‘Nonoş’, ‘esrarkeş’, ‘deli’ ya da ‘kaçık’ etiketi yiyebilir ve buna göre muamele görür” (Becker, 2013: 56-57).

Becker (2013) sapkın kimliğini üstlenmenin sonuçlarını çözümlmek için Hughes’un temel ve ikincil statü nitelikleri arasında yaptığı ayrımı kullanır. Örneğin bir kişinin doktor olması temel bir niteliktir. Bu nitelik ona diplomayla, aldığı eğitimle verilmiştir ve bir kişinin doktor olması onun Protestan, beyaz, üst orta sınıfa mensup olması gibi ikincil nitelikleri de sahip olması beklentisi yaratır. Eğer bu ikincil niteliklere sahip değilse onda bir tuhafılık olduğu düşünülür. Benzer şekilde zencilerin de bazı statü niteliklerine sahip olmaması beklenir. Bir zencinin doktor olması insanları şaşırır. Sapkın nitelik için de bu örnekten yola çıkarak genelleme yapmak mümkündür. Sapkın bir niteliğe sahip olmak beraberinde bu nitelik ile ilgili olduğu düşünülen diğer nitelikleri de getirir. Suçlu olarak etiketlenen bir kişi ise yasaları çiğnemekte sorun görmediği için diğer suçlarla da kolayca ilişkilendirilebilir ve diğer nitelikleri geri planda kalmaktadır. Bu anlamda sapkın statü temel bir statü olabilmekte ve diğer pek çok şeyden daha mühim görülebilmektedir.

Madde bağımlıları da bu anlamda toplumda potansiyel suçlu olarak görülmektedirler. Hırsızlık ise kendilerinden en çok beklenen suçlar arasında olmaktadır.

“Bir kişiye, yalnızca *beli bir durumda* sapkınmış gibi davranmak yerine, sanki *genel olarak* sapkınmış gibi davranmak, kendini gerçekleştiren bir kehanet üretir” (Becker, 2013: 59). Yukarıdaki örnekten hareketle ise madde bağımlıları kendilerinden beklenen hırsızlık suçunu işlemeye yakımlaşabilirler.

Bir kişi sapkın olarak etiketlendikten sonra toplumsal alandan yalıtılması kaçınılmazdır. Örneğin, bir kişi madde bağımlısı ise bir işte çalışabilir fakat madde kullanması o işte çalışmasını imkânsız hale getirebilir ya da bunun bilinmesi kişinin işini kaybetmesine yol açabilir. Madde bağımlısı kişi “saygın” bir işten mahrum bırakılınca hırsızlık gibi yasal olmayan işlere girmek zorunda kalabilir. Bu zorunluluk sadece iş açısından değil kendisine reva görülen muameleden de kaynaklanabilir (Becker, 2013). İşlenen suçların çeşitliliğinin artması yalnızca kişilerden bu davranışı beklemekten kaynaklanmayabilir.

“Sapkın kişi, yakalandığı zaman da neden böyle biri olduğuna ilişkin var olan umumi teşhise ve yargıya dayanan bir muamele görür. Bu muamelenin kendisi de artan bir sapkınlık üretebilir. Yaygın olarak uyuşturucunun sunduğu uygunsuz hazlara karşı koyamayan, zayıf irade sahibi biri olduğuna inanılan bağımlı, baskıcı bir muamele görür. Kişi, uyuşturucu kullanmaktan men edilir. Bağımlı, uyuşturucuyu yasal yollardan edinemediği için de bu kez, yasa dışı yolları denemek zorunda kalır. Bu durum, uyuşturucu pazarının yeraltı dünyasına indirilmesini zorunlu kılar ve uyuşturucu fiyatlarını mevcut yasal piyasa fiyatının çok üstüne, çok az sayıda insanın ancak bir maaşla satın almaya gücünün yetebileceği bir seviyeye sıçratır. Dolayısıyla bağımlının sapkınlığının tedavisi, bağımlının alışkanlığını devam ettirebilmesi için muhtemelen onu hileye ve suça yönelmeye zorlayacaktır. Bu davranış da sapkın eyleme için niteliklerin bir ürünü olmaktan çok sapkınlığa verilen kamusal tepkinin ürünüdür” (Becker, 2013: 60).

Yukarıda iddia edilenlerin aksine herkes sapkın davranışı nedeniyle daha fazla sapkınlık yönünde ilerlemek durumunda değildir. Aksine içinde bulunduğu durumdan kurtulmak ve tekrardan geleneksel topluluğa kabul edilmek için sapkın davranışından vazgeçebilir (Becker, 2013).

“Uyuşturucu bağımlıları örneğinde Ray, sapkınlık döngüsünü tersine çevirmenin ne kadar zor olabileceğini gösterir. Ray, uyuşturucu bağımlılarının sıklıkla kendilerini tedavi etmeye çalıştıklarına işaret eder. Bu kişilerin iyileşme girişimlerinin altında yatan temel neden ise, görüşlerine saygı duydukları bağımlı olmayan kişilere kendilerinin,

asında onların düşündüğü kadar kötü insanlar olmadıklarını göstermektir. İyileşip başarılı bir şekilde bağımlılıklarının üstesinden geldiklerinde ise, büyük bir hayal kırıklığı içinde, insanların hâlâ kendilerine bağımlı muamelesi yaptıklarına tanık olurlar (öyle görüyor ki, bunun altında yatan ‘bir kez canki, her zaman canki’ mantığıdır)” (Becker, 2013: 62-63).

Sapkın kariyerinin son aşamasını ise organize sapkın bir topluluğun içine dâhil olmak oluşturur. Sapkın kişi, etrafında bir tane bile “normal” kişi kalmadığını fark ettiğinde kariyerinin son aşamasındadır. Fakat bir gruba dâhil olmak da ortak kaderi paylaşma duygusu verir. Bu hisle birlikte bir sapkın alt kültürü doğar ve sorunlarla baş etmede perspektifler geliştirmesine yardımcı olur. Ancak böyle bir gruba üyelik, sapkın kimliği pekiştirir. Örgütlü ve kurumsallaşmış bir sapkın grubuna giren sapkın, daha önce hiç yapmadığı kadar yaptığı şeyi devam etme eğilimine sahip olur. Bir yandan sorundan nasıl kaçacağını, diğer yandan da yaptığı şeyi yapmaya devam etmesini meşrulaştıran gerekçeyi öğrenmiştir (Becker, 2013).

“En yaygın rasyonelleştirmelerden biri, ‘gelenseksel tipler’ çok daha zararlı eylemlerde bulunurken ve alkol kullanımı gibi şeyler bu kadar yaygın olarak kabul görürken esrar kullanmak gibi görece küçük zaafların gerçekten yanlış olamayacağıdır” (Becker, 2013: 104).

“İlave rasyonelleştirmeler kullanıcının kendisini, uyuşturucunun etkilerinin zararlı olmak bir yana, gerçekte faydalı olduğuna inandırmasını olanaklı kılar” (Becker, 2013: 104).

Değirmeye değer diğer bir olgu ise, sapkın grupların gerekçelerinin, geleneksel ahlaki kuralların, geleneksel kurumların ve bütün geleneksel dünyanın tümünden reddini içermeye eğiliminde olmasıdır (Becker, 2013).

“Gerçekten de esrar kullanımı sapkınlık kuramları için ilginç bir örnektir; çünkü esrar kullanımında sapkın istekler sapkın faaliyeti deneyimleme sürecinde gelişirler. Karmaşık bir savı, birkaç kelime ile ifade etmek gerekirse: [Esrar kullanımında, t. s. n.]

sapkın istek ya da dürtülerin sapkın davranışa yol açması yerine, süreç tersi yönünde işler; sapkın davranış zaman içinde sapkın dürtüleri üretir. Belirsiz istekler, dürtüler -bu örnekte muhtemelen çok sıklıkla uyuşturucunun yaşatacağı deneyime ilişkin merak-, kendisi çelişkili olan fiziksel deneyime ilişkin toplumsal yorumlar yoluyla belirli davranış örüntülerine dönüştürülürler. Esrar kullanımı, kişinin esrar kullanmaya ve esrarla yapabileceklerine ilişkin kavrayışının bir ürünüdür. Bu kavrayış da kişinin uyuşturucuyla deneyimi arttıkça gelişir” (Becker, 2013: 70).

“Tipik deneyimlerden biri şudur: Kafası iyi olan bir kullanıcı, bir şey yapmak zorunda kaldığı takdirde, o hâldeyken o şeyi kesinlikle yapamayacağından çok emindir. Şaşkınlık içinde bunu yapabildiğini ve uyuşturucunun etkisi altında olduğunu başkalarından saklayabildiğini fark eder. Buna benzer şeyler bir ya da iki kez olduğunda kullanıcı gizli bir sapkın olarak kalabileceğinin, aşırı kuruntu yaptığının ve asılsız korkulara kapıldığının farkına varır. Eğer uyuşturucuyu düzenli olarak kullanmak isterse artık korku onu caydırmayacaktır; çünkü yaşadığı deneyimi, kullanıcı olmayanların esrar kullandığını hiçbir zaman öğrenmek zorunda olmadıklarına ilişkin inancını meşrulaştırmak üzere kullanabilir” (Becker, 2013: 101).

“Son olarak kullanıcı bu noktada uyuşturucuyu her zaman kullanmaz. Kullanım planlıdır; bazen iyi bir fikir olduğunu bazen de tam aksini düşünmektedir. Bu planlı kullanımın bizatihi varlığı kişiyi uyuşturucuya hâkim olduğuna ikna eder ve alışkanlığın zararsız olduğunun alameti olarak görülür. Kendisini uyuşturucunun kölesi olarak düşünmez; çünkü bu planlı kullanım ne kadar kullanıma izin verirse versin, kendi iradesine göre davranabilmektedir ve öyle de davranmaktadır. En azından ilke olarak uyuşturucuyu kullanmadığı zamanların olması, uyuşturucuya karşı özgürlüğünün olduğunu kendisine gösteren bir kanıt olarak kullanılabilir” (Becker, 2013: 105).

“Uyuşturucunun olumlu etkileri olduğuna ilişkin daha önceden var olan rasyonelleştirmeler değişmeden devam eder ve hatta hatırı sayılır ölçüde geliştirilebilir de... Artan ve düzenli hâlde gelen uyuşturucu tüketimi karşısında, kullanıcı gerçekten onu kontrol edebileceğinden, bu kötü alışkanlığın belki de kölesi olmadığından emin değildir. Denemeler yapılır -kullanım bırakılır ve sonuçlarını görmek üzere beklenilir-

ve ardından kötü bir şey olmazsa kullanıcı korkulacak bir şey olmadığı sonucuna varabilir” (Becker, 2013: 106).

Sapkınlık Becker’ın (2013) kullandığı anlamıyla kamusal alanda hatalı olarak etiketlenmiş davranıştır. Bir davranış sapkın olarak görülmeden ve o davranışı yapan kişi haricî muamelesi görmeden önce birileri bu davranışı sapkın olarak tanımlayan kuralı koymuştur.

“Sapkınlık en genel anlamda bir girişimin ürünüdür; kuralların yapılması için gerekli girişim olmadan kuralı bozmayı içeren sapkınlık var olamaz. Sapkınlık daha sınırlı ve daha belirli bir anlamda da girişimin ürünüdür. Bir kez bir kural oluşturulduğunda kural tarafından işaret edilen soyut haricîler grubunun içi somut profillerle doldurulmadan önce, bu kuralın belli kişilere uygulanması gerekir. Suçlular keşfedilmeli, belirlenmeli, tutuklanmalı ve mahkûm edilmelidir” (Becker, 2013: 199).

Toplumun “anormal” ya da suç olarak nitelendirdiği davranışlar sapmaya işaret eder ve toplum tarafından bu bireyler damgalanır. Çalışma bu anlamda madde bağımlılarının damgalanmasını ve toplumda nasıl haricî olarak yaşadıklarını göstermeyi hedeflemektedir.

2.3.3. Madde Bağımlılığı, Damgalama ve Haricîler

Çalışmada ele alınan fenomen madde bağımlılarının damgalanması olduğu için kuramsal arkaplanda Goffman’ın damga kavramı ile Becker’in haricîler kavramı ele alınmıştır. Goffman (2014a) ve Becker (2013) madde bağımlılarını tanımladıkları “damga”lı ve “haricî” kategorilerine dahil etmişlerdir. İkisinin yaklaşımına göre de madde bağımlıları damgalanmış ve ötekileştirilmiş, sapkın kişilerdir.

Çalışmada madde bağımlılarının damgalanıp damgalanmadıkları tartışıldığı için Goffman ve Becker’dan yararlanılmıştır.

Goffman (2014a) toplumda bazı kişilerin damgalanmasını toplumsal düzeni sağlamakla açıklar. Becker (2013) da toplumsal kuralların dışına çıkan kişilerin haricîler olduğunu belirtir.

Madde bağımlılarının eğer damgalanılıyor iseler bu süreci nasıl deneyimlediklerini anlamak çalışmanın bir diğer sorunudur. Bu anlamda Goffman ve Becker'in damgalanmış ve haricî olan kişiler için belirttikleri önemlidir.

Goffman (2014a) damgalanan kişilerin toplumda itibarsızlaştırıldığını ya da itibarsızlaştırılmaya müsait olduklarını iletirken bu sebeple toplumdan uzaklaştırıldıklarını belirtir. Becker (2013) da kişinin haricî etiketini üstlendikten sonra toplumdan uzaklaştırıldığını düşünür.

Damgalı kişi Goffman'a (2014a) göre zaten dışlandığı için suç işlemeye daha meyillidir. Haricî olan kişi de Becker'a (2013) göre kendisinden suç işlemesi beklenen kişidir. Bu beklenti ise kişinin suç işleme olasılığını artırır.

Toplumsal yalıtımın sonucuna bağlı olarak da kişi kendisi gibi damgalı olanla yaklaşma sürecine girer (Goffman, 2014a). Becker (2013) da kişinin kendi grubuyla yaklaşmış bir alt kültür oluşturduğunu iletir. Bu yeni grupla da yapmakta oldukları davranışı artırma eğilimindedirler.

Goffman ve Becker'in damgalanmış ve haricîler için yaptıkları analizler birbirine paralel niteliktedir. Çalışma için ise, madde bağımlılarının deneyimlerini anlama açısından önemlidir. Çalışmada madde bağımlılarının damgalanıp damgalanmadıkları ve damgalanmış iseler bu süreci nasıl deneyimledikleri Goffman ve Becker'in kuramlarıyla anlaşılmasına çalışılmıştır. Belirttikleri durumları madde bağımlılarının yaşayıp yaşamadığı ve bu deneyimlerinin madde kullanma davranışlarının artmasına yol açıp açmadığı sorgulanmıştır.

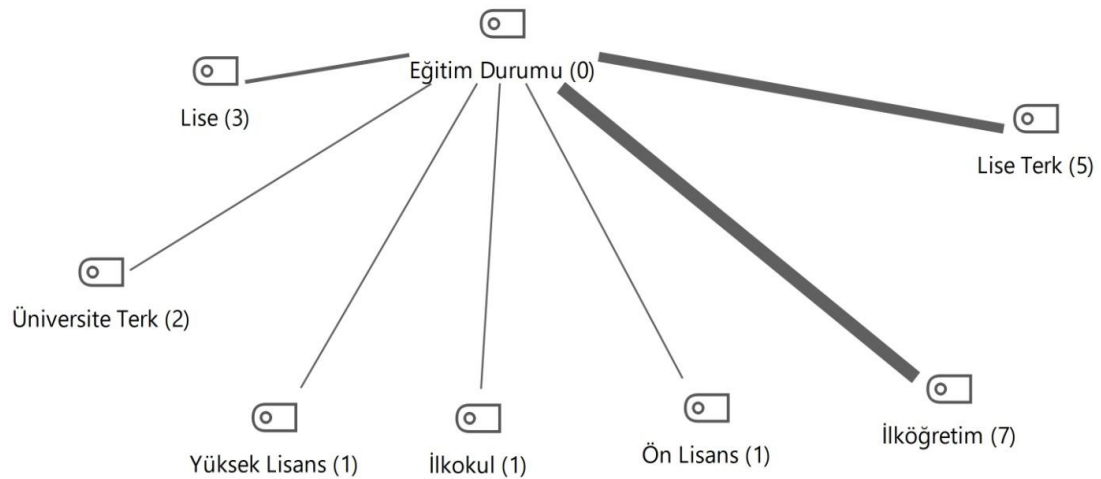
3. BÖLÜM: BULGULAR

Yaş: 17-38 yaş aralığında 20 katılımcı ile görüşülmüştür. Cinsiyet: Görüşmecilerden 2'si kadın, 18'i erkektir Madde kullanmaya başlama yaşı 13-24 arasında değişmektedir ve madde kullanma süreleri de 2-25 yıl arasındadır. Aşağıda katılımcıların özellikleri detaylı şekilde verilmiştir.

3.1. KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

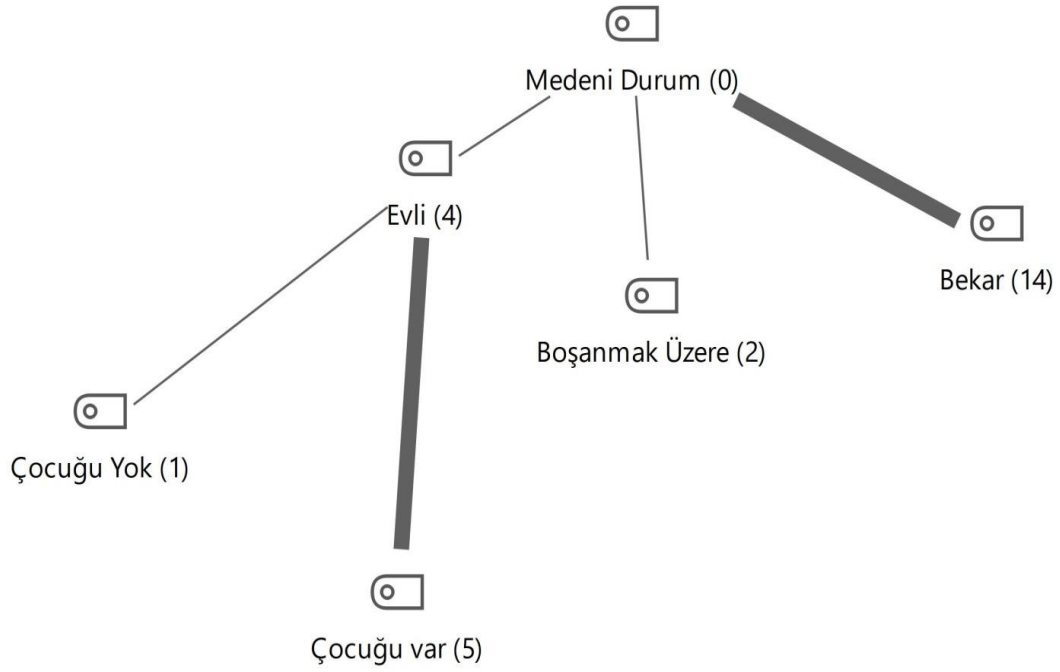
Görüşmecilerden 1'i ilkokul, 7'si ilköğretim, 3'ü lise, 1'i ön lisans ve 1'i de yüksek lisans mezunudur. 5'i lise terk, 2'si ise üniversite terktir.

Şekil 2: Katılımcıların Eğitim Durumu

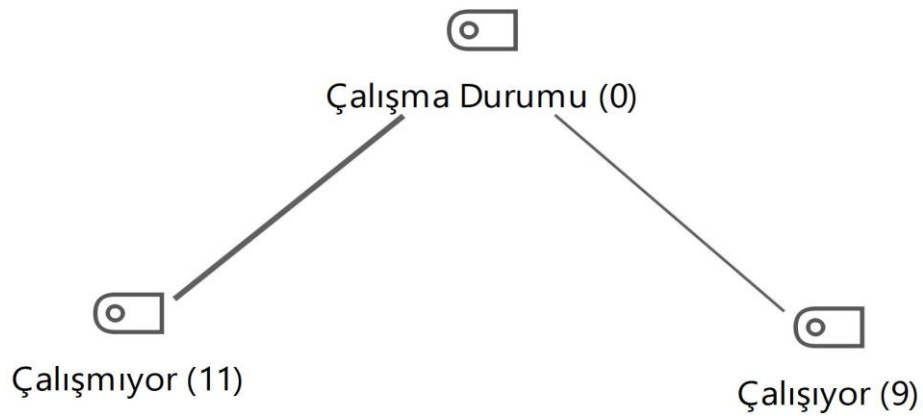
Görüşmecilerden 14'ü bekârken, 6'sı evli fakat bunların içinden de 2'si boşanmak üzere olan bireylerdir. Boşanmak üzere olanlar dâhil evli olanların 1'inin çocuğu yokken 5'inin çocuğu bulunmaktadır.

Şekil 3: Katılımcıların Medeni Durumu

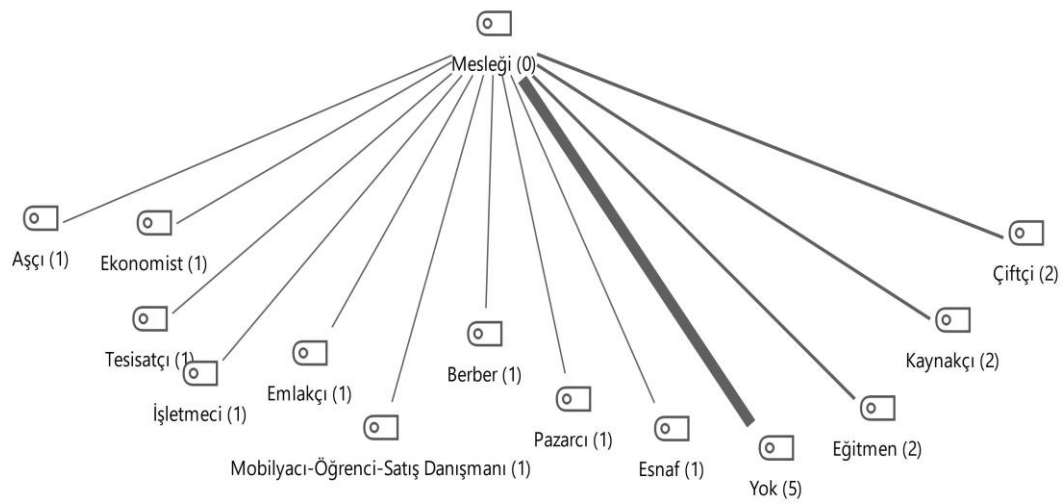
Görüşmecilerden 11'i çalışmıyorken, 9'u çalışan kişilerdir.

Şekil 4: Katılımcıların Çalışma Durumu

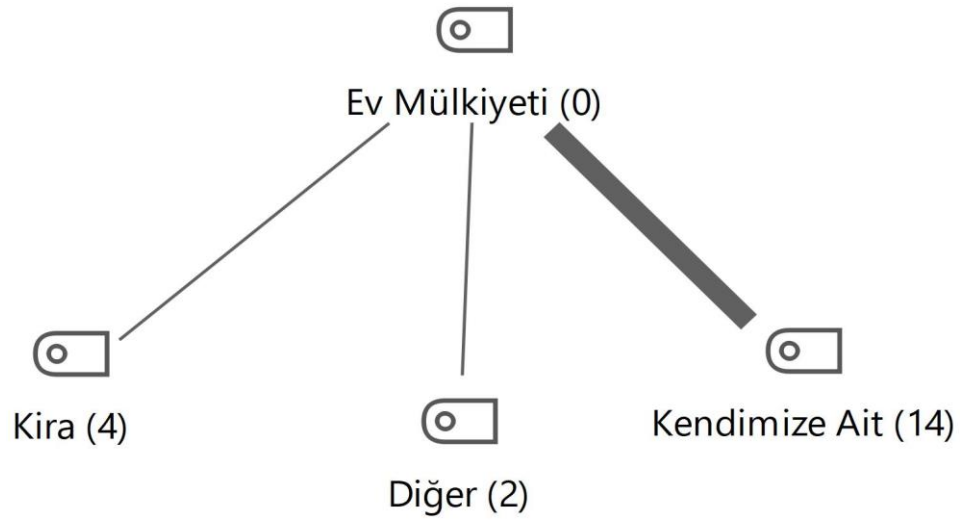
5'inin mesleği bulunmazken diğerlerinin mesleği; 2 kaynakçı, 2 eğitimci (tedavi gördükleri merkezde), 2 çiftçi, esnaf, pazarcı, berber, öğrenci-mobilyacı-satış danışmanı, emlakçı, ekonomist, aşçı, tesisatçı (tedavi gördüğü merkezde) ve işletmeci olarak değişmektedir.

Şekil 5: Katılımcıların Mesleği

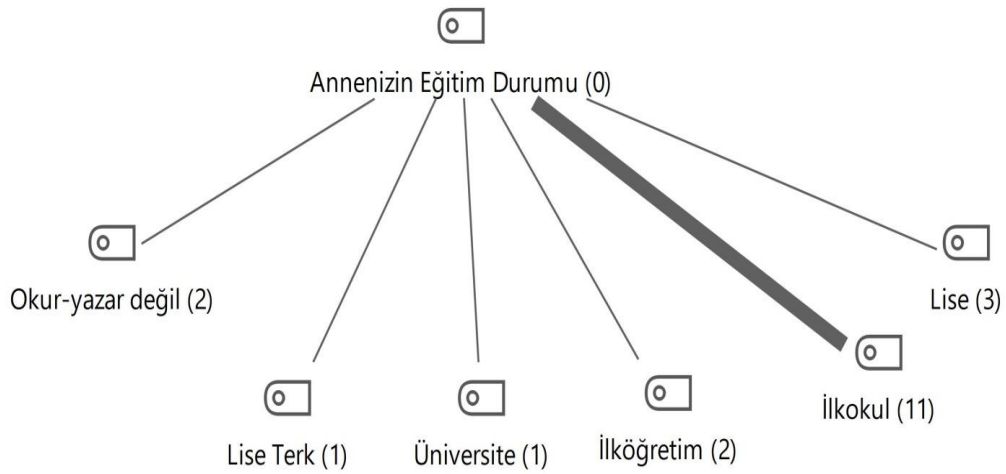
Evi kendine ait olan 14, kira olan 4 ve evin mülkiyeti konusunda diğer diyen 2 görüşmeci bulunmaktadır.

Şekil 6: Katılımcıların Ev Mülkiyeti

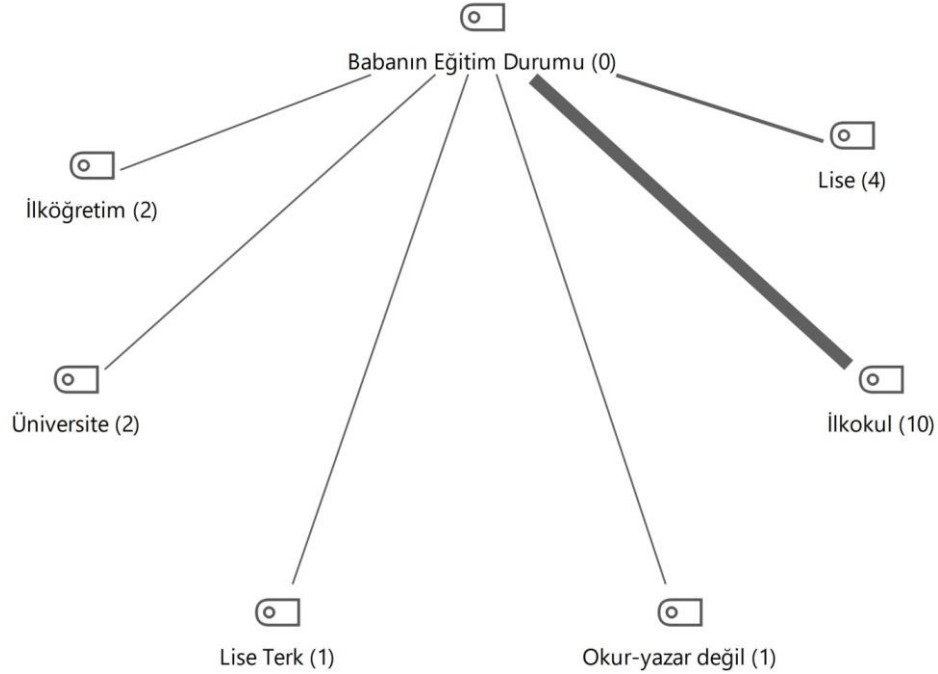
Annenin eğitim durumuna baktığımızda ilkokul mezunu 11, ilköğretim 2, lise 3, üniversite mezunu 1 anne bulunmaktadır. Okur-yazar olmayan 2 anne bulunurken 1 anne de lise terktir.

Şekil 7: Katılımcıların Annesinin Eğitim Durumu

Görüşmecilerden babası okur-yazar olmayan 1, ilkokul mezunu olan 10, ilköğretim mezunu 2, lise terk 1, 4 lise, 2 de üniversite mezunu bulunmaktadır.

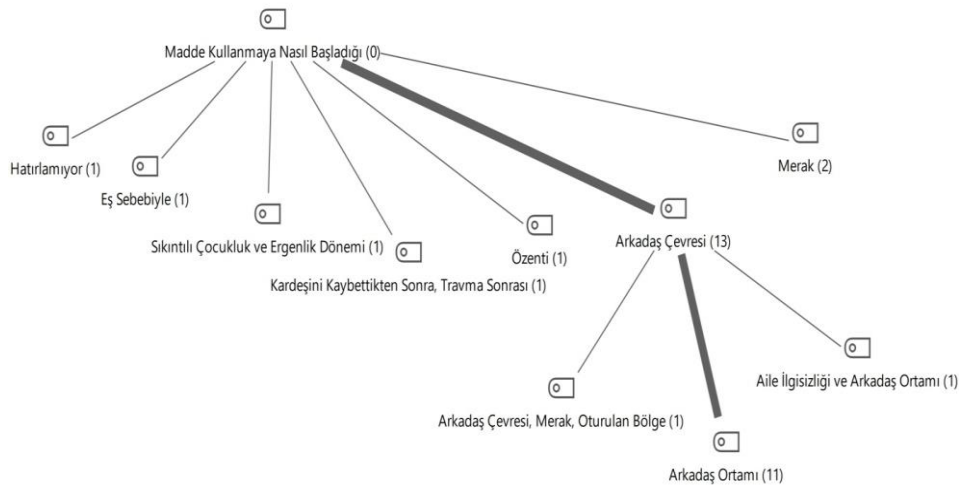
Şekil 8 : Katılımcıların Babasının Eğitim Durumu

3.2. MADDE KULLANMAYA BAŞLAMA HİKÂYESİ

Madde kullanmaya görüşmeciler çoğunlukla arkadaş ortamı (13 kişi) nedeniyle başlamışlardır. Bunun yanı sıra, eşi, sıkıntılı çocukluk ve ergenlik dönemi, travma sonrası, özentî, merak, oturulan bölge ve aile ilgisizliği nedeniyle de madde kullanmaya başlayan görüşmeciler bulunmaktadır.

Şekil 9: Madde Kullanmaya Nasıl Başladığı

Çoğunlukla arkadaş çevresi nedeniyle madde kullanmaya başladığını belirtenlerden Kemal (27) bu konudaki deneyimlerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Yaklaşık 12-13 yaşlarında eski Hacı Bayram türbesi vardı. Orda ilk esrarla tanıştık. Bir kere esrar aldık, sonra devamı geldi. Oradan Yenidoğan’a gittik. Sırayla işte hepsi birbirini takip etti, esrar, ekstazi, kokain, taş, bonzai. En son yaklaşık bi 8-9 sene öncesi eroinle tanıştım. Hayatımda benim en sevdiğim arkadaşım yeni bir madde içtiğini, çok güzel bir kafasının olduğunu, isminin ‘cillo’ olduğunu söyledi. İşte biz de tabii merak ediyoruz, daha 16-17 yaşındayız, kanımız kaynıyor. Hemen bir kere içelim. Yirmilik paket almış gelmiş. Onu böyle iki-üç arkadaş içiyoruz eroini, folyonun üstünde. Herkes bir kenara dağılıyor falan, perişan oluyoruz.”

Arkadaş çevresiyle birlikte, merak ve oturulan bölge de maddeyle tanışma için bir neden olabilmektedir. Mahmut (38) bu konudaki deneyimini paylaşmıştır: “Arkadaş çevresi, merak ve oturulan bölge sebebiyle.” Hasan (29) “Aile ilgisizliğinden ve arkadaş ortamı diyebiliriz buna.” sözleriyle maddeye başlamasında arkadaş çevresi ve ailesinin ilgisizliğine işaret etmiştir.

Eşi sebebiyle madde kullanmaya başladığını belirten Seda (26) ise bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

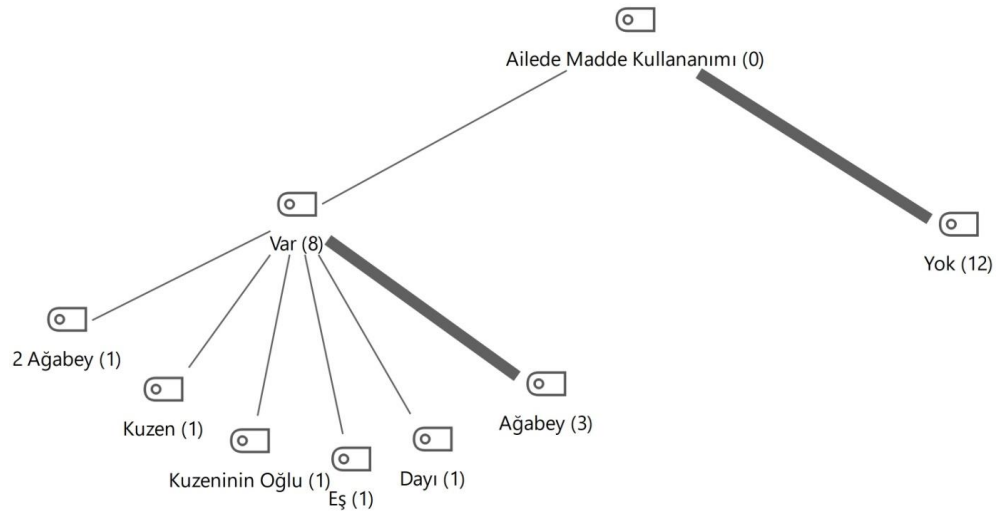
“Evlenmişim, 3 ay geçti aradan. 3 ay sonra eşimin cebinde yakaladım. Zorla denettirildim. Sonrasında madde bağımlısıydım, yaklaşık 1 ay sonrasında falan. Yoksunluğu artık, yoksunluğu başladı, krizi başladı, sıkıntıları başladı. 1 ayda bağımlı hale geldim.”

Sıkıntılı çocukluk ve ergenlik döneminin bağımlılığa giden süreci başlattığını söyleyen Mehmet (23) “İlk tanışma zaten çocuklukta sıkıntılı durumdaydık. Ufak tefek çakmak gazıyla başladık. Ergenlik döneminde düştük. Öylece devam etti yani.” sözleri ile yaşadıklarını özetlemiştir. Aynı konuda Engin (28) ise “Trafik kazasında kardeşimi kaybettim, o sebepten dolayı. Ondan sonra da maddenin içinde buldum kendimi zaten.” sözleri ile bağımlılık sürecinin travma sonrasında başladığını belirtmiştir.

Özenti de madde kullanımına sebep olan nedenler arasındadır. Cihan (27) bu duruma bir örnektir: “Madde kullanmaya 14-15 yaşında başladım, özendim.” Yiğit (30) için ise merak en önemli itici güç olmuştur: “Daha doğrusu içimizde vardı, hep bir merak vardı. Genelde söylüyorlar ya ‘arkadaş ortamı’ diye, bizde öyle bir şey olmadı. Biraz içimizde vardı, merak ettik herhalde. Cahilliğin de vermiş olduğu etkilerden dolayı içine düştük.”

Görüşmecilerden 12’sinin ailesinde madde kullanımı bulunmazken 8’inin ailesinde madde kullanımı bulunmaktadır. Bunlar, ağabey, kuzen, kuzenin oğlu, eş ve dayı olarak değişmektedir.

Şekil 10: Ailede Madde Kullanımı

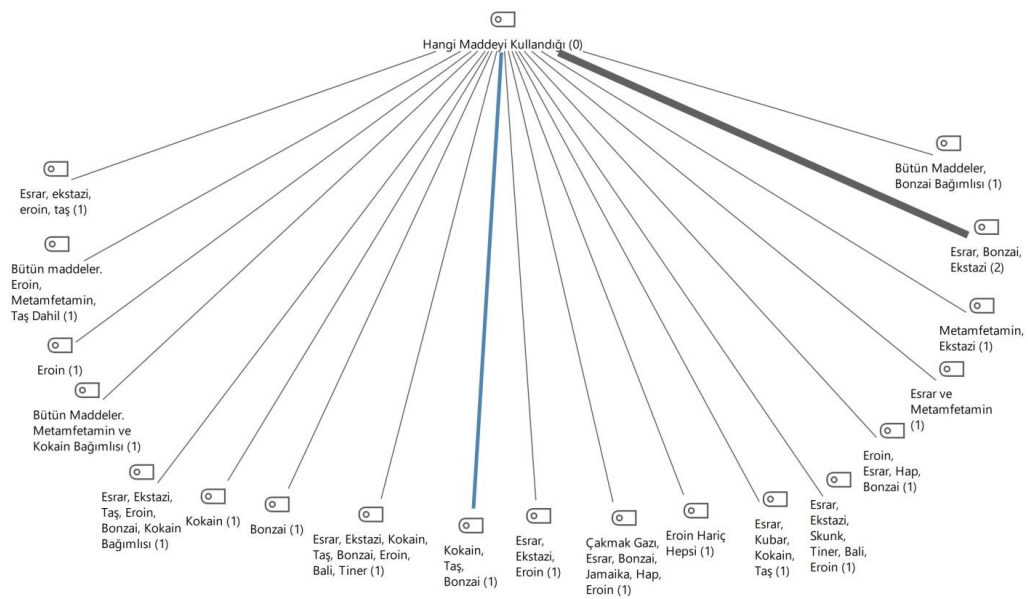

Cemil (20) kuzeninin eskiden madde kullandığını “Bir amcaoğlu vardı kullanan, o da bıraktı şu an, içmiyor.” sözleri ile belirtmiştir.

3.3. KULLANILAN MADDELER VE BUNLARIN KULLANIM ZAMANLAMASI

Görüşmecilerin üçü dışındakilerin hepsi çoklu madde kullanımına sahiptir.

Şekil 11: Kullanılan Maddeler

Kemal (27) kullandığı maddelerin maddeyi bulma sorunuyla belirlendiğini aşağıdaki şekilde anlatmıştır:

“Esrar, ekstazi, kokain, taş, bonzai, eroin, bali, tiner. Hepsini kullandım ben. 12-13 yaşında esrar, alkolle başladı. 17 yaşına kadar şeker (ekstazi) eklendi üstüne. Sonra Ankara’da ekstazi bulmak sorun olmaya başladı. Güzel ekstazi gelmiyordu artık. Eroin çıktı o ara. 2008’de eroinle tanıştım. 27 yaşına kadar ara ara kullandım. 2 kere cezaevine girdim. 8 kere hastanede yattım. 1 sene cezaevinde içemedim. Çıktım, tekrar başladım. Ondan sonra hastaneye gittim, yattım, 3 ay içmedim. 3 ay sonra tekrar başladım. Öyle öyle, ara ara. Yaklaşık 13 yıl kullandım.”

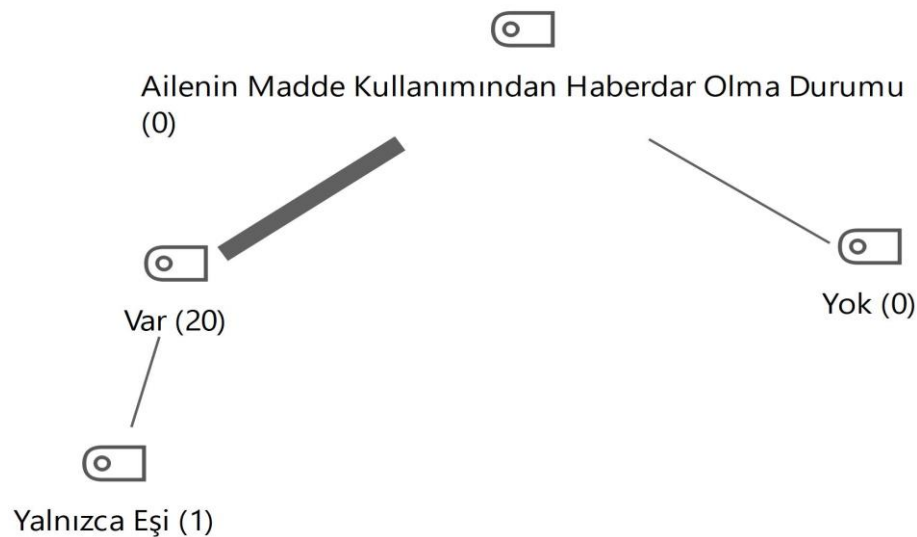
Pınar (17) bütün maddeleri denediğini iletmiştir: “Şöyle deyim yani hepsini denedim. 15 yaşında eroin içiyordum, metamfetamin içiyordum, taş içiyordum. 4 yıl kullandım.” Cemil (20) eroin tedavisi görmektedir fakat farklı maddeler de kullanmıştır: “En uzun eroin kullandım 4-5 sene, onun tedavisini görüyorum zaten. Ondan önce esrar, hap (ekstazi) onları da 2-3 sene kullandım. Arada bir 6-7 ay bonzai içtim. Yaklaşık 6-7 yıldır kullanıyorum.” Cenk (23) ise “4 yıl bilfiil esrar, hap, skunk, metamfetamin, tiner çektim, bali, en son 3 yıldır eroin kullanıyorum. 1 sene bir boşluğum oldu. Yaklaşık 9 yıl kullandım. 1 sene boşlukta dine dönerek bıraktım. 3 kere AMATEM’de yattım. 2 kere çip takıldı.” sözleriyle birçok maddeyi kullanmakla birlikte birçok kez de tedavi olduğunu belirtmiştir. Furkan (21) da daha önce tedavi olmuş fakat artık ilaçla tedavi olmak istemediğini belirtmiş, kullandığı maddeleri saymıştır: “2 yıl bilfiil kullandım. Bu benim 3. tedavim. Sonuç alamadım. O tarz hastanelerde kimyasal ilaçlar kullanıldığı için, çıktığınız zaman tekrar madde isteğinde bulunabiliyorsunuz ama burada vitamin falan alıyoruz. Bir de kimyasal ilaç kullanmıyoruz. Kokain, taş, son zamanlarda da bonzai kullandım.”

3.4. DAMGALANMA SÜRECİ İLE İLK KARŞILAŞMA: MADDE KULLANDIĞININ BİLİNMESİ

3.4.1. Ailenin Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu

Görüşmecilerin hepsinin ailesi madde kullandığını bilmektedir. Yalnızca 1 katılımcının ailesinden sadece eşi bu bilgiye sahiptir, diğer katılımcıların tamamının annesi, babası vb bilmektedir.

Şekil 12: Ailenin Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu

Mert'in (30) ailesi madde kullandığını bilmektedir. Ailesinden madde kullandığını saklamak istememiştir: "Biliyor. O bir zaafımdır, onu gizlemek istemedim. Sonuçta zaafım bir kumar olabilirdi, evli olduğum halde farklı bir bayandan çocuk yapmış olabilirdim, hırsızlık yapmış olabilirdim. Ama bu benim zaafım sadece malıma, canıma zarar verdiğini düşünüyorum." Pınar (17) da ailesinin bildiğini, öğrendiklerinde ise tedaviye yönlendirdiğini şu sözlerle ifade etmiştir: "Annem duyunca taktırmaya çalıştı hani Balıklı Rum Hastanesi'ne gidip çip taktırdık. AMATEM'de tedavi gördüm. Ama işe yaramadılar. Arkadaş çevremde duymuş olanları var. Ailem biliyor komple."

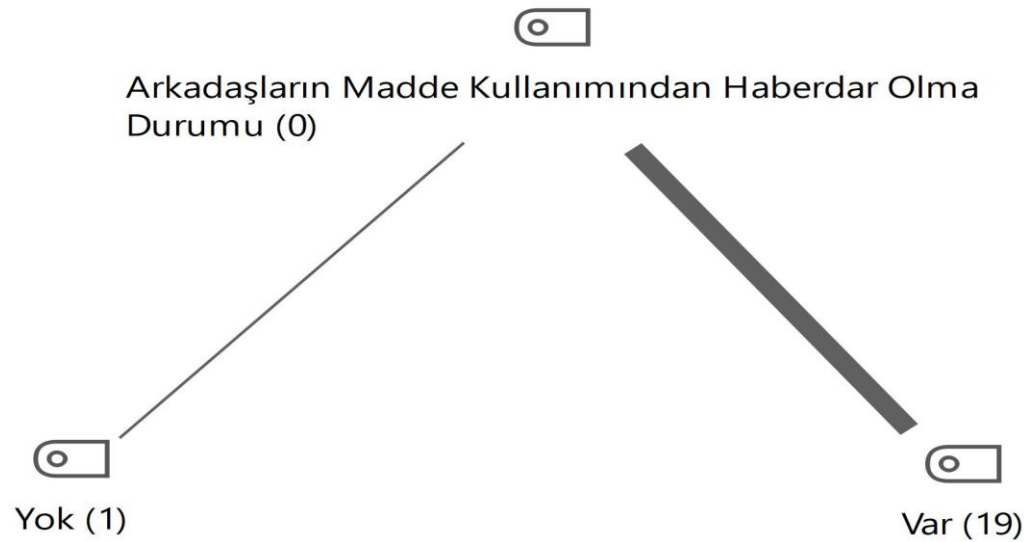
Engin'in (28) madde kullandığı bilinmektedir: "Biliyor. Öğrendiler artık ayılıp bayılırken." Bu sözleriyle madde kullanımı nedeniyle yaşadıklarının bilinmesine yol

açtığını belirtmiştir. Seda'nın (26) da madde kullandığı ailesi ve çevresi tarafından bilinmektedir: “Herkes biliyor. Benim çevremdeki herkes benim madde kullandığımı biliyor.”

3.4.2. Arkadaşların Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu

Görüşmecilerden 19'unun arkadaşları madde kullanımını bilirken, birinin arkadaşları madde kullanımını bilmemektedir.

Şekil 13: Arkadaşların Madde Kullanımından Haberdar Olma Durumu

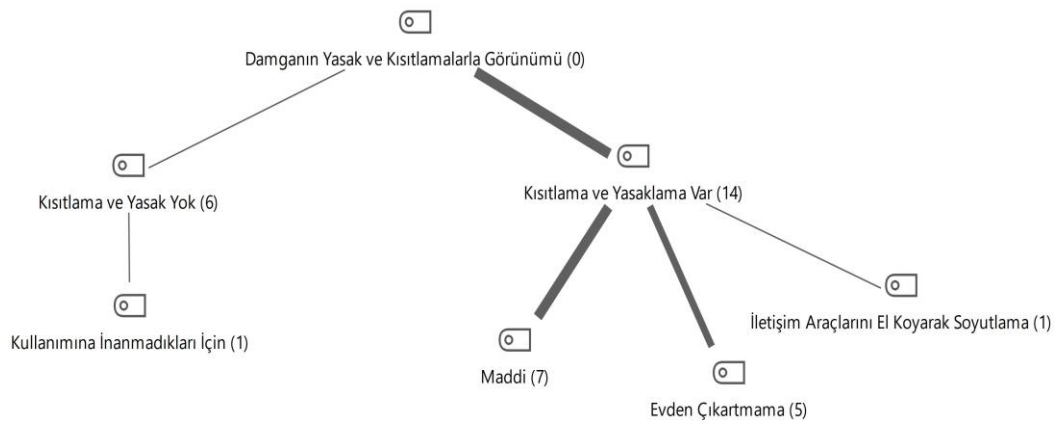
Yiğit'in (30) madde kullandığını arkadaşları bilmektedir ve o bilinmesinin nedenini cezaevinde kalmasında da görmektedir: “Herkes biliyor. Bunun uzun süre cezasını da yattım 7 buçuk sene.” Kerem'i (29) ise tanıyan herkes madde kullandığını bilmektedir: “Herkes bilirdi, beni tanıyan herkes.” Mehmet (23) “Arkadaşlarımla içiyordum zaten.” sözleriyle arkadaşlarıyla birlikte kullandığını dolayısıyla onların bildiklerini belirtmiştir.

Koray'ın (30) yalnızca boşanmak üzere olduğu eşi madde kullanımını bilmekte, arkadaşları bilmemektedir: “Hayır. Kimse bilmiyor. Bir tek Faslı eşim vardı. Eşim biliyor. O da bitti.”

3.5. DAMGANIN YASAK VE KISITLAMALARLA GÖRÜNÜMÜ

Madde kullanımını öğrenen ailelerin 14'ü maddi kısıtlamalar, evden çıkartmama, iletişim araçlarına el koyma gibi yasak ve kısıtlamalar getirirken, 6'sı kişiye yasak ve kısıtlama getirmemiştir.

Şekil 14: Damganın Yasak ve Kısıtlamalarla Görünümü

Yasak ve kısıtlamalara maruz kalanların 7 tanesi maddi konularda sorunlar yaşamışlardır. Cemil'in (20) ailesi madde almaması için kendisinden maddi desteğini çekmiştir:

“İlla ki oldu eroin yani, farklı bir şey değil yani. Öğrendiklerinde çok şeyden mahrum kaldık yani. Mesela dükkân vardı, çalışmıyordum, kafama göre geziyordum. Dükkâna gitmem konusunda ısrar ediyorlardı. Uyuşturucu almayım diye para-pul vermedikleri oluyordu. Dediğim gibi yani çok kısıtlamalar oldu yani evden çıkarmama gibi.”

Kerem (29) maddi kısıtlamanın yanında ailesinden deli muamelesi gördüğünü de iletmiştir: “Çalıştılar. Ben işten çıktıktan sonra, bu yaşta da para isteyecek durum yok ama istiyoruz maddeden dolayı, para vermediler. Yeri geldi dayak attılar. Deli muamelesi gördük, kendi halime bıraktılar.” Koray (30) maddi kısıtlamaya maruz

kalmıştır ve aynı zamanda ailesi onu takip ettirmiştir: “Kimse getiremez bana öyle bir şey. Denedi ama. Kartlarımı aldı elimden. Arabamı aldı. Beni takip ettirdi, özel dedektif tuttu.” Sait (24) maddi kısıtlama yaşamış, bu nedenle parayı farklı yollarla bulmaya çalışmıştır: “Getirdiler. En basit kendi arabamı elimden aldılar. Pazara göndermiyorlardı. Paramızı kötü yollarla kazanmaya çalışıyorduk.”

Kısıtlama ve yasaklama getirilen katılımcıların 5’i ise evden çıkartılmadıklarını iletmişlerdir. Mehmet (23) ailesinin bu yolu denediğini fakat başarılı olmadıklarını iletmiştir: “Tabii tabii. İlk başta evden çıkartmadılar. Arkadaşlarıyla gezme dediler, önüne geçemediler yalnız.” Kemal (27) de evden çıkartma yasağına maruz kaldığını fakat yasakları çiğnediğini belirtmiştir:

“Ya ben dinlemedim zaten hiçbir zaman ailemi dinlemedim. Onların dediklerine hiçbir zaman kulak asmadım. Koydular ama ben hiçbir zaman uymadım o yasaklara. Ya mesela ‘gece dışarı çıkma’ dediler. ‘Akşam ezanında eve gel’ dediler. Ama ben geceleri dışarıda yaşamayı seviyordum.”

Oktay’ın (24) ailesi evden çıkartmamanın yanında buldukları semti değiştirmeyi de denemiştir: “Evet. Evden çıkmadım mesela. Arkadaşlarımla görüşmedim. Bulduğumuz yerden taşındık mesela.” Yiğit (30) de evden çıkamamıştır, bu durumu hekimlerin önerdiğini belirtmiştir: “Tabii ben Balıklı Rum’da yattım. Doktorlar dediler ‘telefon kullanmasın, markete bile yalnız gitmesin’. Öyle kısıtlamalar oldu bir dönem ama bu beni çok sıktı. Mesela tamam içmeye gideceğim ama içmeye gitmeden de yapmak istediğim şeyler var, tek başıma çıkıp gezmek istiyorum, çay içmek istiyorum. Bunlara da engel olunca tam tersi.”

Engin (28) ise iletişim araçlarına el konulduğunu ileterek bu şekilde bir kısıtlama yaşadığını belirtmiştir: “Tabii telefonumu aldılar, bilgisayarını aldılar.” Herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmadığını belirten Cihan (27) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“Anne-baba biraz okur-yazar olmadıkları için, bu konularda ailenin nasıl yaklaştığı çok önemlidir. Çocuğa baskı yaparsınız, kendini kasar, daha çok gider. Çok para verirsiniz yine gider. Annem ilk duyduğunda abim ‘bir şey olmaz’ diyordu. Abim de içtiği için esrarı, ‘esrardan bir şey olmaz’ diyordu. Böyle başladım. Bence bunların temel sorunu aile, aileye dayanıyor. Kısıtlama, yasaklama olmadı. Ben çünkü dediğim dediktim, çok dik başlıydım. Biraz hayatı toz pembe görüyordum, o zamanlar cahildim.”

Seda'nın (26) ise ailesi kullanımına inanmadıkları için herhangi bir yasaklama ve kısıtlama getirmemişlerdir:

“Ailem inanmadı. İnanmadığı için de herhangi bir kısıtlama koymadılar. Arkadaşlarım da inanmadı benim böyle bir şey yapacağıma. Onlar da herhangi bir şey yapamadılar.”

3.6. DAMGALAMA SÜRECİ SONRASI YAŞAM VE İLİŞKİLER

Damgalama süreci sonrası yaşam ve ilişkiler başlığı; aile ilişkilerinde görülen değişiklikler, arkadaş ilişkilerinde görülen değişiklikler, ailede görülen değişikliklerin bağımlı üzerindeki etkisi ve arkadaşlarda görülen değişikliklerin bağımlı üzerindeki etkisi alt başlıklarıyla ele alınmıştır.

3.6.1. Aile İlişkilerinde Görülen Değişiklikler

Katılımcıların 16'sı ailesinin madde bağımlısı olduklarını öğrendikten sonra kendilerine karşı düşünce ve davranışlarında bir değişim olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların 4'ünün ailesinde ise madde kullanımını öğrendikten sonra kişiye yönelik davranışlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ailesinin kendisine yönelik

“İlk başta çok olumluydu ben kendim söylediğim zaman, 1 buçuk yıl sonra söyledim madde kullandığımı. O zaman bir hafta içinde AMATEM’e yattım, çipim takıldı. O zamanlar çok pişmandım kullandığım için. O zamanlar çok iyiydi. İkinci kez yattığım zaman biraz daha umutları bitti. 3. kez yatıp kaçtığımda iyice umutları bitti artık düzelemeyecek gibi bakıyorlardı ama yine de peşimdeydiler, arkamdaydılar. Burada kaldım 4 buçuk ay, çıktım tekrar kullanmaya başladım, tekrar geldim. Şimdi de hiç taviz vermiyorlar. Şimdiki umutsuz yaklaşımları, bugüne kadar ben hiçbir şey yapmamışım, bugüne kadar hiç yaralı parmağa işlememişim yani. ‘Bana bir şey söyle, sana güveneyim’ dedi. Hiçbir güveni yok. Şimdi de korkuyorlar, tekrardan gelip başlayacağım diye.”

Cemil’in (20) ailesi de kendisine olan güvenlerini yitirmiştir: “İstem dışı bir şey oluştu tabii de o da bizim verdiğimiz etkilerden dolayı. Önceden ailem dediğime inanırdı şu anda mesela ne desem ailem inanmak istemiyor, inanamıyor çünkü.”

Pınar (17) tedaviye yönlendirme, olumlu yaklaşma, bırakmayınca ters tepkiye maruz kaldığını dile getirmektedir: “İyi yaklaşıma çalıştılar, bende olumlu sonuç alamayınca ters tepkiler de veriyorlardı. Hani birden sinirlenip ‘gene mi içmeye gidecen gibi.’ Aynı konuda Mahmut’un (38) ailesi maddeyi bırakmadığı takdirde eve alınmayacağını iletmiştir: “Ailede bazı sorunlar yaşandı. Bırakmamı, kullanmamamı, bırakmazsam eve almayacaklarını söylediler. Ama et tırnaktan ayrılır mı, ayrılmaz. Yalnız bırakmadılar.”

Haydar’ın (22) ailesi madde kullanımını öğrendiklerinde mücadele etmişlerdir: “Oldu. Ailem mücadele etmeye başladı.” Maddi-manevi kısıtlama yaşayarak, gözden düştüğünü hisseden Sait’in (24) ifadeleri ise şöyledir: “Nasıl deyim size, her şeye bir kısıtlama oldu yani. Maddi, manevi... Gözlerinden düşersin ya aynen o mesele.”

Cihan’ın (27) madde kullanımını öğrenildiğinde annesi ve kız kardeşi hariç ilgisizlik görmüştür:

“Yok olmadı her şey aynıydı. Son zamanlarda değişti. Ben 2 kere yüz felci geçirdim. Kalıcı değil, geçici felç. Ondan sonra annemle, kız kardeşim benimle ilgilenmeye başladılar. Öbürleri, ‘benim kendi ailem var, onlarla uğraşıyorum, seninle mi uğraşıcam’ gibisine bahaneler üretti. Aslında onların da imtihanıydı farkında değillerdi ama. İlk zamanlar çalışıyorum, ekmeğimdeyim, işimdeyim, gücümdeyim, kendim sağlamım, bünyem sağlam, konuşmam, her şeyim normal. Ama son zamanlarda bonzai tamamen yıprattı beni, yıktı yani. Ondan sonrasında düştüm ben.”

Kemal (27) annesinde üzünlük babasında ise kızgınlık olduğunu iletmiştir: “İster istemez oldu tabii ki. Annem çok üzülyordu, babam çok kızılıyordu.” Koray’ın (30) madde kullandığını bir tek eşi bilmektedir, eşi ise bunu öğrendiğinde daha çok bağlanmıştı kendisine: “Olmadı. Daha bağlandı.” Engin (20) bu konuda “Yoo davranışlarında bi değişiklik olmadı. Daha çok bırakmam için uğraştılar.” diyerek bırakması için ailesinin uğraştığını belirtmiştir. Seda’nın (26) ailesi önce madde kullandığına inanmamışlar, daha sonra tavır koymuşlar en son da destek olmuşlardır: “Onların bana karşı sadece gerçekten inandıkları zaman ailemin biraz şeyi oldu, tavır koydular. Ama ellerinden gelen her şeyi de yaptılar benim için. Hiç bıkmadan, yılmadan her şeyi yaptılar.”

Ailesinin davranışlarında değişiklik olmadığını düşünen Mert’in (30) ifadeleri şöyledir: “Tabii ki hayır. Beni böyle kabul etmek zorundalar, -dılar daha doğrusu çünkü artık bir madde bağımlısı olduğumu düşünmüyorum.” Alp (24) ailesiyle görüşmediği için herhangi bir değişiklik yaşamamıştır: “Ailemle ben uzun süredir konuşmadığım için. Duymuşlar ama duydukları zaman ben yanlarında yoktum. Zamanla alıştılar zaten. Bir değişiklik olmadı.” Yiğit (30) ise yaşı nedeniyle ailesinin kendisiyle olan ilişkisinde değişiklik olmadığını düşünmektedir:

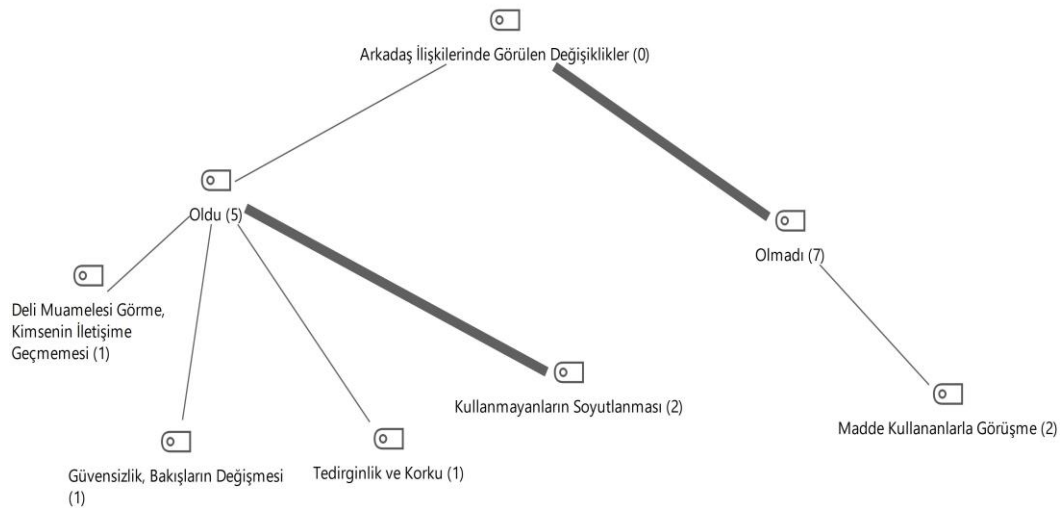
“Davranışları değişmedi ama benim ailem bunların yaşı ortalama 22-23 yaşında, bunlara göre benim biraz farklı. Uzun süre cezaevinde beklediler beni, bazı sıkıntılar oldu. Babamdan dolayı annemin psikolojisi zaten

bozuktaki daha kötü duruma geldiler ve oğlum olmasaydı çok kötü şeyler olurdu ama o bizi hayata bağladı.”

3.6.2. Arkadaş İlişkilerinde Görülen Değişiklikler

Madde kullanımının arkadaşlar tarafından öğrenilmesinden sonra davranışlarında değişiklik olmadığını belirten kişi sayısı 7’dir. Bunu nedeni ise genellikle arkadaşların da madde kullanan kişiler olmasıdır.

Şekil 16: Arkadaş İlişkilerinde Görülen Değişiklikler

Kemal (27) arkadaşlarıyla birlikte madde kullanan katılımcılar arasındadır: “Arkadaşlarım, onlar zaten aynı yolun yolcusuyuz. Beraber yani takıldığım için, içtiğimiz için onlardan yana bir sıkıntı olmadı.”

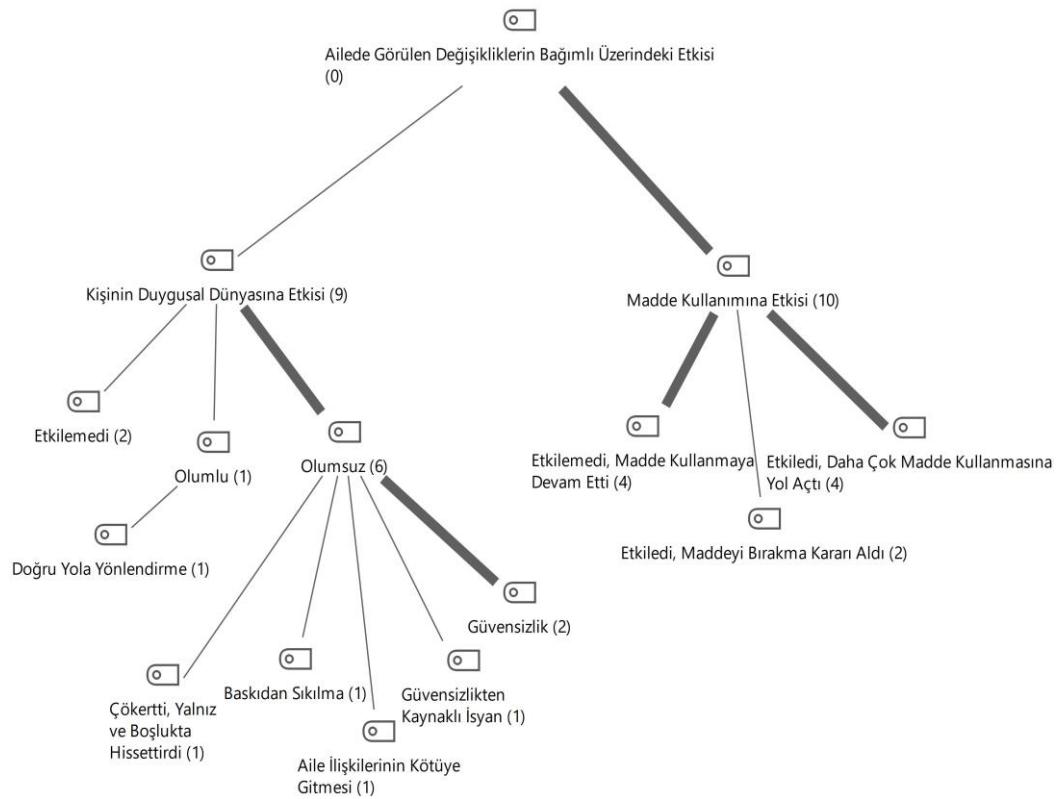
Diğerleri ise; kullanmayanların soyutlanması (2), deli muamelesi görme, güvensizlik-bakışların değişmesi, tedirginlik-korku gibi değişiklikler deneyimlemişlerdir. Hasan (29) kullanmayan arkadaşların soyutlandığını iletmiştir: “Gibi, kullanmayanlar tabii ki soyutlandılar.” Haydar (22) “Madde kullanmayan arkadaşlarımla madde kullanmasaydım da görüşmeyecektim. O yüzden ayrıldı yollarımız, iyi de oldu.” ifadeleriyle madde kullanmayan arkadaşlarının kendisiyle görüşmediklerini fakat

kendisinin bu durumdan memnun olduğunu belirtmiştir. Kerem (29) “Oldu. Bana soru soran, bir şey diyen olmadı bir konuyla ilgili. Deli muamelesi gördük, kimse yaklaşmadı, hal ve hareketlerden dolayı.” sözleriyle çevresindekiler tarafından deli muamelesi gördüğünü ifade etmiştir. Cenk (23) çevresindeki madde kullanmayan kişileri “normal” olarak adlandırmış, bu kişilerin de kendisiyle ilgili korku ve tedirginlik yaşadıklarını düşünmüştür: “Çevrem hep madde kullananlar olduğu için. Normal olanlarda da tedirginlik ve korku vardı. Yaklaşmalarında tedirginlik vardı.” Oktay (24) ise güvensizlik yaşadığını ve kendisine bakışların değiştiğini belirtmiştir: “Oldu. En önemlisi güvensizlik. Çevremdeki insanların bakışları değişti mesela.”

3.6.3. Ailede Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi

Ailede görülen davranış değişiklikleri verilen cevaplara göre kişinin madde kullanımını (10) ve duygusal dünyasını (9) etkilemektedir.

Şekil 17: Ailede Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi

Madde kullanımına etkisi ise 3 alt temaya sahiptir. “Etkilemedi, madde kullanımına devam ettim” diyen 4 katılımcı bulunmaktadır. Kemal (27) bu katılımcılardan bir tanesidir: “Hiç etkilemedi diyebilirim. Gene bildiğimi okudum yani.” Engin (28) de madde kullanmaya devam etmiştir: “Gene içtim yani fark etmedi. Dışarı çıkınca buluyordum zaten yani.”

“Etkiledi, daha çok madde kullandım” diyen ise 4 katılımcı bulunmaktadır. Mehmet (23) daha çok madde kullanmıştır. Bu durumu ise kimsenin kendine güvenmemesiyle açıklamıştır:

“Olumsuz bir şekilde çok etkiledi yani. Kendimi çaresiz hissettim yani artık kimse bana güvenmeyecek gibi hissettim. İyice maddenin dibine dibine düştüm yani. Tek dostum o oldu yani. İnsanların bana güvenmediğini düşündüm artık.”

Cihan (27) ilgisizliğin daha çok madde kullanımına ittiğini, ilginin de maddeden kendini uzaklaştırdığını belirtmiştir.

“İlgili davranmaları olumlu etkiledi. İlgisiz davranmaları iyice iteledi beni oraya. Bizim maddi durumumuz iyi değil. Ben annemden para istediğimde ya da ağabeyimden para istediğimde vermezlerdi. Ben de derdim ki ‘siz parayı düşünüyorsunuz, beni düşünmüyorsunuz, sormuyorsunuz’ gibisinden. Hep onu bahane üretirdim. Evin camlarını kırardım, kapıları kırardım, evi yakmaya kalkardım, intihara kalkışardım, tehdit ederdim onları, korkuturdum gözlerini. Çünkü o maddenin etkisindeyim, gözüm kararmış. Çok yanlış bir şey aslında. Yapmamam gerekiyordu. Biraz da cahillik vardı. Hep yalnız kaldım. Sonradan sonradan aklımız başımıza geldi, kitaplar okumaya başladık, sinemaya gitmeye başladık, tiyatroya, konserlere. Sosyal hayat sıfırdı. Bir de büyüdüğüm yer İstiklal Caddesi, Beyoğlu. Gece kulübü işletmeciliği yaptım. Orda çok kapıldım zaten.”

Feridun (24) da daha çok madde kullanmıştır: “Daha çok yani, ilk başta iyiydi tamam ama biz bırakamadığımız için sonradan bu tepkileri daha farklı olduğu için daha çok maddeye itekledi.” Pınar’ın (17) da madde kullanımını ailedeki davranış değişikliklerinden sonra artmıştır: “Daha kötü etkiledi. Hani içmesem bile içesim geliyordu. Aklıma sokuyorlardı.”

“Etkiledi, maddeyi bırakma kararı aldım” diyen ise 2 görüşmeci bulunmaktadır. Sait (24) aile güvenini kaybettikten sonra yeniden kazanmak için bırakma kararı vermiştir: “Evet. Kendi kendime kararlar verdim ‘Ben bu uyuşturucuyu bırakıcam, ailemin güvenini yeniden kazanıcam.’”

Kişinin duygusal dünyasını olumsuz yönde etkilendiğini düşünen 6, etkilemediğini düşünen 2, olumlu yönde etkilendiğini düşünen ise 1 katılımcı olmuştur.

Olumsuz etkilenenler güvensizlik yaşamış (2), aile ilişkileri kötüye gitmiş, baskıdan sıkılmış, güvensizlikten kaynaklı isyan etmiş, çökmüş, yalnız ve boşlukta hissetmiş katılımcılardır.

Cemil (20) güvensizlik hissini aktarmıştır: “Tabii ki abla mesela şu an dışarı çıkıyorum, izne gittim. İçmiyorum, içmiş muamelesi görüyorum: ‘İçtin mi’ gibisinden. Bu seni psikolojik olarak yine eski duruma, rahatsız ediyor yani.” Koray (30) ise aile ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini iletmiştir: “O süreçte ailemle çok büyük problemler yaşamaya başladım çünkü istemiyorlardı kendisini. Onunla da başladı artık problemler. Çıkamaz bir hale geldi. İp koptu yani bir anda.” Yiğit (30) baskıdan sıkıldığını ifade etmiştir:

“Kısıtlamalar canımı çok sıktı. Mesela tamam içmeye gideceğim ama içmeye gitmeden de yapmak istediğim şeyler var, tek başıma çıkıp gezmek istiyorum, çay içmek istiyorum. Bunlara da engel olunca tam tersi insan daha fazla sıkılmaya başlıyor. Bir de ben öyle baskıcı bir insan değilim, baskı altında kalamıyorum yani yapım gereği.”

Kerem (29) ailesinde değişen davranışlarla güvensizlikten kaynaklı bir isyan yaşadığını iletmiştir: “Olumsuz bir şekilde etkiledi. Bana inanmadıkları, güvenmedikleri için isyan ettim. Bende de onlara karşı güvensizlik oldu, onlar bana güvenmedikleri için.” Bu durumla ilgili Mahmut (38) ise duygusal olarak çökerttiğini, yalnız ve boşlukta hissettirdiğini belirtmiştir: “Duygusal olarak çökertti, yalnız hissettirdi, boşlukta hissettirdi.”

2 katılımcı ise bu durumun duygusal dünyalarını etkilemediğini iletmiştir. Haydar (22) da bu katılımcılardan bir tanesidir:

“Yok. Pek onlarla ilgilenmedim ben. Bonzai gibi bir madde kullandığım için kendime doğru yöneldim zaten. İki tane arkadaşım vardı, onlarla içiyorduk. Eve gidiyorduk içiyorduk. Hayatım böyle geçti. Ülkenin konularıyla ilgilenmedim.”

Furkan (21) ise davranış değişikliklerinin kendisini olumlu etkilediğini, ailesinin kendisine yol gösterici olduğunu belirtmiştir:

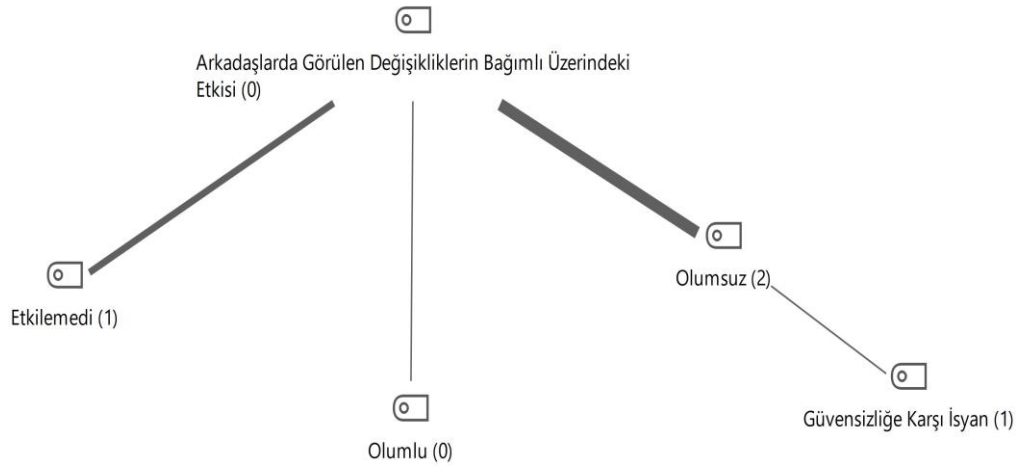
“Olumlu etkiledi. Ben sahip olduğum şeylerin değerini anlamaya başladım. Mesela bu yolda ilerlersin, bu yolun sonunda hiçbir şey olmayacağını öğrenmiş oldum. Aynı zamanda maddeyi bırakmamda çok etken olan şeylerde bulundular mesela. Madde kullanmış bir insanın geçmişteki halini ve madde kullandıktan sonra yaşadığı durumları, o insanların arasına beni sokup, o insanlar dertlerini anlattılar bana. O vesile oldu bana çok. Ders çıkardım bundan. Zararı olmadı. Kaybettiğim hiçbir şey olmadı çünkü, tekrar kazanabileceğim şeyler olduğu için.”

3.6.4. Arkadaşlarda Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi

Arkadaşlarda görülen değişiklikler -genelde maddeyi birlikte kullanan arkadaşlar olduğu için- daha az olmuştur. Bunlar içinde kişiyi bu değişikliklerin olumsuz etkilediğini

belirten 2, etkilemediğini belirten 1, olumlu etkilediğini belirten ise katılımcı olmamıştır.

Şekil 18: Arkadaşlarda Görülen Değişikliklerin Bağımlı Üzerindeki Etkisi

Olumsuz etkilendiğini belirten 2 görüşmeci bulunmaktadır. Hasan (29) olumsuz etkilendiğini fakat bıraktıktan sonra bu durumun değiştiğini iletmiştir:

“Etkiledi. Maddeyi kullanmaya başladığınızda zaten kişisel olarak, bedensel değişikliklere uğruyorsun. Agresifleşmen, paranoyaklaşman, kendi doğrularına kendin inanman gibi, yani tamamen madde üzerinde bir dünya yaşıyorsun. Bakış açın, yaşantın, tamamen onun üzerine kurulu oluyor. Bu sefer seni tamamıyla hâkimiyeti altına alıyor. Kullandığın maddeye göre de tabii ki bunun üzerindeki etkileri değişebiliyor. Böyle olunca da, hepsi bir araya gelince herkesi düşman gibi görüyorsun, annen de, baban da, çevrendeki insanlar da olsa hep bir önyargıyla bakıyorsun. Önyargın herkese karşı artmaya başlıyor. Güvensizlik, tedirginlik, artık geleceğin bir keşkeleri, endişesi daha da bir çoğaldıkça sen kendini tamamen bitmiş olarak görüyorsun. Kendini bitmiş olarak gören bir insanın da kimseye bir eyvallahı olmuyor. Tamamen kendi doğrularıyla, kendi kararlarıyla hareket eden bir insan yapısı haline geliyor. Böyle olunca da, karşıdaki normal insanlar seni görebiliyorlar

bu halini. Kötü halini gördüklerinde de üzüyorlar. Çaresiz kaldıklarında ailenin sana karşı bakışları çok farklı oluyor tabii. Kurtulduktan sonraki... Dün bir gittim ziyaret ettim, gözlerindeki ışıklar daha bir farklı. Seneden seneye değişiyor, sen güzelleştikçe. O zamanla bu zaman arasında fark oluyor tabii. O zaman bu maddenin insan üzerinde bırakmış olduğu çirkin bir görüntü, yüzeysel olarak da, bedensel olarak da, fikirsel olarak da, her şeyin etki ediyor yani.”

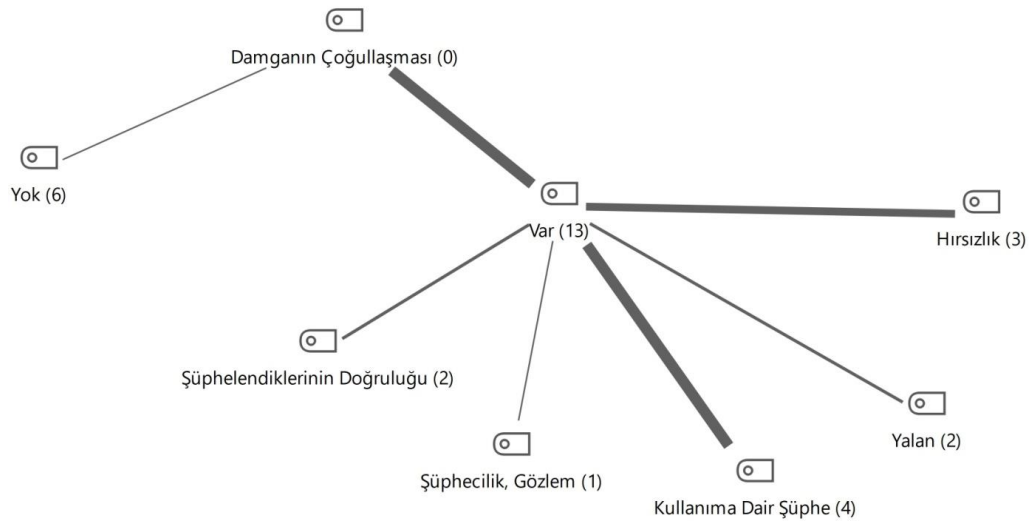
Kerem (29) ise olumsuz etkilenerek güvensizliğe karşı isyan etmiştir: “Olumsuz bir şekilde etkiledi. Bana inanmadıkları, güvenmedikleri için isyan ettim. Bende de onlara karşı güvensizlik oldu, onlar bana güvenmedikleri için.” Bu durumun kendini etkilemediğini belirten Oktay (24) “Umrunda olmuyor çünkü maddenin etkisinde olduğum için.” sözleriyle kendini ifade etmiştir.

3.7. DAMGANIN ÇOĞULLAŞMASI VE YOKSULLAŞTIRMASI

Bu başlık; damganın çoğullaşması: kendini gerçekleştiren kehanet, damganın yoksullaştırması: iş yaşamından uzaklaştırılmak ve damga alanına tabi katılımlar: ailenin dahiliyeti alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Madde bağımlılığıyla damgalanan bireyin farklı türden davranışlarla ilgili de etrafında şüphe uyandırması hakkında 13 katılımcı böyle bir durumun olduğunu belirtmiştir. Bunu belirtenlerden bir kısmı bunun kullanıma dair şüpheden (4), hırsızlık yaptığının düşünülmesinden (3), yalan söylediğinin düşünüldüğünden (2), şüphelerin doğruluğundan (2) ve şüphecilik ve gözleme dair şüphelerin varlığından bahsetmiştir. 6 katılımcı ise böyle bir durumu deneyimlemediklerini belirtmişlerdir.

Şekil 19: Damganın Çoğullaşması

Kullanıma dair 4 katılımcıdan şüphelenilmiştir. Cemil (20) bunlardan bir tanesidir: “Ya tabii ki eve geç geliyon, ‘nerdeydin sen, sağda solda içiyor musun’ gibisinden yani. Para olmuyordu mesela üstümüzde, farklı bir şekilde harcadıysan bile ‘nerde harcadın bu parayı, içtin mi’ gibisinden bu şekil.” Yiğit (30) de içmediği zamanlarda bile ailesinin madde kullandığından şüphelendiğini belirtmiştir:

“Ya ben zaten içtiğim zaman, kapıdan içeri girer girmez annem hisseder, gözlerime baktığı zaman yani. Tabii anlamadığı, tam karar veremediği durumlar da olur ama genelde hisseder yani. Mesela bir kere kredi kartlarım gelmişti, bankaya gittim. Geri döndüğüm zaman babamla çok kötü bir kavga yaptık. Ben hâlbuki babama dedim ‘ben bankadayım, kartımı aldım’ o inanmadı. ‘Sen içmeye gittin, o yüzden gelmedin’ dedi bana. Gece kalkıyorum mesela, doktor bana uyku ilacı vermiş, bazen uyuyamadığım zaman içerdim. Sabah kalkar işe giderdik mesela babam bana bakardı ‘gözlerin yine şiş’ derdi, hâlbuki hiç alakası yok içmemişim.”

Engin (28) “Hayır şüphelenmediler. Tabii içmediğim, kafam güzel olmadığı zamanlarda da ‘kafam güzel’ diyorlardı. Şimdi benim migrenim var, gözlerim kızarıklık olduğu zaman

direkt suçluyordı yani ‘yine içmişsin’ diye.” ifadesiyle ailesinin madde kullanımından kullanmadığı zamanlarda da şüphelendiğini belirtmiştir.

Kerem (29) hırsızlık yaptığından şüphenildiğini iletmiştir: “Şüphelenildi. Ailemi terk ettiğimi düşündüler, hırsızlık yaptığımı düşündüler.” Feridun’un ailesi (24) hem hırsızlık hem de yalanla ilgili şüphe yaşamıştır : “Hırsızlık ve yalan”. Mahmut’un (38) da yalan söylediğini düşünmüşlerdir: “Evet, doğru söylesem de inanmıyorlar.”

Kemal (27) ise kendisinden şüphelenilenlerin doğru olduğunu iletmiştir: “Şüphelendikleri her şey doğrudu. Hep yaptığım şeyler. Annem beni yürüyüşümden tanır. İçeyim, içmeyim, şöyle bir baksın yeter.” Koray (30) da şüphelenilenleri yapmıştır:

“Evet, çok. Apartmanlarımı sattım. Şüphelendiler ama hep doğrudu şüpheleri. Benim için önemli olan sadece annemdi ve çocuklarım. O istedi diye ben böyle bir ortama geldim yani. Çok da sıkılıyorum burada. Türk ortamı. Aşırı sıkılmaya başladım. Çünkü ben bir yerde bir haftadan fazla kalmam.”

Oktay (24) ailesinde şüphecilik ve gözlem oluştuğunu iletmiştir:

“Şüphecilik vardı yani. Mesela dışarı çıkıyordum ‘nereye gidiyor, ne yapıyor’. Önceden yoktu öyle bir şey öğrenmeden önce. Öğrendikten sonra şüphecilik, gözlem bu şekil.”

Şüphenin olmadığını 6 katılımcı belirtmiştir. Haydar (22) durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Allah'a şükür hiç o kadar düşmedim. Bir tek içmeyle ilgili sıkıntım vardı, başka bir sıkıntım yoktu Allah'a şükür. Annemin kredi kartını alıyordum, bırakıyordum. Aileyle ilgili oldu tabii. Ama aile içinde, dışarıda değil, annemin bir tek ablamın. Dışarıdaki insanlarla muhattabım yoktu çok şükür.”

Mert (30) erken yaşta madde kullanmaya başladığı için ailesinin durumu çok önceden bildiğini ve artık şüphelerinin olmadığını iletmiştir: “Erken yaşta başladığım için onlara hep normal geldi. Sonuçta beni öyle tanımışlardı. Biz madde bağımlılarında yalan çok olur, ego yüksek olur.”

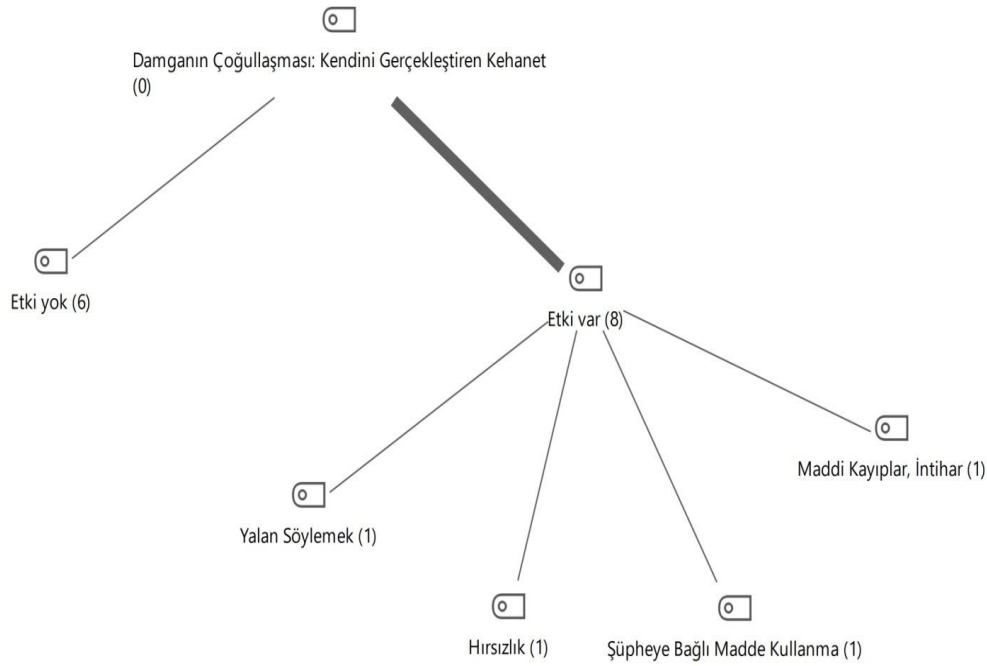
Furkan (21) madde kullandığını belli ettiği için ailesinin farklı bir şüphesinin olmadığını belirtmiştir: “Öyle bir şey olmadı. Ben içtiğim zaman kendimi direkt belli eden bir insanım. Ailem de, kuzenlerim dâhil hepsi bürokrat, okumuş insanlar, baktıkları zaman çözerler nasıl bir insan olduğunu bakışından. Öyle bir şey de olmadı. İçtiğim zaman da direkt anlıyorlardı.” Sait (24) kullanmaya başladığını kendisi söylediği için ailesi tarafından bir şüphe yaşamamıştır: “Zaten ben bunu içtiğim zaman ağabeyime anlattım. ‘Abi ben bunu içiyorum’. Sonrasında da ailemin haberi oldu. Uyuşturucu hayatıma girdiğinden beri hep yalan söylüyorum.”

3.7.1. Damganın Çoğullaşması: Kendini Gerçekleştiren Kehanet

Damgalıdan başka davranışlarla ilgili şüphelenilmesinin o davranışlara yol açıp açmadığı sorulduğunda 8 katılımcı etki olduğunu, 6 katılımcı ise böyle bir etkinin olmadığını belirtmiştir.

Etki olduğunu belirten 8 katılımcı ise, şüpheye bağlı olarak yalan söylediğini, hırsızlık yaptığını, madde kullandığını ve maddi kayıplar, intihar girişiminde bulunduğunu ifade etmiştir. Etkisi olduğunu düşünen diğer katılımcılar ise nasıl bir durum yaşadıklarını belirtmemişlerdir.

Şekil 20: Damganın Çoğullaşması: Kendini Gerçekleştiren Kehanet

Mahmut (38) yalan söylemesine yol açtığını iletmiştir: “Yalan söylememe yol açtı.”
Cihan (27) hırsızlık yaptığını belirtmiştir.

“Hırsızlık. Yapmazdım, yapmaya başladım. Para bulamıyordum annemin cüzdanından çalıyordum, abimin cüzdanından çalıyordum. Telefonu satıyordum. Dışarıda bir hırsızlık yapmadım, Allah’a şükürler olsun, ailemden çaldım. O da bir hırsızlık tabii.”

Oktay (24) şüpheye bağlı olarak madde kullanmıştır:

“Bazen. Tartışsak olabiliyordu. Mesela bir ara bırakmaya çalıştım kendi isteğimle, içmiyordum. İçmesem de içti oluyordu bir kere. Bu da beni kötü yola itebiliyordu.”

Koray (30) maddi kayıplar yaşadığını ve intihara sürüklendiğini iletmiştir:

“Apartmanları sattım. İntihar etmemden şüpheleniyorlardı ve yaptım. 2 kere yaptım yani. Ayrıldıktan sonra yaptım. Dayanamıyordum. Bu dünyada çok sevmeyecekmişsin bir insanı, fazlasından değer vermeyecekmişsin, onu öğrendim.”

Cemil (20) ise kendisinde şüphenilen davranışları yerine getirmediğini, şüphenin kendisinde böyle bir etkisi olmadığını belirtmiştir: “Öyle bir durum yaşamadım da yani, gördüklerim genellikle öyle.” Haydar (22) böyle bir etkinin olmadığını, olmamasının nedenini de zaten şüphenin olmamasıyla açıklamıştır:

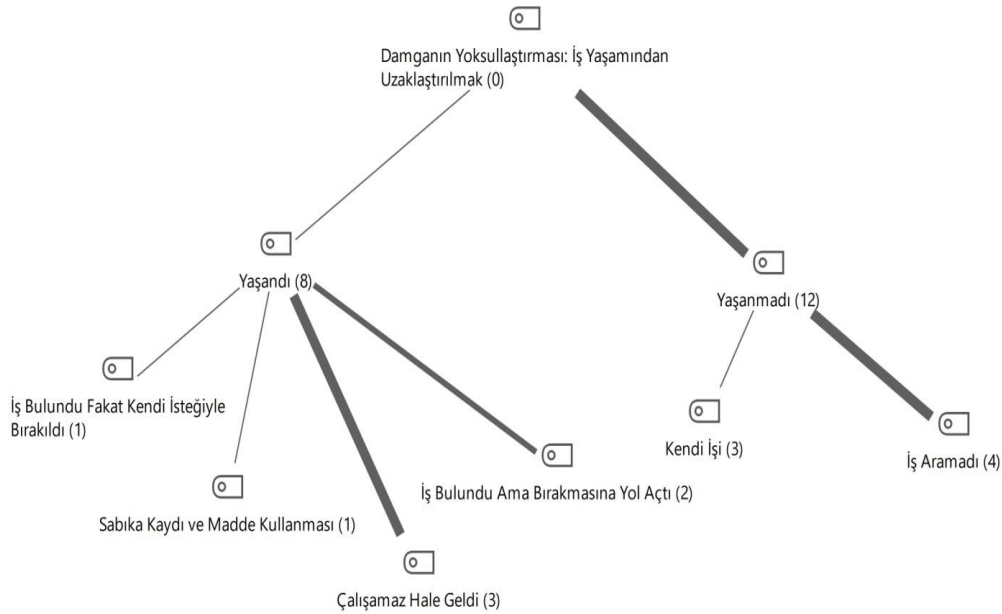
“Ben annemin kredi kartını ya da yüzük gibi eşyalarını çaldığım zaman zaten bunu belli ediyordum ama ben bir şey yapmadığım zaman onlar benim ses tonumdan, bakışlarımdan anlayabiliyorlardı benim yapmadığımı. Şüphelenmiyorlardı. Çünkü ben bir şey yapmıyorsam bunu aileme hissettirirdim.”

Mert (30) de zaten o davranışları yaptığı için şüphenin olmadığını, dolayısıyla şüpheye bağlı davranış geliştirmedeğini iletmiştir: “Yalan söylediğimiz için bizi caydırmadı işte, bizi tetiklemedi. Zaten sürekli madde kullanan her insanda vardır o, yalan söylemek.”

3.7.2. Damganın Yoksullaştırması: İş Yaşamından Uzaklaştırılmak

Madde kullanımının iş bulmakta güçlük yaratıp yaratmadığı sorulduğunda 12 katılımcı böyle bir durum yaşamadıklarını iletmişlerdir. Fakat bu durumu deneyimlemeyen katılımcıların 4’ü iş aramamış, 3’ü ise kendi işine sahiptir. 8 katılımcı ise damgalanmanın onları iş yaşamından uzaklaştırdığını belirtmiştir.

Şekil 21: Damganın Yoksullaştırması: İş Yaşamından Uzaklaştırılmak

Mert (30) hiç iş aramamış katılımcılardanandır: “Hiç iş arama peşine düşmedim ben.” Koray (30) da hiç işle ilgilenmediğini belirtmiştir: “İşle alakalı hiçbir şeyim yoktu.” Sait (24) kendi işi olduğu için sorun yaşamamıştır: “Kendi işimiz olduğu için, dayılarımın yanında, pazar işi olduğu için işe engel olmuyor. İş bildikten sonra her yerdesin. Kemal’in (27) de kendi işi olması iş aramamasına neden olmuştur: “Zaten esnafız, kendi işimiz. O yüzden iş aramadım hiçbir zaman.” Cemil (20) “İş aramadığım için, kendi işim, amca oğlumla beraber. Ama illa ki sorun yani.” ifadesiyle kendi işi olduğunu fakat aksi durumun sorun olacağını belirtmiştir.

Seda (26) iş bulmakta güçlük çekmediğini, bunun da düzgün içici olmasıyla alakalı olduğunu iletmiştir:

“Hayır. Ben düzgün bir içiciydim. İşime, gücüme giderdim, hani öyle işte, güçte herhangi bir sıkıntı yaşamadım. Çalıştığım her yerde de madde kullandığımı hiç anlamadılar bile. Hiçbir yerde öğrenmediler.”

Madde kullanması nedeniyle iş bulmakta güçlük çektiğini belirten katılımcılar bunu, madde nedeniyle çalışamaz hale gelme (3), iş bulmalarına rağmen maddenin işi

bırakmasına yol açma (2), sabıka kaydı ve madde kullanması nedeniyle iş bulmada güçlük çekme (1), iş bulma ve kendi isteğiyle bırakma (1) şeklinde açıklamışlardır:

Cihan (27) maddenin kendisini çalıştıramaz hale getirdiği için işi yürütmekte güçlük çektiğini iletmiştir:

“Çok. Çalışamadım, kapalı alanda duramadım. Öğle vakti geldi mi illa o cigarayı ya da bonzaiyi içicem öyle çalışcam. Yoksa çalışamazdım imkânı yoktu, çalışamazdım. Beni çalıştırmadı, böyle sürdü yani. Askerden sonrasında da baya ilerledi bu.”

Oktay (24) da madde kullanması nedeniyle iş yapamadığını belirtmiştir: “İş bulmamı etkilemedi ama çalışmamı çok etkiledi çünkü bir yerde 3 günden fazla çalışamıyorsunuz.

Madde çalıştırmıyor.” Cenk (23) madde alma, içme nedeniyle çalışamaz hale gelmiştir:

“İşte çalışıyordum o sırada. Ondan sonra hiç çalışmadım. Baktım olmayacak, böyle devam ettim. Sürekli bir yerden para bulmamız lazımdı ve sürekli içmemiz lazımdı. İş yerlerinde de bunlar çok sıkıntı oluyor. O yüzden devam edemedim, bir yerde çalıştım, çıktım. Başka bir yerde çalıştım, çıktım.”

Hasan (29) iş bulabildiğini ama bırakmasına yol açtığını dile getirmiştir:

“Kesinlikle. %80 diyebilirim yani. Maddeyi içtiğinde zaten kendine bir liderlik vasfi alıp, hep bir uç takılma olasılığın var. Zaten bunu içtiğinde de beyinsel çok büyük darbeler yiyorsun yani. Dışarıda kendinizi kız arkadaşına atma olasılıklarınız, dosta atma olasılıklarınız başladığında bunları da sisteme oturtmadığında bunun üzüntüsüne giriyorsun. Mesleğin yoksa eğitim durumun zayıfsa, kendini mağdur görüyorsun. Zaten şeytanın vurmuş olduğu en ağır yer de burası. İnsanın delireceği yer. Beni intihara teşebbüs ettiren en büyük sebeplerden birisi de cahilliğimle ailevi yönden yönlendirilemeyişimiz. Akıllı bir insan mıydık, zekâmız var mıydı? Akıllı bir insandık, bunu yıllar sonra hocamız özümüzdeki insanı çıkardı ama iş işten geçti. Beynimizin %50'si gitmiş. Zarar görmüşüz. Giriyorduk bir iş yerine, çalışıyorduk, şimdi akşamına da madde içiyorsun, sabahına geliyorsun. Bu sefer bu iş yerinin ortamı da maddeyle sana farklı gözüküyor. Oradaki yaşam olasılığın,

konumun, durumun, artık sana bir şey söyleseler duramıyorsun. Bu tabii bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi. Böyle bir sert vasfın olduğundan dolayı zaten hırçınsın, bir şey dendiğinde bir agresifliğin var bir yerde de sebat etme olasılığın çok zayıf oluyor. Ya maddeyi içmeyeceksin, ya da sebat edeceksin. Bunun için de durmadan iş değiştiriyorduk yani.”

Alp (24) sabıka kaydı ve madde kullanması nedeniyle iş bulmakta güçlük çekmiştir:

“Etkiledi. Madde kullandığım için. Yani madde kullandığımı ben kimseden saklamadım ‘ben kullanmıyorum falan’ diye. Zaten hal ve hareketlerimden madde kullandığım belliydi. Madde kullandığım için almıyorlardı beni işe, ayrıca madde kullandığım için cezaevine de girdim birkaç kere. Bir de sabıka kaydım temiz olmadığı için işe almadılar.”

Kerem (29) iş bulduğunu ama abisinin de damgalanmaması için işi kendi isteğiyle bıraktığını belirtmiştir:

“Belediyede çalıştım 4 sene. Methe başladıktan sonra işe gitmemeye başladım. Şefim abimdi, o mahcup olmasın diye istifa ettim.”

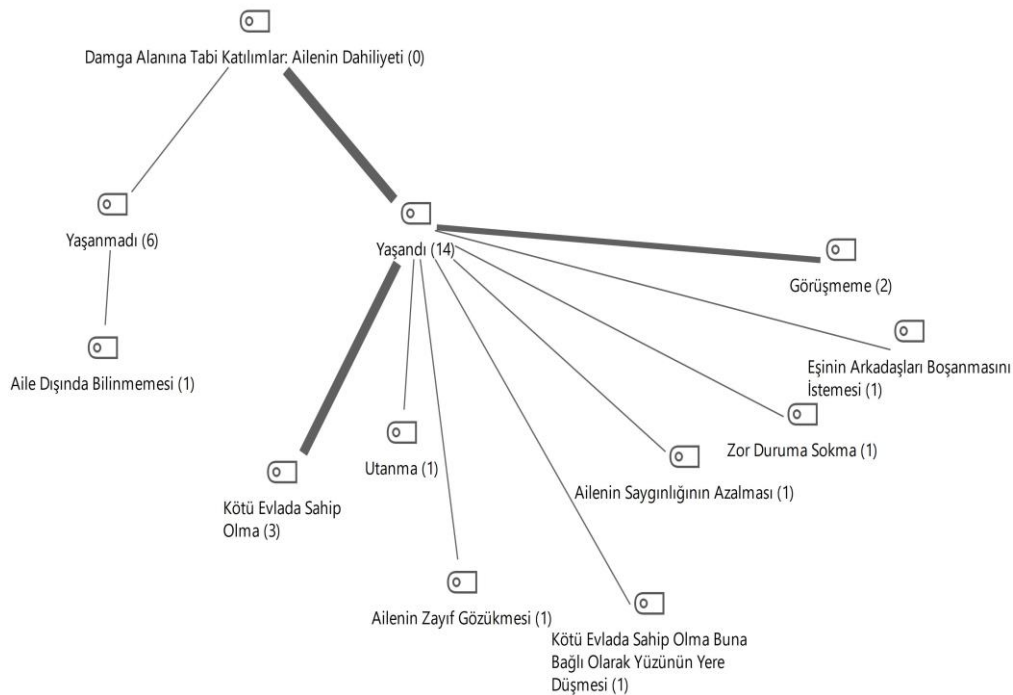
Mehmet (23) ise iş bulmakla ilgili çektiği sıkıntıyı işten kazanacağı paranın madde almaya yetmemesiyle açıklamıştır: “Tabii. Çünkü içtiğimiz madde günlük 100-150 liralık. Bir işe girsem günlük en fazla alacağım 50 lira. O yüzden farklı yöntemlerle buluyordum o parayı, çalışıyordum.”

3.7.3. Damga Alanına Tabi Katılımlar: Ailenin Dahiliyeti

Damga alanına ailenin dahiliyetine 14 katılımcı böyle bir durumun yaşandığını kötü evlada sahip olduğunu hissettirdiklerini (3), görüşmeme yaşandığını (2), eşinin arkadaşlarının boşanmasını istediğini, ailenin zayıf görüldüğünü, kötü evlada sahip olmaya bağlı olarak yüzlerinin yere düştüğünü, zor duruma soktuğunu, ailenin

saygılığının azaldığını ve utanma yaşandığını iletmişlerdir. Diğer katılımcılar yalnızca ailenin damgaya dahiliyeti olduğunu belirtmişler, dahiliyetin nasıl yaşandığıyla ilgili açıklama yapmamışlardır. Ailenin damgaya dahil olmadığını 6 katılımcı belirtmiştir. Bunlardan biri madde kullanımının aile dışında bilinmemesi sebebiyle damgaya ailenin dahil olmadığını açıklamıştır.

Şekil 22: Damga Alanına Tabi Katılımlar: Ailenin Dahiliyeti

Cemil (20) insanlar tarafından ailenin kötü bir evlada sahip olduğunun düşünüldüğünü iletmıştır:

“Tabii ki. Babam çok saygın biri kendi ortamında olsun. Benim ailem hiç görmemiş, içen var esrar falan ama eroini ilk defa bende gördüler. İlla ki duyuluyor bir ortamda mesela kahveye gidiyorlar, onun babası benim arkadaşım ile arkadaş, illa ki öğreniliyor, duyuluyor. Bizim aile normalde çok şey olduğundan, normal gelemez bizim aileye. Kahvedekiler de akrabamız, abi çekiyor kenara ‘abi’ diyor ‘senin oğlun böyle böyle’. Böyle olması bile yeterli bence. Polislik olaylar oluyor mesela, yine aile duyuyor illa ki.”

Hasan (29) da “Yani, bu görünüyordu yani. Zaten model ortada yani, evlat ortada yani. İyisi var, kötüsü var. Bu kötü, ortada yani.” cümleleriyle ailesinin kötü evlada sahip olduklarının düşünüldüğünü belirtmiştir. Sait (24) madde kullanmasının insanların gözünde olumsuz bir izlenim bıraktığını düşünmektedir. Bu durumu şu sözleriyle açıklamıştır: “Ya nasıl deyim, bizim Doğu insanında böyle bir şey var. Madde kullanıyor, bağımlı. Millete uyuşturucu dediğin zaman, milletin gözünde pis insandır.” Alp’in (24) akrabaları dahi ailesiyle görüşmeyi kesmişlerdir: “Etkiledi. Mesela kimse bize misafirlige gelmiyordu öncelikle ben de gitmiyordum da. Yoldan amcam bile geçse yani benimle konuşmuyordu. Çünkü utanıyorlardı yani.” Feridun’un (24) ailesi bazı yerlere gitmeyerek kendisinin de görüşmemesini istemiştir: “Evet. Ben akrabadır, ailedir görüşmüyordum birçoğuyla. Eve zaten yatmadan yatmaya gittiğimiz için, ailem de gitme diyordu bazı yerlere duyulduğu için.”

Koray (30) eşinin, arkadaşlarıyla ilgili yaşadığı sorunu iletmiştir: “Eşimde oldu biraz. Arkadaşlarıyla konuşmuş, paylaşmış, 2-3 arkadaşıyla. Tepki doğal olarak ‘ayrıl, olmaz’ şeklinde.” Haydar (22) madde kullanması nedeniyle ailesinin zayıf görüldüğünü düşünmektedir:

“Annemi etkiledi. Artık annem bir ana olduğu için ilk başta arkadaş çevresine belli etmiyordu ama zaman geçtikçe oğlunu kurtarma düşüncesiyle arkadaşlarından yardım istedi. Bu durum da annemi birazcık zayıf gösterdi. Şu an iyiyiz Allah'a şükür.”

Cihan (27) ailesinin kötü evlada sahip olmaya bağlı olarak yüzünün yere düştüğünü iletmiştir:

“Çok etkiledi. Ya şimdi kimsenin ağzı torba değil, tutamazsınız. Kimsenin ne düşündüğü de önemli değil ama insanların bir bakış açısı var. Ya aileme şöyle konuşuyorlar, anneme, abime ya da ablama ‘Oğlun böyle böyle’. Merve Hanım ben sokaklarda çok bayıldım, okul önlerinde, sokaklarda, caddede, ailemin, sülalemin göreceği yerlerde çok bayıldım. Ambulanslar gelip beni aldı, götürdü. Bunlar hala aklıma geldikçe ağlayan bir insanım. Tabii ki ailemin de yüzü yere düşmüştür. Buradan

yola çıkalım, sonuçta evladınız yolda bayılıyor, ediyor, ciğeri beş para etmez bir insan, aslında kendisine bakması gerekiyor, geliyor ‘ya senin oğlun böyle’. Nasıl söyleyeceğini de bilmiyor, lamburlumbur söylüyor. İlla ki anamın, bacımın zoruna gitmiştir, yüzünü yere düşürmüştür. Etkisi çok var.”

Kemal (27) bu durumun ailesini zor duruma soktuğunu düşünmektedir:

“İster istemez etkiledi tabii ki. Benim evimin bütün kapıları kırık. Sinirleniyorum, bazen bir şeyler oluyor böyle, çevremdekilere kızıyorum veya böyle ailemle tartışıyorum, sorun çıkıyor ister istemez madde bağımlısıyım yani. Yakınlarda oturan akrabalarım var. Dışardan baktığımız zaman camların hepsi kırık mesela. Sinirlendiğim zaman yumrukluyorum duvarları. Akrabalarımız içeri giriyor, tahta kapıdan kafam buradan girmiş arka taraftan çıkmış yani. Nasıl etkilemezsin ki ister istemez onları kötü, zor duruma sokuyorum.”

Oktay (24) ailesinin saygınlığının azaldığını “Tabii. Çevredeki insanlar hani babam hani saygıdeğer bir insandı. Ailemize göre beklenmedik bir şeydi. Oldu. ‘Bu adamın oğulları yapmaz’ gibi tepkiler aldı yani.” sözleriyle iletmiştir. Engin (28) ailesinin utanma yaşadığını belirtmiştir: “Daha yeni öğrendi, babam yeni öğrendi, bilmiyordu. Tabii yeni öğrenince de ister istemez kendine şey yaptı yani dışarı çıkmadı insanlardan şey yapıyor gibi.”

Damganın aileyi de etkilediğini düşünen Pınar (17) ise bu konuya karşı bir gözlemi olmadığını fakat etkilediğini düşündüğünü iletmiştir: “İlla ki etkilemiştir. Annem iş yerinde de birkaç arkadaşıyla paylaşmıştı. İş yerinde de lüzumsuz konuşuluyormuş.” Mehmet (23) de ailesinin etkilendiğini düşünmektedir: ”Yani birkaç akrabam öğrendiği için etkilemiştir. Değişikliği ben fark edemedim ama utanmışlardır herhalde ben öyle düşünüyorum.”

Mahmut (38) ailenin damgalanmamasına dair aile dışında bilinmemesini neden olarak göstermiştir: “Hayır. Çünkü çoğunlukla bunu komşularıma hissettirmedim. Yiğit (30) ise ailesini böyle bir durumun içine sokmadığını düşünmektedir:

“O dereceye gelmedik. Mesela geçen bir aile geldi buraya, çocuğu gerçekten bitik bir durumdaydı. Baş edemedik onunla, havuza attık, sıkıntısı geçsin diye. Yine de kaçtı gitti burdan. Mesela o kadın dedi ki ‘burda akrabalarım var, inanın hiçbiri bizi evine bile almadı’ dedi. Ama o gerçekten çok kötü bir durumdaydı. Eroin içiyordu. Biraz duyuldu tabii, etkilenme olmuştur ama kimse benden rahatsız olmadı. Tam tersi ben ailemin içine girdiğim zaman huzursuzum. Annem, babam anlayamıyoruz yani. Annemin de psikolojisi bozuk. Mesela ufacık bir mevzu çok farklı yerlere gidebiliyor. Abartıyor, gerçekten insanı çıldırtabiliyor yani. Sürekli sonu kavgayla bitiyor.”

Furkan (21) “Toplumsal alandaki görünümünü etkilemesi için biraz daha düşük olmaları gerekiyor. Biraz daha düşük derken yanlış anlamayın çevresi tarafından takdir edilen, örnek alınan insanlar çoğu. Bu benim yaptığım davranıştan dolayı bir sıkıntı olmadı.” cümleleriyle ailesinin saygınlığının çok yüksek olmasından dolayı böyle bir damganın olmadığını belirtmiştir. Cenk (23) de kimse tarafından bilinmemesi nedeniyle damganın aileye yansımadağını düşünmektedir: “Hiç kimse bilmiyor ki bir tek ailem bilir, bir de kuzenlerim ama onlar da kimseye söylemezler.”

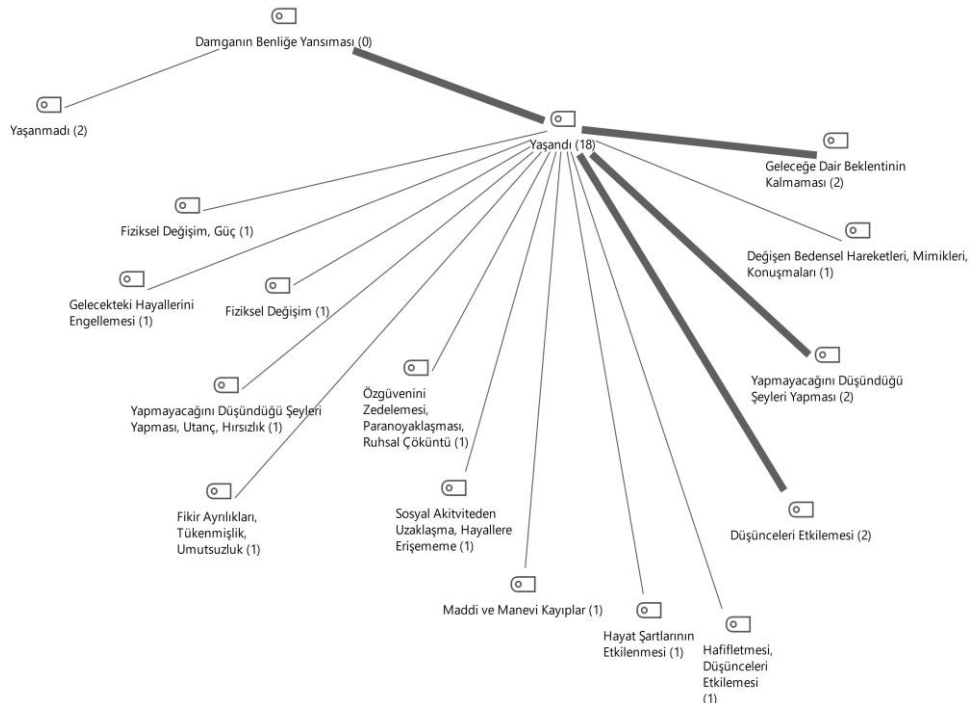
3.8. DAMGANIN KİŞİLERDEKİ YANSIMALARI

Damganın kişilerdeki yansımaları başlığında; benliğe yansımaları, damganın suça iştiraki, tabi birliktelik: damgalının damgalıyla buluşması, bağımlılarla birlikteliğin maliyeti: kullanımda artış, damgalının güvenli alana, ötekilik alanından çıkış nedeni, ötekilik alanından çıkışta ailenin yaklaşımları, ötekilik alanından çıkışta arkadaşların yaklaşımları, hayata ilişkin pişmanlık ve hayata ilişkin keşkeler alt başlıklarıyla incelenmiştir.

3.8.1. Benliğe Yansıması

Damganın bireye etkisi sorulduğunda katılımcılardan 18'i etkilendiklerini dile getirmişlerdir. Bunların içinde geleceğe dair beklentinin kalmaması (2), yapmayacağını düşündüğü şeyleri yapması (2) ve düşüncelerini etkilemesi (2) gibi cevaplar bulunmaktadır. Bazı katılımcılar da bedensel hareketlerinin, mimiklerinin, konuşmalarının değişmesi, sosyal aktiviteden uzaklaşma-hayallere erişememe, fikir ayrılıkları-tükenmişlik-umutsuzluk yaşamış ve fiziksel değişim-güç değişikliklerini deneyimlemiştir. Gelecekteki hayallerini engellemesi, özgüvenini zedelemesi-paranoyaklaşması- ruhsal çöküntü, maddi-manevi kayıplar ve hayat şartlarının etkilenmesi cevabını veren katılımcılar bulunmaktadır. Yapmayacağı düşündüğü şeyleri yapması ve buna bağlı utanç duyması-hırsızlık yapması ve düşüncelerini etkilemesi, hafifletmesi gibi durumları deneyimleyenler de vardır. Kendisine bu durumun etkisini olmadığını belirten 2 katılımcı bulunmaktadır.

Şekil 23: Damganın Benliğe Yansıması

Pınar'ın (17) geleceğe dair beklentisi kalmamıştır: “Yani gelecekte beklediğim kalmamıştı. Okumak istemiyordum, bana karışmasınlar istiyordum.” Oktay (24) da maddenin etkilerinden dolayı hayal kurmadığını iletmiştir:

“Fikir diye bir şey yoktu ki. Ne hayal, ne fikir, ne yapmak istediğim bir şey ne bileyim hayata dair kurmak istediğim bir şey. Hiçbir şey olmuyor ki zaten. Bu odaya seni kitesinler. Bu odada madde olsun. Hiç çıkmazsın ki bu odadan. Tabii olumsuz olarak değiştirdi. Mesela işlerin başına geçmek istiyorsun, geçemiyorsun. Çalışmak istiyorsun, çalışamıyorsun. Düşünce diye bir şey yok zaten beyin diye de bir şey bırakmadı madde.”

Seda (26) yapmayacağını düşündüğü şeyleri yapmıştır: ,

“İlla ki. Önceden iradem çok kuvvetliydi, çok sağlam bir iradeye sahiptim. Yani yapmayacağım dediğim bir şeyi kimse bana yaptırılmazdı. Maddeyle birlikte o iradem çok zayıfladığını gördüm. Onun dışında ne olabilir, onun dışında bir şey yok. İradeyle ilgili sıkıntı yaşadım sadece.”

Feridun (24) da “Etkiledi. Yapmak istemediğim şeyleri, yapmayacağım dedim şeyleri yaptırmaya başladı yani bana.” ifadeleriyle de yapmayacağını düşündüğü şeyleri yaptığını belirtmiştir.

Yiğit’in (30) düşüncelerini etkileyerek ölüm fikrine yol açmıştır: “Etkiliyor. Kokain özellikle etkiliyor. İnsana ölümü bile düşündürebiliyor bir zamandan sonra. Çok tehlikeli boyutları var bunun.” Mehmet’in (23) de düşüncelerini etkileyerek tek düşünce haline gelmiştir madde: “Tabii ki çünkü hiçbir hayatın yok ki sadece madde yani başka hiçbir şey yok. Hiçbir düşünce yok, hayatın madde. “ Cenk (23) nasıl fikir ayrılıkları, tükenmişlik ve umutsuzluk yaşadığını belirtmiştir:

“Baya bir etkiledi. Bu son 3 sene içinde çok değişik, çok fazla fikir ayrılığı yaşadım. Eskiden çok hareketliydim, bir şeyleri yapmak için çabam vardı. Tükenmişliğim var. Umudum yok gibi sanki. Bir daha düşecek gibiyim, gerçi daha geleli 1 hafta oldu ama.”

Hasan (29) maddenin bedensel hareketlerini, mimiklerini ve konuşmasını nasıl etkilediğini aşağıdaki sözleriyle ifade etmiştir:

“En çok maddenin insan üzerinde bırakmış olduğu mimik ve hareketleri çok değişiyor, bedensel hareketleri, konuşmaları, kendi hayalinde tasarlamış olduğu bir insan modelini kendi hayatına nakledebiliyor.

Maddenin böyle bir insan üzerinde bırakmış olduğu bir etkisi var yani, kalıcı bir etkisi. Kimi idol edinmek istiyorsan onu hayatında yer edinebiliyorsun. Bu uç seviyede ilerlemiş bir mafya babası ise bunu hayatında yer edinebiliyorsun. Onun gibi yaşamaya başlıyorsun, onun gibi konuşmaya, onun gibi hareket etmeye. Bunlar dışarıdan tabii ki belli oluyor yani.”

Alp (24) sosyal aktiviteden uzaklaşmış ve hayallerine erişememiştir:

“Ya mesela uyuşturucu kullanmadan önce evimde rahat rahat yemek yiyebiliyordum mesela. Rahat rahat yatabiliyordum. Ama uyuşturucu kullandığım zaman ne ailemle bir dışarı çıkabiliyordum ne bir düğünlere gidebiliyordum ne yemek yiyebiliyordum ne uyuyabiliyordum. Ya mesela benim tek hayalim çocukluktan beri asker olmaktı. İşte uyuşturucu yüzünden olamadım. Yani çok hayalim vardı da hiçbir hayalime uyuşturucu yüzünden kavuşamadım.”

Furkan (21) fiziksel değişim ve güç noktasında değişiklikler yaşamıştır:

“Tabii ki. Düşünce olarak. Mesela yaklaşık bir saat koşu yaptığım zaman kolay kolay yorulmazdım, nefes nefese kalmazdım. Ama şimdi madde kullandığım zaman nefes nefese kalmaya başladım. Mesela sabahları kondisyon çalışıyorum, hala tam açılmış değil. Bir de 15 kilo kaybetmişim ben hala 5 kilosunu alabildim. 10 kilo daha almam gerekiyor. 3 buçuk aydır buradayım, 1 ayda arkadaşlarımız ‘tam oldum’ diye düşünüp buradan çıkıp tekrar maddeye düşenler var. Ama ben 3 buçuk aydır buradayım ama hala olduğumu düşünmüyorum. Derler ya çok fırın ekmek yeme gerekiyor.”

Kemal (27) de fiziksel olarak değişmiştir:

“Tabii ki. Eskiden mesela spor yapardım evimde mesela 5-6 tane madalyalarım var. Futbol, koşu, atletizm falan. Sporcuydum. Yolda

yürürken böyle dönüp bi daha bakardı herkes, vücut çalışıyordum falan. 80 kilodan fazlaydım. Şu an 60 kilodan aşağı düştüm. 20 kilodan fazla kilo verdim. İster istemez bunlar insanın psikolojisini de etkiliyor. Bi eski halime bakıyorum, bi şu anki halime bakıyorum diyorum ki ‘ben yaşlanmışım’. Daha 27 yaşındayım sonuçta. Ama içime bakarsan sıkıntı, belki 50.”

Koray (30) gelecekteki hayallerini etkilediğini belirtmiştir:

“3 sene öncesi fikrim İtalya’ya taşınmaktı. Eşimle, kızımınla güzel bir hayat sürmektir. Orada ofis açıp, projem buydu yani. Olmadı. Yapamadım yani. Artık bitti. Yapamam da. Düşünsenize buradan çıktığım gün ne yapacağımı bilmiyorum yani. Öyle bir durumdayım yani. Tamam paranın gücü var da, paranın da yapamayacağı şeyler var yani.”

Cihan’ın (27) özgüveni zedelenmiş, paranoyaklaşmış ve ruhsal bir çöküntü yaşamıştır. Bu durumu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Kullandığımız maddeler basit maddeler değil. İnsanın kişiliğini elinden alıyor, özgüvenini elinden alıyor, dengesini bozuyor ve tamamen psikolojik manyak yapıyor, olmayan şeyleri var ediyorsunuz. Geceleri zayıflıyorsunuz, korkuyorsunuz. Korkarak kalkıyorsunuz. ‘İnsanlar benim hakkımda ne düşünüyor, bana mı bakıyor, benim arkamdan mı konuşuyorlar, dedikodumu mu yapıyorlar’. Ben kendi evimde, kız kardeşim yanımda yatarken bıçakla yatıyordum. Artık paranoyak olmuştum. O şekil.”

Mert (30) maddeyle birlikte maddi ve manevi kayıplar yaşamıştır:

“Dediğim gibi keşke kullanmasam dedim kendi kendime en azından daha farklı bir hayat... Çünkü sonuçta bu benim 7. tedavim. Farklı farklı yerlerde tedavi gördüm ben. Bu da bana hem zaman kaybı hem mal kaybı

hem de manevi kayıplar yaşattı. O yüzden düşünmüyorum değil, düşünüyorum.”

Haydar’ın (22) hayat şartları etkilenmiştir:

“Allah'a şükür inancımı, itikadımı etkileyemedi, etkileyemez de diye düşünüyorum Allah'ın izniyle. Etseydi, bilmiyorum bonzai çünkü, bilmediğimiz bir şey, kimyasal bir şey içiyoruz ama. Bir tek hayat şartlarımı etkiledi. Çünkü bunu içmeseydim düzgün bir hayatım olacaktı ama bunu kullandığım için buna göre bir hayat yaşamak zorundasın gibi düşünüyorduk küçükken. Ama şimdi buraya düştük, yani buraya geldik. Şimdi bıraktık Allah'a şükür. Çıkınca da yeni bir hayat yaşayacağız inşallah. İçmeden, sakın bir hayat, rabbimiz nasip ederse.”

Cemil (20) yapmayacağını düşündüğü şeyleri yaparak, buna bağlı utanç duymuş, hırsızlık yapmıştır:

“Tabii ki abla insanın kendinden utandığı durumlar oluyor. Yapamayacağım şeyleri çok fazla yapmadım ama hiç yapmayacağım şeyleri yaptım. Hırsızlık yapan birisi değilim ben mesela, küçükken falan yapmışlığım yok. Gel gelelim bu maddenin yoksunluğunda, bir de öyle ortamlarda yapıyorsun ki Allah’a şükür aile ortamında yapmışlığım yok ama illa ki yapıyorsun. Bunu hepsi de yaptı yani. Ya hap satacak, esrar satacak, torbacılık yapacak ya da hırsızlık yapacak.”

Mahmut’un (38) da hafiflemesine yol açmış, düşüncelerini etkilemiştir madde: “Tabii. Hafifletiyor, ağırlaştırıyor, düşüncelerini etkiliyor.”

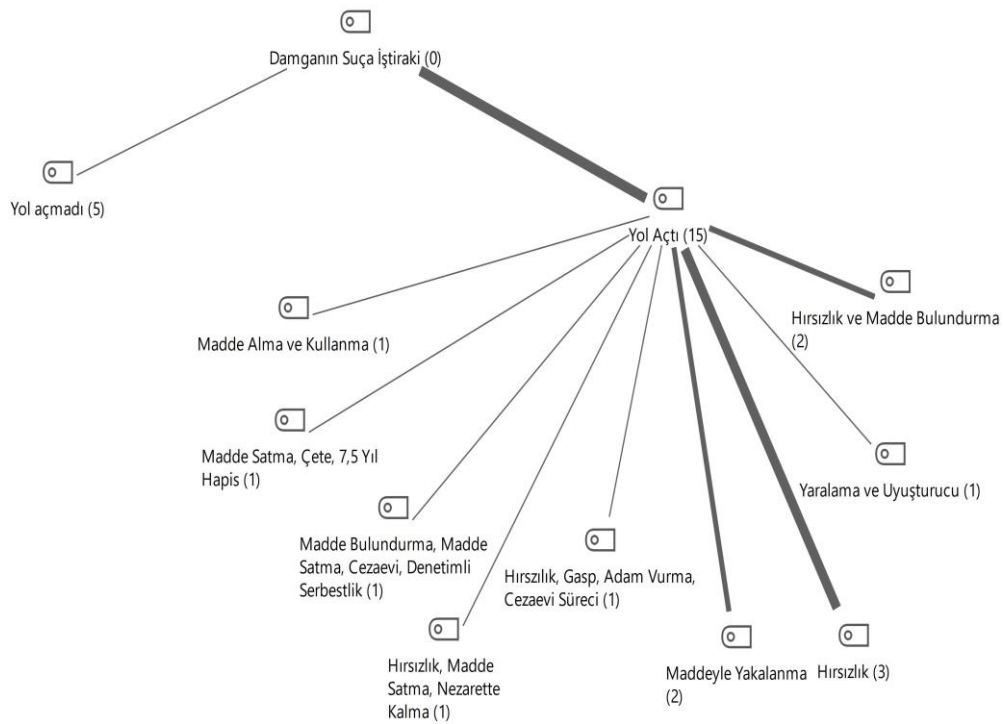
Koray (30) madde kullanmanın kendisinde bir etkisi olmadığını belirtmiştir:

“İlk başladığımda zayıf değildim zaten zevk için başladım. Son 3 senedir baya bir düşünsenize günlük 30 gr alıyordum. 30 gr. da 1.500 Euro falandı. Ben bir zayıflık duymadım. Bunu yaparken de tek başıma yaptığım için kimseye bir zararım dokunmadı.” Engin (28) “Hiç etkilemedi yani yine normal düşünebiliyordum.”

3.8.2. Damganın Suça İştiraki

Damganın suça yol açtığını 15 katılımcı belirtmiştir. Bu katılımcılar; hırsızlık (3), hırsızlık ve madde bulundurma (2), maddeyle yakalanma (2), yaralama-uyuşturucu, hırsızlık-gasp-adam vurma-cezaevi süreci, hırsızlık-madde satma- nezarete kalma, madde bulundurma-madde satma-cezaevi süreci-denetimli serbestlik, madde satma-çeteye dahi olup 7,5 yıl hapis yatma, madde alma-kullanma gibi suçlar işlemişlerdir. Diğer katılımcılar işledikleri suçları belirtmek istememişlerdir. 5 katılımcı ise herhangi bir suç işlemediğini belirtmiştir.

Şekil 24: Damganın Suça İştiraki

Pınar (17) hırsızlık yapmıştır: “Yani soktu. Mesela yanımda birkaç arkadaşım hırsızlık yapıyordu ben de yanlarında yakalandım.” Engin (28) de “Satmadım ama hırsızlık yaptım yani yapmadım değil. Hırsızlık derken öyle eve falan girmedim ufak tefek, kuş çaldım mesela güvercin.” ifadesiyle hırsızlık yaptığını ifade etmiştir. Feridun (24) hırsızlık yapmanın yanında madde bulundurmuştur: “Soktu. Hırsızlık, maddenin kendisi zaten onu çözme, onu bulma, bu türden şeyler.”

Cemil (20) de hırsızlık yapmış ve madde bulundurmuş, buna bağlı olarak da denetimli serbestlik sürecine dâhil olmuştur: “Tabii ki. Denetimli serbestlik sürecim var. Bir kere de hırsızlık.”

Seda (26) maddeyle yakalanmıştır: “Evet. Maddeyle alakalı, maddeyle yakalandım. Onun dışında herhangi bir yasal suçum yok. Yani hırsızlıktır odur budur herhangi bir şeyim yok Allah'a şükür.” Cihan (27) da maddeyle yakalandığı için denetimli serbestlik sürecindedir: “Yoktu. Şu an denetimli serbestliğim var. İmzaya gidip geliyorum İstanbul’a. 10 ay kaldı. İnşallah gidip bitiricem.”

Mahmut (38) yaralama ve madde kullanma suçlarını işlemiştir: “Evet. Potansiyel suçluyuz. Cezaevinde evinde yattım 11 yıl. Uyuşturucu ve silahla yaralama yüzünden.”

Alp (24) hırsızlık, gasp, adam vurma, cezaevi sürecini yaşadığını belirtmiştir:

“Evet. Yani her şey aklınıza gelebilecek her şey yaptım yani. Hırsızlık da yaptım, gasp da yaptım, adam da vurdum. Her şeyi yaptım. Ayrıca madde kullandığım için cezaevine de girdim birkaç kere.”

Cenk (23) hırsızlık yapmış, madde satmış ve nezarete kalmıştır: “Soktu. Bir kez yakalandık, nezarete kaldık. Mahkeme devam ediyor. Hırsızlık yaptım. Sattım.” Furkan (21) madde almış ve kullanmıştır: “Sadece madde almak ve içmek oldu.” Yiğit (30) de madde satmış, çeteye dahil olmuş ve 7,5 yıl hapis cezası almıştır: “7 buçuk yıl hapis yattım uyuşturucudan ve çeteden. Satıcılığını yaptım. Çok dosyam var ama hiçbirinde madde kullanıp suç girişiminde bulunmadım.”

Kemal (27) madde bulundurma, madde satma suçlarını işlemiş ve cezaevi, denetimli serbestlik süreçlerini yaşamıştır:

“Tabii ki. Mesela uyuşturucu satmakla suçlandım. Yapmadığım bir suçun cezasını çektim diyebilirim sadece uyuşturucu yüzünden. Normalde satmıyordum ama bir arkadaş ortamında birine verseniz bile temin etmeye giriyor, aynı suç. 2 kere cezaevinde yattım. 10’dan fazla denetimli serbestlik dosyam var benim. Çıktım birisinde 1 sene hapis cezası aldım. 2.sinde 3 sene hapis cezası aldım. Gerisinde 10-15 tanesinde denetimli serbestlik verdi. Sürekli denetime gittim, hepsini

yaktım. Kontrollere gönderdiler, AMATEM’e idrar vermeye, kan vermeye falan gönderdiler uymadım hiçbirisine gitmedim. Ben dedim ‘kabul etmiyorum tedaviyi.’”

Haydar (22) yasal bir suça işlemediğini iletmiştir:

“Benim devletle ilgili tek sıkıntım rabbime şükürler olsun ki uyuşturucu satmak da değil, benim bir lafım var: Benim zararım kendime, istemeden aileme diye. Ama çok şükürler olsun ki devletle hiçbir muhattabım yok uyuşturucu dışında. Rabbim nasip etmesin, yaşayacağımı da düşünmüyorum.”

Sait (24) “Hayır. Çok şükür hırsızlık falan olmadı, göz koymadık o kadar. Kendi paramla, babamın parasıyla...” ifadeleriyle herhangi bir suç işlemediğini belirtmiştir.

Koray’ın (30) işlediği suç bulunmamaktadır:

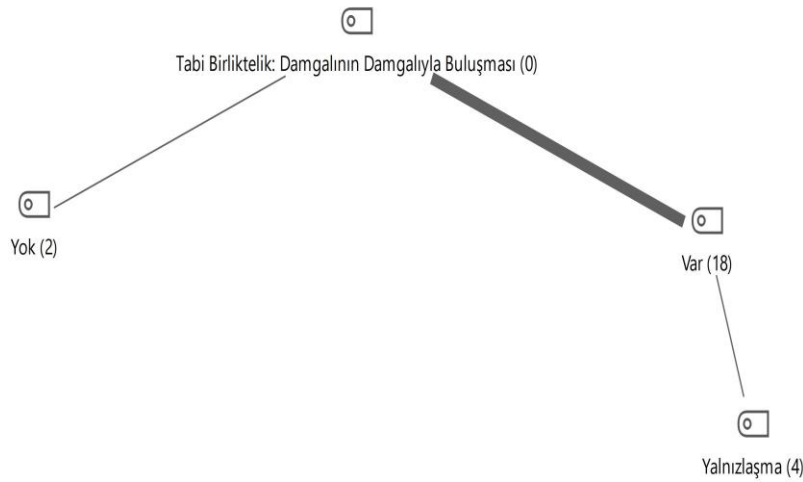
“Hayır. Sicilim burada da İtalya’da da (orada da vatandaşlığım var) Fransa’da da temiz. Ona çok dikkat ettim. Gerçekten çok dikkat ettim yani, kimseye bir zarar vermedim. Kendimden başka, annemden, babamdan başkasına zarar vermedim.”

Kerem (29) de suç işlememiştir: “Yok, çok şükür. Bu zamana kadar 1 gün bile hapis yatmadım.”

3.8.3. Tabi Birliktelik: Damgalının Damgalıyla Buluşması

Madde kullanmasıyla damgalanan bireyin bu damga sebebiyle çevresinin değişip değişmediği sorulduğunda 18 katılımcı evet, 2 katılımcı ise hayır demiştir. Çevresi değişenlerden 4’ü de madde kullanımıyla birlikte tamamen sosyal çevreden uzaklaşarak yalnızlaştığını iletmiştir.

Şekil 25: Tabi Birliktelik: Damgalının Damgalıyla Buluşması

Alp (24) yalnızca madde kullananlarla görüşmeye başlamıştır, bunun nedenlerinden biri de madde kullanmayan kişilerin Alp'ten uzaklaşmalarıdır:

“Değişti tamamen değişti. Okul arkadaşlarımdan hiçbiriyle görüşmüyordum. Sadece madde kullanan arkadaşlarımla geziyordum. Yani kimse kabul etmiyordu beni ortamda. Doğru olan da zaten buydu. Kabul etmemeleri.”

Sait (24) madde kullananlarla arkadaşlık ilişkisi kurmuştur:

“Tabii ki. Önceden mesela arkadaşlarımla oturur bir kahveye giderdim mesela bir kafeteryaya giderdim, nargile içerdim. O arkadaşlarımlı bıraktım. Yeni arkadaşlar. Uyuşturucu hayatıma girdiği için yeni insanlar. Madde maddeyi çekiyor. Ailenden uzak duruyorsun, eski arkadaşlarından uzak duruyorsun. Yeni insanlar tanıyorsun uyuşturucuya girdiğin zaman. Farklı insanlar görüyorsun.”

Cemil (20) çevresinin artık sadece madde kullanan insanlardan oluştuğunu aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir:

“Tabii ki abla sosyal çevreyi ben unuttum. Eroin içiyoruz mesela, takıldığımız ortam belli, görüştüğümüz insanlar belli. Gördüğümüz

yüzler, simalar, hayatlar belli. Madde kullanan, düşmüş, yalanı, hırsızlığı olan bir ortam yani.”

Kemal’in (27) arkadaşları madde kullananlar ve torbacılardır (madde satıcıları):

“Değişti. Eski arkadaşlarımın hiçbirisiyle görüşemiyorum. Ya çünkü eroin bağımlıyım. Sadece eroini düşünüyorum. Aklımda sadece eroin var. Ama eskiden böyle değildi. Farklı bir çevrem vardı. Farklı arkadaşlarım vardı. Şu an sadece torbacılar ve içen arkadaşlarım.”

Mert’in (30) de çevresi madde kullanmasıyla birlikte değişmiş, madde kullananlarla arkadaşlık etmeye başlamıştır. Bu durumu açıklayan sözleri şöyledir:

“18 yaşına kadar olan çevrem, tabii 18 yaşına kadar çocukluk çevresiydi. 18 yaşın başlamasıyla bir de maddeye başlamam tabii ki çevrem çok farklı oldu. Şu an geçmişteki çevreme baktığım zaman hepsi o ortamın insanları, madde bağımlıları ne bileyim o ortamdan olan insanlar.”

Mehmet (23) “Tabii, değişti. İçmeyen tüm arkadaşlarım beni terk etti yani.” ifadesiyle madde kullanmayan arkadaşlarının kendisiyle görüşmediği için arkadaş çevresinin değiştiğini belirtmiştir.

Pınar’ın (17) da arkadaşları madde kullanan kişilerdir: “Değişti. Normalde hani okuldan arkadaşlarım olurdu ya da eski küçüklük arkadaşlarım olurdu hani mahalleden. Sonra öbür arkadaşlarımla görüşmeyi kestim, madde kullananlarla görüştüm.” Furkan (21) bu konuda madde kullanan kişilerle arkadaşlık yaptığını aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir:

“Son zamanlarda madde kullanan arkadaşlarımla beraber dolaşmaya başladım. Benimle madde kullanmak isteyen, merak eden arkadaşlarım olmuştu ama ben onları yanımdan uzak tutuyordum. Onların da düşmesini istemiyordum. Oluşturduğu zararları kendimde görerek düşmesini istemedim.”

Kerem (29) erken yaşlarda madde kullanmaya başladığı için çevresi hep madde kullanan kişilerden oluşmaktadır:

“Zaten 14-15 yaşında başladığım için, hep aynı çevre. Uyuşturucu kullanan çevre, onun için bir fark olmadı. Sadece ailemden, akrabalarımın bir etkisi oldu. Dışlandık, lafımızın bir etkisi olmadı. Güven yok, kimse güvenmiyordu.”

Katılımcıların bir kısmında ise madde kullanımı tamamen sosyal çevreden uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Hasan (29) bu katılımcılardan bir tanesidir:

“Sosyal çevre tabii ki. Yok yani, yok diyebiliriz ona. Kişiden kişiye de değişebilir. Toplum içine giremiyorsun ki, girsen de rahatsızlık duyuyorsun. ‘Ben normal bir insan olarak gözükmüyor muyum? Bu insanların hepsi bana mı bakıyor? Benim hakkımda ne düşünüyor acaba öyle mi düşünüyor, böyle mi düşünüyor?’ Hep bir karamsarlık. Toplum içerisine girdin mi daha çok zarar görüyor. Kendin içince değil de toplum içine çıktığında bir şeyler daha çok tetikleniyor.”

Cihan (27) da kendisinin insanlardan uzaklaştığını belirtmiştir:

“Yok. Sadece eve kapandım. Onun kafasını yaşamak istiyordum sadece. Hep tek başıyordum, hiçbir şey istemiyordum. Ne kız arkadaşım olsun, ne ailem olsun, ne arkadaşlarım olsun ne gece kulübü. Ben eğlenmeyi seven bir insandım, onu bile silip attım.”

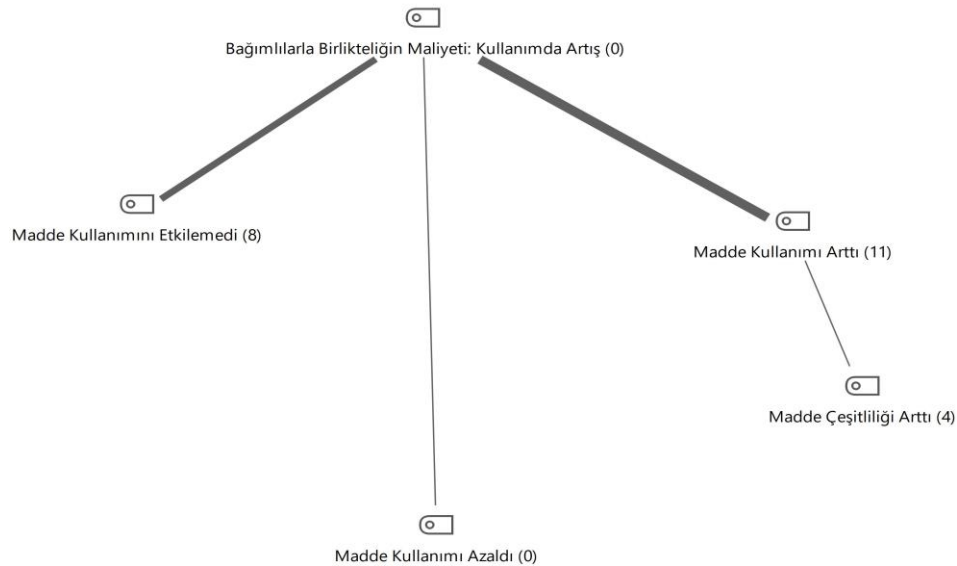
Cenk (23) tek sosyal çevresinin madde olduğunu iletmiştir: “Sosyal çevrem komple maddeydi benim. Madde oldu yani. Üniversitede hayatım düzgündü, ondan sonra bozuldu zaten.”

Engin (28) ise arkadaş çevresinin değişmediğini belirtmiştir: “Yoo yine değişmedi. Madde kullanan arkadaşlarım da var, kullanmayan arkadaşlarım da var. Çoğunluğu kullanıyor.”

3.8.4. Bağımlılarla Birlikteliğin Maliyeti: Kullanımda Artış

Madde kullananlarla görüşmenin madde kullanımını artırdığını belirten 11, madde çeşitliliğini artırdığını ileten de 4, madde kullanımını etkilemediğini belirten 8 katılımcı bulunmaktadır. Madde kullanımını azalttığını belirten görüşmeci bulunmamaktadır.

Şekil 26: Bağımlılarla Birlikteliğin Maliyeti: Kullanımda Artış

Mert'in (30) yeni çevresiyle birlikte madde kullanımını artmıştır:

“Tabii ki değiştirdi, açtı yani yol açtı, değişikliğe yol açtı. Daha fazlaya itti beni. Mesela çevremde 5 arkadaşımın 4'ü içmeseydi ya da örneğin 3 arkadaşım içmeseydi en azından ben biriyle içmiş olurum. Bu her güne düşmezdi, her dakikaya düşmezdi.”

Cenk (23) de “Etkiledi. Çok kullanmama yol açtı.” diyerek değişen çevresiyle birlikte daha çok madde kullanmaya başladığını belirtmiştir.

Haydar (22) arkadaşlarıyla birlikte madde bulduğunu dolayısıyla madde kullanma durumunu artırdığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Yani zaten maddeyi bulamıyordum. Akşam 4'e, 5'e doğru buluyordum. Öyle bir-iki tane içiyorduk. Paramız da yoktu. Öyle bir şekilde yaşıyorduk yani. Yani o zaten insanın kendinde bitiyor. Sokağa çıktın mı direkt maddeyi arıyorduk. Arkadaşlarımızla bulduğumuz zaman sadece maddeyi konuşuyorduk ve para buluyorduk. Ama dediğim gibi hırsızlık gibi bir alışkanlığım yoktu hiçbir zaman Allah'a şükür. Gidiyorduk borç alıyorduk. Borcumuzu da ödüyorduk. Bir şekilde ben de inanamıyorum ama geçiyordu günler.”

Hasan (29) sosyal çevresi kalmadığı için daha çok madde kullanmaya başlamıştır:

“İnsana sosyal aktivitesi bir yenilik getirir, güzeldir. Ama şimdi sosyal insanların arasına çıkamadığında da artık senin her şeyin zaten madde. Maddeyle arkadaş olmuşsun, madde senin en büyük sosyal aktiviten. Bunu en güzel, değişik şekilleriyle içmek, bunu farklı yerlerde içmek, nezih ortamlarda içmek ya da bir göl kenarına gitmek, bu en güzel sosyal aktivite yani, daha da güzelleştiriyor yani.”

Alp'in (24) arkadaş çevresi nedeniyle kullandığı maddelerin çeşitliliği artmıştır. Bu konuda deneyimini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Etkiledi. Mesela eroinle başlarken sadece eroinle başladım, tek başıma içtiğim için, ilk başta folyoyla içiyordum. Sonra başka bir arkadaşım ile tanıştım. O da damar içi kullanıyordu yani bizim tabirimizle iğne kullanıyordu. Onla tanıştım iğne vurulmaya başladım. Sonra başka bir arkadaşım ile tanıştım, kokainle beraber çekmeye başladım. Yani her bir arkadaşım ile değişik bir şey kullanmaya başladım.”

Mehmet (23) de yeni insanlarla birlikte yeni maddelerle tanışmıştır: “Miktardan ziyade değişikliğini çok etkiledi. Mesela esrar kullana kullana başka bir şey içen arkadaşlarla tanıştıkça ben de mesela onları içmeye başladım.” Feridun (24) da farklı maddeleri yeni arkadaşları sayesinde denediğini aşağıdaki ifadesiyle belirtmiştir.

“İlla ki etkiledi. İlk başta dediğim gibi önce en ufağından başlıyorsun, sonra bu arkadaş ortamı değiştikçe biri geliyor ‘bunu içelim’, biri geliyor ‘bunu içelim’ git gide bu artıyor yani, değişiyor.”

Yukarıdaki katılımcıların aksine Kemal’in (27) arkadaş çevresi madde kullanımını etkilememiştir: “Etkilemedi diyebilirim yani normalde zaten içiyorum. Arkadaşlarımın olması, olmaması benim için önemli değil. Her gün 5 gr almışım ben, vücut alıştığı için her gün o 5gr ı kullanıyorum.” Oktay (24) maddeyi bir süre kullandıktan sonra tamamen yalnızlaştığı için madde kullanan kişilerin varlığının madde kullanma miktarını etkilemediğini belirtmiştir: “Yoo aynıydı. Zaten bir noktadan sonra madde kullanan insanlarla da görüşmüyorsunuz. En dip noktaya vurduğunuzda sadece kendiniz ve madde. Aile diye bir şey de olmuyor.”

Yiğit (30) madde kullanımını etkilemediğini çünkü bunun bir kişilik meselesi olduğunu düşünmektedir:

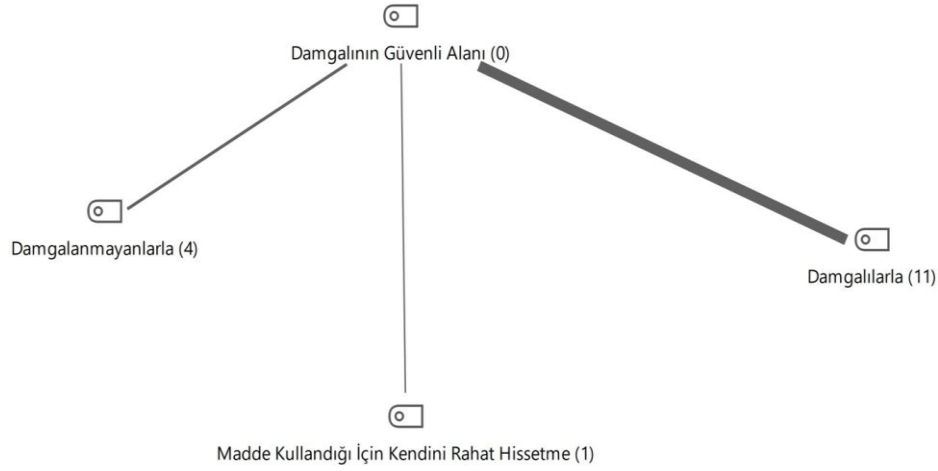
“Hayır. Kişilik meselesi ya. Kurban olduğum Allah insanları farklı şeylerle sarmış. Herkesin amacı, hedefi farklı. Kimi insan okuyarak kendini tatmin edebilir, burda üniversite mezunu arkadaşlarımız da var, cezaevinde de vardı. Ama sonunda yönelmişler başka şeylere, neden? İçindeki bir kıpırtı, macera, herhangi bir tatmin etme duygusu insanları itebiliyor.”

Kerem’in (29) de kullanım miktarı çevresinden etkilenmemiştir: “Kendimi bilen bir insan olduğum için hiç öyle bir şey yaşamadım. Ama sürekli içtim yani.”

3.8.5. Damgalının Güvenli Alanı

Madde bağımlılarının 11’i madde kullananlarla kendini daha rahat hissederken, 4’ü madde kullanmayanlarla, 1’i ise madde kullandığı için kendini rahat hissetmektedir.

Şekil 27: Damgalının Güvenli Alanı

Katılımcıların çoğunluğu ise madde kullananlarla kendini daha rahat hissetmektedir.

Alp (24) bu durumu halden anlamayla ilişkilendirmiştir:

“Kullanan çevreyle. Çünkü benim halimi anlayan onlardı. Yani normalde madde kullanmayan bir insanın yanındayken ne yaşadıklarımı bilmiyordu. Mesela psikolojik sorunum olabilir, mesela içtiğim zaman çok saldırgan oluyordum ama onlar beni frenleyebiliyordu. Başkası, içmeyen birisi olsa direkt kavga ediyorduk yani.”

Oktay (24) da kullanan çevre tarafından daha çok anlaşıldığını düşünmektedir. Bu sebeple kullanan kişilerle daha rahat hissettiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Kullanan çevrede. Daha rahat oluyorsun. Az çok madde kullanan insanlar birbirlerini anlıyor. ‘Kullanmayan insanlar anlayamaz’ diye düşünüyorum. Madde kullanmayan insanla kafam uymuyordu. O diyordu mesela ‘sahile inelim, gezmeye’ falan ben madde içmeye gidiyordum. Fikir uyuşmuyordu.”

Cenk (23) rahat hissetmeyi maddeyi daha kolay bulmakla açıklamıştır: “Onlarla daha rahat buluyorduk. Mesela bir saatte 3 kişi daha rahat buluyorduk. O zamanlar öyle

hissettim ama Şu an onlarla oturup kalkmam. Çünkü beni sürekli itme çabaları var.”
Mahmut (38) da rahat hissetmeyi maddeye erişimle açıklamıştır:

“Hepsinin potansiyel içtiğini bildiğim için rahatım. Kızılay'a gitmiyorum mesela, kalabalığı sevmiyorum. Kendi çevremde olduğumda, istediğim zaman (madde) bulabiliyorum. Bulmak çok kolay. Ama başka yerde öyle değil. Sizde var mı mesela Şu an, yok. Ama kendi çevremde buluyorum.”

Furkan (21) ise madde kullanmayanlar tarafından dışlandığı için madde kullananlarla daha rahat hissettiğini belirtmiştir:

“Tabii ki kullanan arkadaşlarımla. Siz mesela madde kullanmayan bir insansınız, burada da madde kullanan arkadaşlarım var. Ben madde kullanırken onlar beni dışlayacak, ‘bunu yapma, bunu yaparsan Şöyle olur’ diyecek insanlar değil. Ben mesela bu maddeyi içtiğim zaman, içmeyen insanlarla aynı ortamda bulunduğum zaman bana sürekli ‘madde Şöyle yapar, böyle yapar’ diye akıl verme girişiminde bulunurlardı. O yüzden madde kullanan insanlarla durmak bana daha Şey geliyordu.”

Pınar (17) da kullanmayan kişilerin kendisine kötü gözle bakacağını düşündüğü için kullanan kişilerle kendini daha rahat hissettiğini iletmiştir: “Kullananların yanında rahat hissettim. Yani çünkü ben de içiyorum, onlar da içiyor. İçmeyen birinin yanında içemezsin, kötü gözle bakarlar.” Cemil (20) de aşağıdaki sözleriyle madde kullanan insanlarla kendini daha rahat hissettiğini belirtmiştir:

“Kendimiz kullandığımız için, kullanan insanlar lazım bize, içici insanlar lazım. İçici insanlar, normal insanla gezmez, konuşmaz. Çünkü sürekli onun arayışındasın, içtik mi onun peşinde koşuyoruz yani.”

Mert (30) madde kullanmayanlarla kendini daha rahat hissetmektedir, bu durumu güvenle ilişkilendirmektedir:

“Tabii kullanmayanlar. Yani şu an kullandığınız zaman ister istemez çevreniz hep kullanan çevre olur. E ama güvene baktığınız zaman, güven kullanmayanlarda olur. Çünkü madde de illegal bir durum olduğu için, ortam olduğu için yasal olur can olur. Mesela arkadaşlarımı kaybettim ben madde başında ha. Arkadaşlarım cezaevine düştü madde yüzünden. Ne bileyim yani kullanmayanlar daha bir şeydir. En azından sağlıklı kararlar verebiliyorlar.”

Sait (24) kendisine doğru yolu gösterenin kullanmayan çevre olması nedeniyle kendini kullanmayan kişilerle daha rahat hissetmektedir:

“Eski çevrede. Daha rahat. En azından onların, ben yanlış, eksik bir şey yaptığım zaman bana doğru yolu göstereceklerini biliyorum. Ama şimdiki uyuşturucu ortamında doğru yol yok, hep yanlıştasın, hep eksidesin. Çünkü uyuşturucu hayatımıza bir girmişti ki ailemiz, arkadaşımız, çevremiz hepsi uyuşturucu olmuştu. İçmediğimiz zamanlar ne yapıyorduk, evden kaçıyorlardık, babamdan para çalıyorduk. Ha babamın cebinden çaldığım paralar benim kendi kazandığım paralar. Çünkü işimiz pazarcılık olduğu için, hep çalıyordum, tezgâha gidiyordum, çalıyordum.”

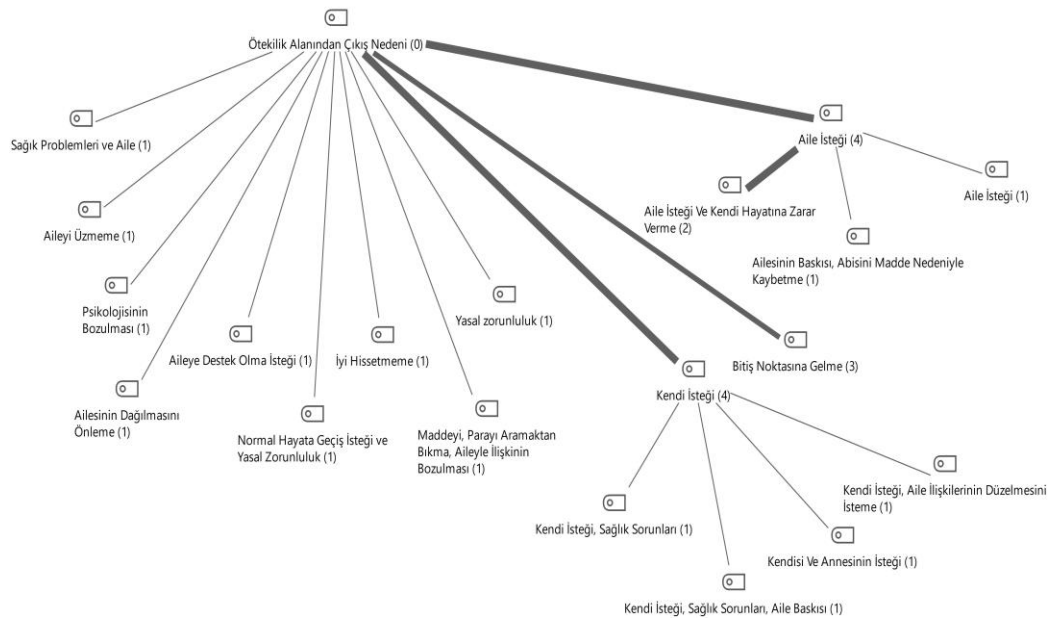
Haydar (22) madde kullandığı için kendini rahat hissetmektedir: “Arkadaşla da bir ilgisi yok. Madde kullandığın zaman kendini rahat hissediyorsun.”

3.8.6. Ötekilik Alanından Çıkış Nedeni

Tedaviye karar vermek noktasında; aile isteği (4) en çok verilen yanıttır. Bu kategorinin altında, aile isteği-kendi hayatına zarar verme, aile isteği ve ailenin baskısı-ağabeyini madde nedeniyle kaybetme bulunmaktadır. Kendi isteğiyle (4) tedaviye karar veren katılımcılar; kendi isteği-sağlık sorunları-aile baskısı, kendi isteği-sağlık sorunları,

kendi isteği-aile ilişkilerinin düzelmesinin istemesi ve kendisiyle annesinin isteği yanıtlarını vermiştir. Bitiş noktasına gelme (3) de tedavi için en çok karar verilen alt temalardan biridir. Diğer tedaviye karar verme nedenleri ise; sağlık problemleri-aile, aileyi üzme, maddeyi-parayı aramaktan bıkmaya-aile ilişkilerinin bozulması, aileye destek olma isteği, normal hayata geçiş isteği-yasal zorunluluk, iyi hissetmeme ve ailenin dağılmasını önleme gibi nedenlerdir.

Şekil 28: Ötekilik Alanından Çıkış Nedeni

Haydar (22) aile isteği ve kendi hayatına zarar verme nedeniyle tedavi olmaya karar vermiştir. Kararını aşağıdaki ifadeleriyle aktarmıştır:

“Kararımı etkileyen nedenler artık öleceğimi hissediyordum ve kendimi iyi hissetmiyordum aileme de zarar veriyordum yani görüntü zararı. Eve bu şekilde gidiyordum zaten mantıklı konuşuyordum ama ana yüreği gözlerimin hafif kayık olması ‘yine içmişsin’ diyerek annem çok üzülüyordu. Bebeği de var, o da üzülüyordu. Ben de artık dedim ‘gitmem lazım’ diye. Dayımın yanına geldim. Dayım da aradı İsmail Hoca (UBAM Başkanı) telefonda bana efendi hazretleri, Allah dostlarının ismini söyleyince beni direkt cezbedi. Ben de buraya geldim. Burada da

ilk zamanlar biraz kriz yaşadım ama şimdi Allah'ıma şükürler olsun iyiyim. Kendimi günden güne daha iyi hissediyorum.”

Feridun (22) aile isteği ve kendi hayatına zarar verdiğini düşündüğü için maddeyi bırakma kararı almıştır:

“En çok ailemdi. Sonra artık kendim de istemiştim, bıkmıştım. Kendimde istiyordum bunu. Hep bir, hiçbir şey yok, bir sosyal aktivite yok ne bileyim yapacak hiçbir şey yok. Sürekli maddeye odaklısın. Sabah kalkıyoruz madde, akşam yatıyoruz madde. Sürekli bunun çabasıydık.”

Oktay (24) aile baskısı ve ağabeyini madde nedeniyle kaybetmesiyle maddeyi bırakmak istediğini aşağıdaki ifadeleriyle belirtmiştir:

“Ailemin zoruyla. Çok denedim ben kendim bırakmayı ama olmadı. Abimi kaybettim mesela madde nedeniyle. Burada kalmamın nedeni de o, insanlara bir nebze de olsa faydam olabiliyorsa, bırakması hususunda benim için başka bir şey yok.”

Mehmet (23) aile isteği üzerine tedavi olmaya ikna olmuştur:

“Tedavi sürecine ailem karar verdi. Zaten bir zaman sonra insan sıkılıyor artık. Çünkü benim en son içtiğim madde kafa da yapmıyordu, eroin. Sadece ben hastaydım, o doktor. Sadece ben içtim, ağrıyı, sızıyı alıyordu. Bıkmıştım artık, o yüzden tedaviyi kabul ettim.”

Furkan (21) kendi isteği ve sağlık sorunları nedeniyle ötekilik alanından çıkmaya karar vermiştir:

“Ben bir gün oturuyordum sahilde köpeğimle beraber. Biraz köpekle birlikte koştum, madde içmiştim, midem bulandı, kustum. Ondan sonra bir daraldım. Denize attım kendimi, çünkü badtribe girdim. Ondan sonra bir karar verdim: Bunu tekrar bırakmam gerekiyor. 6-7 ay öncesinde de

bırakmışım. Ondan sonra babamla konuştum. Babam da ‘bir yer var oğlum, zaten araştırmışım’ demişti. Beraber geldik buraya.”

Yiğit(30) kendi isteği ve aile ilişkilerinin düzelmesini istediği için tedavi olmuştur:

“Çok kötü duruma getirdi beni çünkü. Son dönem evliyim, çocuğum var, evim ayrı, her şeyim ayrı. E bu da kokain de öyle bir madde ki içtiğiniz zaman sıkıntısı başlıyor. Bir kere içtiğiniz zaman da arkası geliyor, kendinizi frenleyemiyorsunuz kesinlikle. Bu sefer 3 gün 5 gün eve gitmediğiniz zaman da film kopuyor. Artık rahatsız olmaya başladık ve aile içinde çok gergin durumlar olmaya başladı. Gerçekten de çok sıkıldım artık bu durumdan. Kendim isteğimle geldim buraya.”

Engin (28) kendi isteği ve annesinin isteğiyle maddeyi bırakma kararı almıştır: “Hem kendim için hem annem için. En büyük sebebi annem aslında. Aslında ben 8 ay bıraktım, kendi isteğimle bıraktım. Sonra yine düştüm işte.”

Seda (26) artık bitiş noktasına geldiğini hissettiği için maddeyi bırakma kararı almıştır:

“Bıkmış olmam. Hayattan bir zevk almıyordum ki, gülmeyi, ağlamayı, eğlenmeyi, her şeyi unutmuştum yani. Hiçbir şey yoktu. Nötr bir insan. Tamam arkadaşlarımla falan buluşuyorum, gezmeye gidiyorum falan ama eğlenemiyorum. Sıkıntı yaşamıyorum, hiçbir şeyi takmıyorum kafaya. Bunlardan bıkmıştım artık.”

Alp (24) de bitiş noktasına gelmiş, tedaviyle yeniden insan olduğunu hissetmeye başlamıştır:

“Tedavi sürecine öncelikle İsmail Hoca'mızdan (UBAM yöneticisi) Allah razı olsun. Kendimi buldum diyebilirim. Yani hayatımda 24 yıldır yapmamış olduğum şeyleri 7 aya sığdırdım diyebilirim burada. İnsan olduğumun farkına vardım.”

Cenk'in (23) kararını etkileyen durumlar ise; kendi isteği, sağlık sorunları ve aile baskısı olmuştur:

“İlk başta kendim istedim, ikincide de kendim istedim. Üçüncüsünde zaten o zaman aralığı çok kısa olduğu için maddeye daha doymadığım için belki de kaçtım. Burada yatmamdaki sebep de ilk başta yine kendim istedim yattım 4 buçuk ay. Artık benim tek böbreğim yok. Sonuçlarım falan çok kötü çıkıyordu. Artık bitmişim, tükenmişim. Artık hiçbir çıkar yol yoktu. Cezaevi değil de sonuç ölümdü yani. Şu an bir nevi aile zoruyla, aile baskısıyla kalıyorum.”

Koray (30) ise sağlık problemleri ve ailesi nedeniyle tedaviye başlamıştır:

“Bırakmaya... Güzel soru. Bırakmak istiyor muyum? Hala da bir çelişki içindeyim ama... En son işte 30 mu 40 gr mı bir günde kullandım, ordan da komalık oldum ve annemin komadan çıktığında gözyaşı baya bir etkiledi beni. 7-8 senedir ben annemi görmüyorum. Kopmuştum herkesten. Zaten bir anneme söz verdim, bir de İtalyan bir kız arkadaşım var ona söz verdim buraya gelmek için.”

Kemal (27) ailesini üzmemek için maddeyi bırakmak istemiştir:

“Ya ben 10 senedir sürekli tedavi olmak istiyordum zaten. 8 hafta akıl ve ruh hastalıkları bölümünde yattım. Elimi, kolumu bağladılar. Bıraktırdılar o şekilde. Ya anneme üzülüyordum, maddi durumumuz da vardı. Onlar söylüyordu ‘tedavi ol, bırak artık, yetmedi mi’ diye. Ben de onları dinleyip gittim hastanelere. Her gittiğim de bir hafta elimi kolumu bağladılar.”

Pınar (17) maddeyi, parayı aramaktan bıkmış ve aileyle ilişkilerin bozulmasından ötürü maddeyi bırakma kararı almıştır: “İnsan bıkmıyor bir süre sonra. Ama madde de aklında

kalıyor hani, benim şahsen öyle oldu. Hani her gün maddeyi aramaktan, para bulmak ayrı bir şey. Evde sıkıntılar oluyor.” Cihan (27) aileye destek olma isteğiyle bırakma kararı aldığını ve bu sebeple maddeyi bırakmaya karar verdiğini aşağıdaki sözleriyle ifade etmiştir:

“Babam rahmetli olduktan sonra oldu. Ayaklarımın üstünde durmak istiyorum, çünkü durmak zorundayım. Aileme ben bakmak zorundayım. Bir şey sezdim: Kimseden kimseye fayda yok. Abilerim sormuyor, ablalarım sormuyor. Annem var, ben varım. Baktım bana da bir şey olursa bunlar perişan olacak. Annem iyice kahrolacak, içerlice, kadın zaten dul kalmış. Annem babam öldükten sonra diyordu ‘geliyor bak oğlum, üstüne yorgan örtelim, üşüyor’ gibisinden aklı başından gitti. Bir ay o şekil konuştu. Bu yani, başka bir şey yok.”

Cemil (20) normal hayata geçiş isteği ve yasal zorunluluklardan ötürü maddeyi bırakma kararı almıştır:

“Tedavi birçok kez oldum ben, 3 yerde. Denizli’de oturuyorum ben, orada AMATEM’de yattım 2-3 defa. O kadar değişik muhabbetler, insanın zoruna giden olaylar o kadar rahatsız edici durumlar oldu ki insan insan olduğunu unutup, normal hayata geçiş yapmak istiyor, tedavi olmayı çok kez istedim. Bir o yönden, bir de polislik yönünden, adli vakalar yönünden. Ya tedavi olucuz, ya ölecez, ya tutuklanıcaz üçünden biri. Tedavi olmayı seçtik, Allah’ın izniyle kurtulursak.”

Sait (24) artık iyi hissetmediği için bu kararı vermiştir:

“Kendi kararım. Artık nasıl deyim sana, iyi hissetmediğim için, artık pislikten uzak durmak için. Çünkü biraz daha devam etseydim gittiğim yol belli olacaktı... Bunu yapıyorduk, şunu yapıyorduk. Durduk. Buraya geldim mesela, fikrim, düşüncelerim çok değişti. Önceden mesela kendi çevremden uzak duramıyordum. Buraya geldim şimdi kendi çevreme değil, kendi mahalleme gitmek istemiyorum, pazara da gitmek istemiyorum, hiçbir yere gitmek istemiyorum. Burada kalcam 3 ay, 5 ay, 1 sene kalcam burada. Çünkü sağolsun hocalarımız da iyi, İsmail Hoca

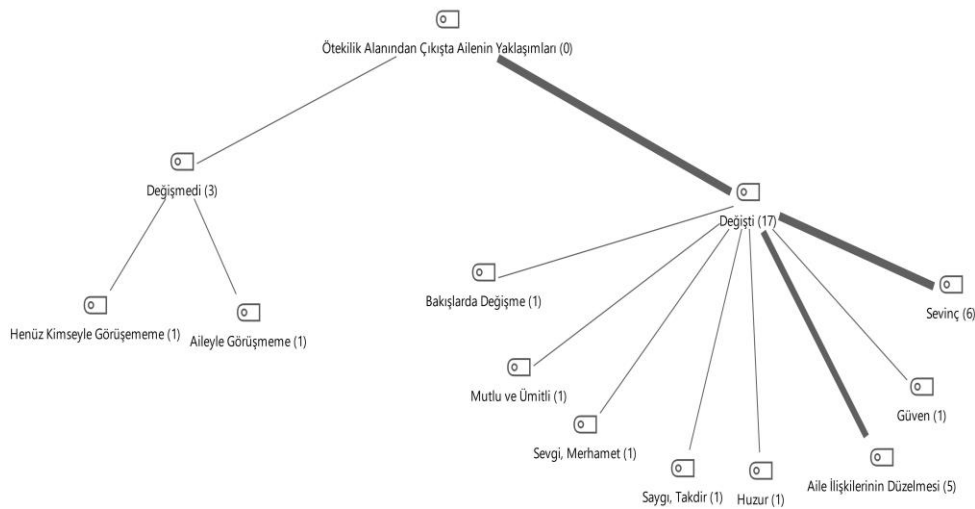
da iyi, arkadaşlarımız iyi, çevremiz iyi. (Orada eğitimci olarak kalabiliyorlar).”

Kerem (29) ise ailesinin dağılmasını önlemek istemiştir: “Vallahi 2 çocuğum var, evliyim, yuvam yıkılacak. Bu sebep oldu. Başka bir sebebi yok. Anam, babam değil. 3 kişi, hanımım ve 2 çocuğum.”

3.8.7. Ötekilik Alanından Çıkışta Ailenin Yaklaşımları

Bireyin tedavi olmasıyla birlikte ailede davranış değişikliğinin olup olmadığı sorusuna değişti diyenler (17); sevinç (6), aile ilişkilerinin düzelmesi (5) cevaplarını vermişlerdir. Diğer yanıtlarda; saygı-takdirin artması , ailelerinin daha mutlu-ümitli olması, sevgi-merhametin artması, bakışlarında değişimin olması, güven ve huzurun artması gibi değişikliklerinin olduğunu iletmiştir. Değişmediğini belirten 3 katılımcıdan 2’si ise ailesiyle görüşmediği ve görüşmediği için böyle bir değişimden haberdar olmadıklarını belirtmiştir.

Şekil 29: Ötekilik Alanından Çıkışta Ailenin Yaklaşımları

Seda (26) ailesinin daha sevinçli olduğunu iletmektedir:

“Onların bana karşı sadece gerçekten inandıkları zaman ailemin biraz şeyi oldu, tavır koydular. Ama ellerinden gelen her şeyi de yaptılar benim için. Hiç bıkmadan, yılmadan her şeyi yaptılar. Şu an eski halden bile iyi. En baştaki düzendeyim yani. Öğrendiklerinde inanmamışlardı. Sonra ben onları AMATEM’e götürdüm, ‘gidelim bak test yapalım, inanın, ben madde bağımlısıyım, beni kurtarın bir şekilde’ dedim. Çip falan takıldı. Şu an dünyanın en mutlu anne babaları.”

Hasan (29) da ailesinin sevincini bakışlarından hissetmiştir:

“Hayatında her şey değişiyor maddeyi bıraktıktan sonra. Ama bu maddeyi bırakmaya dair seni tetikleyen bir şeylerin ortaya çıkması gerek. İnsanın hayatında büyük bir depremin olması lazım, en derinden o enkazı kaldırabilmek için yani. Kurtulduktan sonraki... Dün bir gittim ziyaret ettim, gözlerindeki ışıklar daha bir farklı. Seneden seneye değişiyor, sen güzelleştikçe. O zamanla bu zaman arasında fark oluyor tabii. O zaman bu maddenin insan üzerinde bırakmış olduğu çirkin bir görüntü, yüzeysel olarak da, bedensel olarak da, fikirsel olarak da, her şeyin etki ediyor yani.”

Haydar (22) da ailesinin artık daha sevinçli olduğunu belirtmiştir:

“Şu an zaten ailemle konuştuğum zaman sesi mutlu geliyor. Gerçekten iyi olduklarını anlayabiliyorum. Çünkü benim burada olduğumu biliyorlar, içmediğimi biliyorlar. Onlar mutlu, ben mutluyum Allah'a şükür. Yani şükürler olsun iyiyiz yani.”

Koray (30) da annesini daha mutlu görmüştür: “Değişti. En büyük değişiklik annemi mutlu gördüm yani. Yüzündeki o sevinci, o smile ı gördüm yani. O da yetti bana zaten.”

Kerem (29) ailesini görmese de sevinçlerini seslerinden anlamıştır:

“Şimdi burada olduğum için onu göremedim ama ben de çok merak ediyim. Telefonla konuştuğumda ailem çok farklı, çok seviniyorlar. Ben

aynı benim ama çok farklı olduğumu söylediler, konuşmalarımın, hareketlerimin.”

Mert (30) tedavi olmasıyla birlikte aile ilişkilerinin düzelmesinden bahsetmiştir. Değişikliği şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Şimdi ben ailemle demin de dediğim gibi ailem beni olduğum gibi kabul etmek zorundadır. Çünkü ben o aileyi değil, aile beni seçti. E sonradan da benim çok küçük yaştan maddeye başladığım için onlar beni hep böyle tanıdılar ama sizin sorunuza gelecekseniz tabii ki de değişti yani. Kim olsa değişir. Mesela ben gelmeden önce ailemden annemle konuşmuyordum, kız kardeşimle konuşmuyordum, bir erkek kardeşimle konuşmuyordum, yakın akrabalarımınla konuşmuyordum. Bunu hep kendimce madde kullanırken onların suçlu olduğunu düşünüyordum. Onların yaptığını düşünüyordum. Ama buraya geldikten bir ay sonra maddenin etkisinden kurtuldum ben. Kendi kendime düşündüğüm zaman onları hep yapan benmişim. Daha doğrusu ben değil, bana yaptıran maddeymiş. Onu düşündüm, o yüzden çok şükür onların hepsiyle de konuşuyorum, hepsiyle de sorunum kalmadı artık. Demek ki sorun benimle maddedenmiş. Madde de benden gittikten sonra, sorun da bende kalmıyormuş.”

Feridun’un (24) da aile ilişkilerinde düzelme olmuştur: “Evet. Ailemle en başta zaten aram yoktu, babayla özellikle. Bu düzeldi. Ondan sonra akraba çevrem yine aynı şekil.” Pınar (17) aile ilişkilerinin düzelmesini olumlu yaklaşımlarıyla açıklamıştır: “Daha olumlu bakıyorlar, sıcak yaklaşıyorlar. Onlar da bana unutturmanın peşindeler.” Cemil’in (20) aile ilişkileri düzelerek el üstünde tutulmaya başlamıştır: “Tabii herkes el üstünde tutuyor tedaviye geldiğimiz için. Ailemiz olsun, arkadaşlarımız olsun destekçi oluyorlar ellerinden geldikçe.” Oktay (24) ailesiyle daha çok konuşabildiğini “Ailem de ne bileyim, en azından konuşabiliyorum. Ama her zaman ailemin aklında bir şüphelik olacak. 5 sene de geçse 10 sene de geçse akıllarında kalacak.” sözleriyle belirtmiştir.

Cihan (27) çevresindeki insanların kendisine duyduğu saygı ve takdirin arttığını şu sözleriyle iletmiştir:

“Çok değişti Elhamdulillah, çok değişti. Her şey değişti, dünyam değişti, burası dönüm noktası zaten. Ama buna önce insanın kendisinin inanması gerekiyor. Farklı o çok farklı, anlatılmaz yaşanır. ‘Lan’lı, lun’lu’ konuşanlar ‘bakar mısın’ gibisine. O kaleyi kurdum çünkü, örgüyü ben ördüm. Uyuşturucu muhabbeti kesinlikle yanımda yapılmıyor. Ben kendi ortamımı değiştirdim çünkü. Bana bakıyorlar, görüyorlar ‘Subhanallah, maşallah, oğlum sen ne güzel olmuşsun böyle’ diyorlar. Gerçekten buraya ilk geldiğimdeki fotoğrafımı gösterebilirseniz de tanıyamazsınız. ‘Bundan buna mı döndün’ dersiniz yani. Kilo aldım, elim ayağım düzeldi. Bonzaiyle uyuya kaldım, parmaklarımın kemikleri çıkmış. Yanmışım. Farkında değilim. Hala biraz izi var.”

Furkan (21) ailesinin mutlu ve ümitli olduğunu düşünmektedir:

“Tabii ki. Önceden aileme baktığım zaman hüzünlü, biraz agresif, endişeleri olan, korkuları olan bir aile vardı. Şimdi geldikleri zaman, sürekli geliyorlar, mutlu, ümitli... Ben iyi oldukça onların da daha iyi olduklarını görüyorum. Ailem bana hiçbir zaman şiddet uygulamamıştır ama madde kullandığım zamanlarda daha soğuklardı. Şimdi biraz daha iyiye gidiyor.”

Cenk (23) ailesinde kendisine karşı sevgi, merhamet duygularının arttığını belirtmiştir:

“Çok fazla oldu. Ailem önceden sarılmazdı, öpmezdi veya bir sevgi göstermezdi. Ondan sonra bir sarılmalar oldu, sevgi göstermeler oldu. Bir iyi davranmalar oldu. Biraz daha merhamet duyguları gelişti, öyle deyim.”

Kemal’e (27) toplum tarafından bakışlar değişmiştir:

“Tabii ki. Bakışları bile değişik oluyor ya onların. Bunu hissedebiliyorum yani. Toplum dışlıyor yani ister istemez çünkü eroin bağımlısı ve her şey yapabilirsin onun için. Onun için yapamayacağın hiçbir şey yok.”

Mehmet (23) tedaviyle birlikte ailesinde olan güven değişikliğinden söz etmiştir: “Ama ailemde inanılmaz bir değişiklik oldu yalnız. Şu anda fazlasıyla güveniyorlar yani. Bu kadar fazla güvenmeleri bile doğru değil yani benim için.” Sait (24) ailesinde huzurun arttığını “Tabii. Mesela ailem, önceden ailemin huzuru yoktu mesela, eve gitmediğimde. Ama şimdi burada olduğum için ailem rahat rahat yatıyor, huzurlu. En azından nerede olduğumu biliyorlar.” ifadeleriyle belirtmiştir:

Değişikliği göremeyen Engin (28) henüz kimseyle görüşemediği için değişikliği değerlendirememiştir: “Şu an ne ailemle görüşebildim ne arkadaşlarımla görüşebildim.” Alp (24) ise ailesiyle görüşmediği için bu durumla ilgili bilgi paylaşamamıştır: “Değişti mi bilmiyorum. Çünkü ailemle görüşmediğim için.”

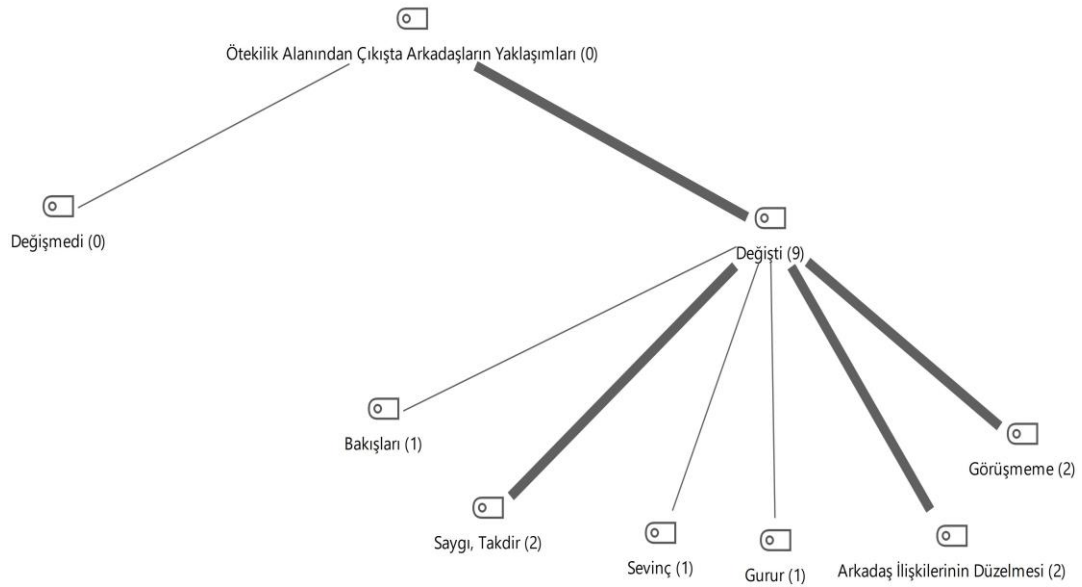
Yiğit (30) ise ailesinin problemlili olduğunu düşündüğü için kendisine olan bakışların değişmediğini iletmiştir:

“Yoo onların da psikolojisi bozuk aslında. Beni rahatsız ediyorlar hala. Telefonda konuşuyorum beni rahatsız edebiliyorlar. Onların da bi tedavi olması gerekiyor. Yani gerçekten baktığımız zaman madde kullanan insanların ileri boyuta geldiğinde aileleri de çok rahatsız oluyor bu konuda. Bundan on sene önce babamdan dolayı annemin psikolojisi çok bozuktu. E şimdi de benden dolayı oldu ve benim de gidip gelmemem, cezaevi hayatım oldu, bundan dolayı da yıprandılar ve psikolojileri çok bozuldu. Allah'tan oğlum doğdu yani. O olmasaydı daha farklı olabilirdi.”

3.8.8. Ötekilik Alanından Çıkışta Arkadaşların Yaklaşımları

Tedaviyle birlikte arkadaşlarda davranış değişikliğiyle ilgili saygı-takdir görülmesi (2), arkadaş ilişkilerinin düzelmesi (2), görüşmeme (2), bakışlarda değişiklik, gurur ve sevinç durumları iletilmiştir. Değişimin olmadığını belirten görüşmeci ise bulunmamaktadır.

Şekil 30: Ötekilik Alanından Çıkışta Arkadaşların Yaklaşımları

Feridun (24) arkadaş ilişkilerinin düzeldiğini belirtmiştir: “Evet. Ailemle en başta zaten aram yoktu, babayla özellikle. Bu düzeldi. Ondan sonra akraba çevrem yine aynı şekil. Arkadaşlarım.” Cemil (20) de “Tabii herkes el üstünde tutuyor tedaviye geldiğimiz için. Ailemiz olsun, arkadaşlarımız olsun destekçi oluyorlar ellerinden geldikçe.” ifadeleriyle arkadaş ilişkilerinin düzeldiğini belirtmiştir:

Mehmet (23) tedaviyle birlikte madde kullanan arkadaşlarıyla görüşmediğini ifade etmiştir: “Çok değişti. Arkadaşlarımın hepsini terk ettim de, çünkü hepsi hala içiyorlar.” Oktay (24) da madde kullanan arkadaşlarını hayatından çıkartmıştır: “Madde kullanan bütün arkadaşlarımı sildim.”

Cihan (27) kendisine duyulan saygı ve takdirin arttığını belirtmiştir:

“Çok değişti Elhamdulillah, çok değişti. Her şey değişti, dünyam değişti, burası dönüm noktası zaten. Ama buna önce insanın kendisinin inanması gerekiyor. Farklı o çok farklı, anlatılmaz yaşanır. ‘Lan’lı, lun’lu’ konuşanlar ‘bakar mısın’ gibisine. O kaleyi kurdum çünkü, örgüyü ben ördüm. Uyuşturucu muhabbeti kesinlikle yanımda yapılmıyor. Ben kendi ortamımı değiştirdim çünkü. Bana bakıyorlar, görüyorlar ‘Subhanallah, maşallah, oğlum sen ne güzel olmuşsun böyle’ diyorlar. Gerçekten buraya ilk geldiğimdeki fotoğrafımı gösterebilirseniz siz de tanıyamazsınız. ‘Bundan buna mı döndün’ dersiniz yani. Kilo aldım, elim ayağım düzeldi. Bonzaiyiyle uyuya kaldım, parmaklarımın kemikleri çıkmış. Yanmışım. Farkında değilim. Hala biraz izi var.”

Kemal (27) kendisine olan bakışların değiştiğinden bahsetmiştir:

“Tabii ki. Bakışları bile değişik oluyor ya onların. Bunu hissedebiliyorum yani. Toplum dışlıyor yani ister istemez çünkü eroin bağımlısı ve her şey yapabilirsin onun için. Onun için yapamayacağım hiçbir şey yok.”

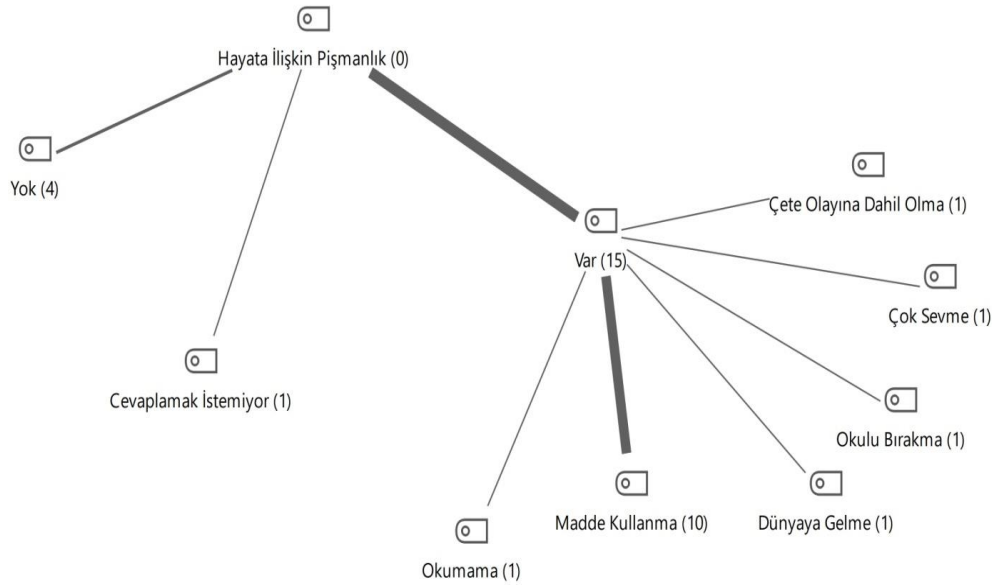
Ailesiyle görüşmeyen Alp (24) tedaviyle birlikte arkadaşlarının kendisiyle gurur duyduğundan söz etmiştir: “Hepsi benlen gurur duyuyor diyebilirim. Yani çünkü bazen konuştuğumuz zaman diyordu ‘senden hiç beklenmeyecek bir hareket’.” Sait (24) “Mesela çevremden eski arkadaşlarım deyim, buraya geldiğim için çok mutlu olmuşlar, sevinmişler. Eski ortamım hep temiz çocuklar, amcamın çocukları olduğu için, yine onlarla beraberim.” sözleriyle kendisiyle ilgili çevresinin sevinç duyduğunu iletmıştır.

3.8.9. Hayata İlişkin Pişmanlık

Hayata ilişkin pişmanlığın olup olmadığı sorulduğunda 15 katılımcı madde kullanma (10), okumama, dünyaya gelme, okulu bırakma, çok sevme ve çete olayına dahil olma

gibi durumları belirtmişlerdir. Pişmanlığı olmadığını söyleyen 4 katılımcı bulunmaktadır. 1 katılımcı ise soruyu yanıtlamak istememiştir.

Şekil 31: Hayata İlişkin Pişmanlık

Seda (26) madde kullanmayı pişmanlığı olarak görmektedir: “Madde bağımlısıyım işte. Maddeye başlamak en büyük pişmanlığım.” Haydar’ın (22) da pişmanlığı maddedir: “Pişmanlığım işte 16 yaşında akıl edememem uyuşturucuyu. Pişmanlığım o.” Pınar (17) “Keşke diyorum hiç esrar içmeseydim, buralara gelmezdim.” cümlesiyle ilk madde deneyiminden pişmanlık duyduğunu iletmiştir. Cemil (20) öğretici olmasıyla birlikte madde kullanmış olmaktan pişmandır: “Vallahi abla madde konusu acayip pişmanlık benim için ama gel gelelim çoğu şeyi de öğretti bana, gösterdi o da ayrı bir katkısı var. Keşke yaşamadan da öğrenebilseydik de.” Kerem’in (29) de pişmanlığı maddedir: “Uyuşturucuya başladım başlayalı pişmanlıkla yaşıyorum. Bunun tek sebebi de uyuşturucu.”

Hasan (29) okumamaktan pişmandır: “Tek pişmanlığım okuyamam, başka bir şey değil yani.” Alp (24) dünyaya gelmiş olmaktan pişmanlık duymaktadır: “Hayata ilişkin, dünyaya gelmem.” Cenk (23) “Okulu keşke hiç bırakmasaydım diyorum. Devam etseydim.” sözleriyle okulu bırakmış olmaktan pişman olduğunu ifade etmiştir. Koray (30) hayata dair çok sevmekten pişmanlık duyduğunu belirtmiştir: “Evet var, çok

sevmek. Mesela maddeden falan hiç pişmanlık duymuyorum. Zaten beni bu hale sokan da kendisiydi (eşi).”

Yiğit (30) ise çete olayına dahil olmasından pişmanlık duymaktadır:

“Var. İki günlük bir maceranın sonunun çok kötü bitmesi oldu benim için. Bir çete olayıydı. Başımıza çok iş aldık. Çok pişman oldum ondan. Tek pişmanlığım o. Diğer yattığım cezalardan hiç pişman değilim o iki gece çok pişman etti beni.”

Mahmut (38) pişmanlığı olmadığını iletmiştir:

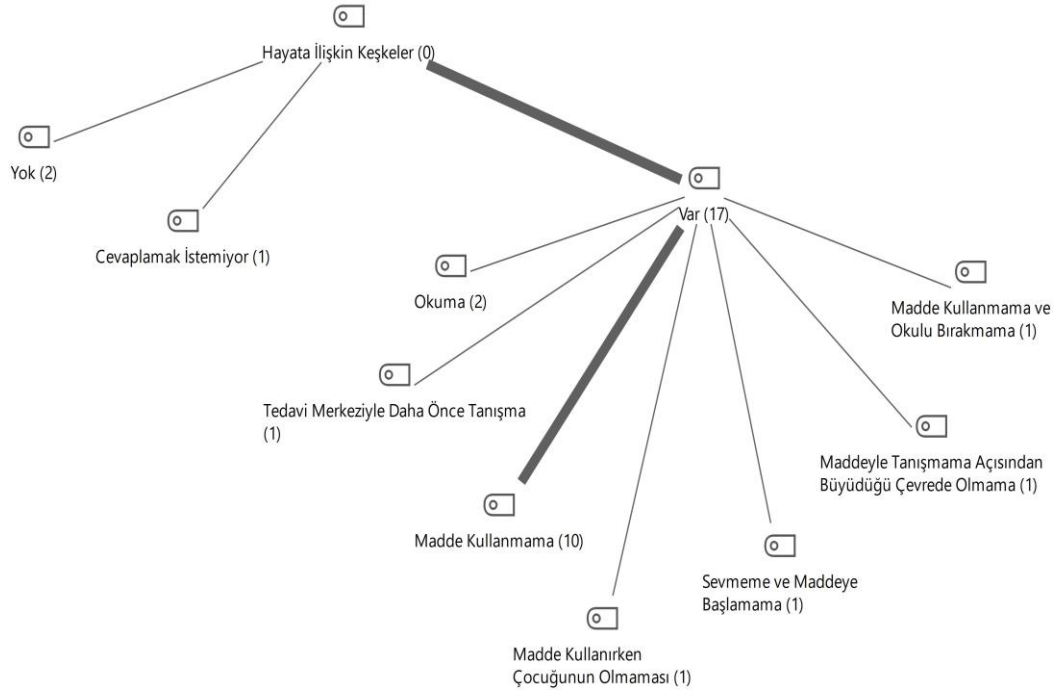
“Yok, hiç pişman olmadım. Keşkem yok. Yeni bir umutla başlıyorum. Ortaokul mezunuyum ama üniversiteye giden insana kendimi anlatırım. Emniyettekiler biliyor gözüme bakar bakmaz ne içtiğimi, çünkü o da içiyor. O da tadına bakıyor. Mimiklerimden, hal ve hareketlerimden anlıyor. Şu an cigara (esrar) içip geldim mesela, anladın mı?”

Sait’in (24) pişmanlığı bulunmamaktadır: “Şimdi uyuşturucu kendi kararım olduğu için, hayatta yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim.” Mert’in (30) de pişman olduğu bir konu yoktur: “Yok. Keşke yapmasaydım dediğim hiçbir şey yok.”

3.8.10. Hayata İlişkin Keşkeler

Hayata ilişkin 18 katılımcı madde kullanmama (10), okuma (2), madde kullanmama-okulu bırakmama, madde kullanırken çocuğunun olmaması, tedavi merkeziyle daha önce tanışma, maddeyle tanışmama açısından büyüdüğü çevrede olmama, sevmeme ve maddeye başlamama gibi keşkelere sahiptir. 2 katılımcının ise keşkesi yoktur.

Şekil 32: Hayata İlişkin Keşkeler

Haydar (22)'nin keşkesi madde kullanmamaktır:

“Yani keşke derken işte uyuşturucu içmek istemezdim ama şu an 22 yaşındayım. 6 sene az bir zaman değil. ‘Niye’ demiyorum rabbime ‘neden ben uyuşturucu içtim, neden beni korumadın’ demiyorum. Çünkü Allahuteala beni o ortamdan korusaydı dayımı gönderirdi içirmezdi bana bir şekilde. Ama ben diyorum ki benim de dünyadaki imtihanım uyuşturucuymuş. Çünkü bu insanın bedeninde, kan damarlarında olan bir insan. Uyuşturucu içmeyen bir insan oturup bir sohbet edebilir ama biz burda oturup sohbet edemeyiz. Biz direkt dışarıda çıkıp duman almayı düşünüyorduk bir zaman, böyle bir imtihanlardan geçtik ama ben Allah muhafaza isyan etmiyorum. ‘Neden’ diye sormuyorum. Tek düşüncem bundan sonraki yaşantımı, ‘bu dünyada nasıl yaşayabilirim, içmeden nasıl yaşayabilirim’ bunun mücadelesiyle yaşayacağım. Çünkü ben artık uyuşturucu bağımlısı bir insanım, ben madde bağımlısı bir insanım. Ailemin gözünde de, akrabalarımın gözünde de madde bağımlısı bir insanım ama ben Allah'a şükürler şimdi öyle bir sıkıntım yok. Tek

sıkıntım döndükten sonra mütevazı bir iş bulup, içmeden, hanımı bulup, evlenip, hayırlı şekilde yaşayıp, namazımı kılip, yaşlanmayı bekleyip, ölümü bekleyip mahşer günümde sonucumu bekleyeceğim. Rabbim affetcek mi affetmeyecek mi.”

Mert (30) de madde kullanmamış olmayı istemektedir:

“Söz konusu maddeyse madde zaten keşkelerimizin birincisidir. Onun dışında keşkem yok. Madde tabii burada bulunan herkesin, tedaviye gelmiş herkesin muhakkak keşkesi vardır ki buradadır. Keşkesi olmayan insan maddeyi bırakamaz, devam eder maddeye.”

Cemil (20) madde kullanmamayı, madde kullanmayan arkadaşları olmasını istemektedir: “Keşke farklı bir hayatın içinde olsaydım. Madde olayı hiç olmasaydı. Farklı insanlarla oturup kalkıyor olsaydım.” Mehmet’in (23) de keşkesi madde kullanmamış olmaktır: “Keşke kullanmasaydım, aklım başımda olsaydı daha önce.” Cenk (23) için ise okumak ‘keşke’sidir. Okusaydı madde kullanmayacağını düşünmektedir: “Keşke hiç demedim ya yaptıklarımın pişman değilim sadece okul için pişmanım. Çünkü beni bu durumlara hiç getirmezdi ona eminim.” Hasan (29) “O kadar keşke diyebileceğim bir şey olmadı yani. Dediğim tek şey hepsini kapsar yani, okuyabilmek.” sözleriyle okumak istediğini belirtmiştir. Pınar (17) madde kullanmamayı ve okulu bırakmamış olmayı istemektedir: “Keşke diyorum hiç esrar içmeseydim, buralara gelmezdim. Bu var bir de keşke okulu bırakmasaydım.”

Yiğit (30) madde kullanırken çocuğunun olmamasını istemektedir:

“Keşke dediğim mesela, ben önceden kendime engel olabiliyordum mesela. Evlendikten sonra kendime engel olamamaya başladım. Keşke dedim çocuğum olmasa. Yani bu şekilde olcaksa olmasaydı. Çünkü zor oluyor. İçiyorsun, eve geliyorsun, mesela içen insanın içinde sıkıntı var, bünyesinde, onu 20 güne atıyorsun. Bizim beynimiz de hasta olmuş yani. Bir şekilde bizi tetikliyor ben bunu çözdüm yani.”

Feridun (24) tedavi merkeziyle daha önce tanışmayı istemektedir: “Keşke dediğim bir şey, daha öncesi burayla tanışmak, keşke daha önce olsaydı gibisinden.” Oktay (24) farklı maddeyle tanışmama açısından doğup-büyüdüğü çevrede olmamayı keşkesi olarak görmektedir: “Keşke doğup büyüdüğüm mahallede olmasaydım. Belki maddeye bulaşmazdım daha düzgün bir yerde yetişseydim. En büyük keşkelerim de bu yani.” Koray (30) sevmemek ve maddeye başlamamak istemektedir: “Var. Hiç bulaşmasaydım maddeye ve hiç sevmeseydim. Çünkü maddesiz de mutlu olabiliyormuşuz yani ben onu burda biraz öğrenmeye başladım yani.”

Mahmut’un (38) keşkesi bulunmamaktadır:

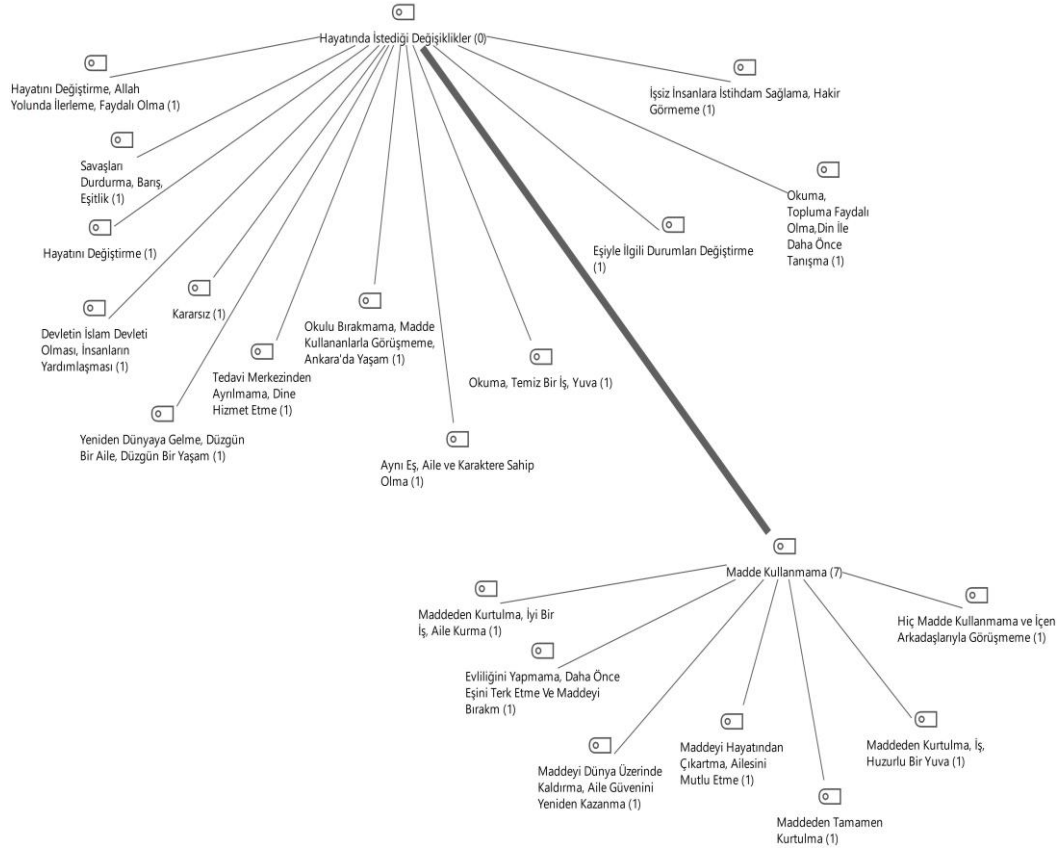
“Yok, hiç pişman olmadım. Keşkem yok. Yeni bir umutla başlıyorum. Ortaokul mezunuyum ama üniversiteye giden insana kendimi anlatırım. Emniyettekiler biliyor gözüme bakar bakmaz ne içtiğimi, çünkü o da içiyor. O da tadına bakıyor. Mimiklerimden, hal ve hareketlerimden anlıyor. Şu an cigara (esrar) içip geldim mesela, anladın mı?”

3.9. BAĞIMLI KİŞİLERİN HAYATINDA İSTEDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER

Hayatında istediği 3 değişiklik nedir sorusuna en çok yanıt madde kullanmama (7) üzerine gelmiştir. Bu kategoriden; maddeden kurtulma-iyi bir iş-aile kurma, evliliğini yapmama-daha önce eşini terk etme-maddeyi bırakma, maddeyi dünya üzerinden kaldırma-ailesinin güvenini yeniden kazanma, maddeyi hayatından çıkartma-ailesini mutlu etme, maddeden tamamen kurtulma, maddeden kurtulma-iş-huzurlu bir yuva, hiç madde kullanmama ve içen arkadaşlarla görüşmeme alt temaları gelmiştir. Diğer alt temalar ise; hayatını değiştirme-Allah yolunda ilerleme-faydalı olma, savaşları durdurma-barış-eşitlik, hayatını değiştirme, kararsız, yeniden dünyaya gelme-düzgün bir aile-düzgün bir yaşam gibi cevaplardır. Farklı olarak; okulu bırakmama-madde kullananlarla görüşmeme- Ankara’da yaşamama, aynı eş-aile ve karaktere sahip olma, okuma-temiz bir iş-yuva, okuma-topluma faydalı olma-din ile daha önce tanışma, tedavi

merkezinden ayrılmama-dine hizmet, devletin İslam devleti olması-insanların yardımlaşması, eşiyile ilgili durumları değiştirme ve işsiz insanlara istihdam sağlama-hakir görmeme gibi alt temalar da bulunmaktadır.

Şekil 33: Bağımlı Kişilerin Hayatında İsteddiği Değişiklikler

7 katılımcı maddeyi kullanmamakla birlikte hayatlarında farklı değişiklikler de istemektedirler.

Hasan (29) maddeden kurtulmak, iyi bir iş, aile kurmak istemektedir: “O dönemde bakarsak (madde kullanma dönemi) kurtulmak, iyi bir iş hayatı, eş, çocuk. Bunların hepsini Allahuteala lütfeyledi zaten.” Seda’nın (26) isteği evliliğini yapmamak, daha önce eşini terk etmek ve maddeyi bırakmaktır:

“Birincisi o evliliği yapmazdım. İkincisi onda yakaladığımda o maddeyi bana ben ona söyledim ‘senin cebinde yakaladım’ diye. Hiç söylemeden çıkar giderdim ki beni de bulaştırmamış olurdu. Üçüncüsü de ailemin evine tekrar döndüğümde keşke o tedavinin gerçekten o tedavinin ne olduğunu öğrenip daha erken kurtulmak olurdu.”

Cenk (23) maddeyi dünya üzerinden kaldırmak, aile güvenini yeniden kazanmak istemektedir: “Komple maddeyi kaldırırım ortadan. Ailemin güvenini tekrar kazanmak isterdim.”

Kemal (27) maddeyi hayatından çıkartmak ve ailesini mutlu etmek istemektedir: “Hayatımdan maddeyi çıkartmak isterdim. Bu zamana kadar ailemin yüzünü hiç güldüremedim, bundan sonra gülmelerini isterdim, mutlu etmek isterdim onları.” Yiğit (30) maddeden tamamen kurtulmak istemektedir: “Maddeden tamamen kurtulmak isterdim bu bir. Herhalde tek bu olabilirdi ya başka her şeyim var çok şükür.” Kerem (29) maddeden kurtulmak, iş, huzurlu bir yuva istemektedir: “Vallahi ilk başta bu illetten kurtulmayı isterim. Doğru dürüst bir iş hayatım olsun isterim. Huzurlu bir yuvam olsun isterim.”

Engin (28) hiç madde kullanmamayı ve içen arkadaşlarla görüşmemeyi istemektedir: “Valla hiç istemezdim. İçen arkadaşlarımla da görüşmek istemezdim.” Oktay (24) hayatını değiştirmek, Allah yolunda ilerlemek ve faydalı olmak isteğini aşağıdaki sözleriyle dile getirmiştir:

“Hayatımı mesela değiştirmek isterdim. Değiştirmeye çalışıyorum da. Allah yolunda ilerlemek isterdim. Onu da elimden geldiği kadar yapmak istiyorum. İnsanlara faydalı olabilmek isterdim, olmaya da çalışıyorum şu an. Bunların 3’ünü de yapmaya çalışıyorum.”

Cihan’ın (27) isteği savaşları durdurmak, barış, eşitliktir:

“Savaşları durdururdum. Tüm insanlığın barışını isterdim. Eşitliğe sosyalizm mi deniliyor? Sosyalizm isterdim. Herkesin eşit olmasını isterdim. He ben milliyetçi bir insanım. Eşitliğe sosyalizm denildiği için diyorum.”

Cemil (20) hayatını değiştirmek istemektedir: “Önce dediğim gibi bu hayatımı değiştirmek isterdim. Kişiliğimde, karakterimde bir sorun olduğunu düşünmüyorum.

Başka bir sorunum da yok abla çok şükür bir uyuşturucu var.” Sait (24) bu konuda kararsız: “O an ki kararına bağlı, şimdi bilmiyorum. Ne desem yalan olur.” Alp (24) yeniden dünyaya gelme, düzgün bir aile, düzgün bir yaşam istemektedir: “İlk başta tekrardan doğmayı isterim. Para mara benim için hiç söz konusu değil. Düzgün bir aile isterim. Düzgün bir yerde yaşamak isterim.” Pınar’ın (17) isteği; okulu bırakmama, madde kullananlarla arkadaşlık yapmama ve Ankara’da yaşamamaktır: “Okulumu bırakmam, dışarıdaki arkadaş çevresine yönelmem, bilindik insanlarla iletişim kurarım. Bir de Ankara’da yaşamayı tercih etmem.”

Mert (30) aynı eş, aile ve karaktere sahip olmak istemektedir:

“Ben bir daha dünyaya gelirim eğer aynı eşle evli kalmak isterim. İkincisi aynı anne-babadan olmak isterim. Üçüncüsü de aynı kişiliğime sahip olmak isterim. Tabii madde hariç. Dediklerimde hep madde hariç, madde bir tarafa.”

Mahmut (38) okumak, temiz bir iş ve yuva kurmak isteğini “1.si okumak isterdim. 2.si temiz bir iş. 3.sü yuva kurmak isterdim. Çünkü hayatımız hayat değil. Kendimi geçtim, 13 yaşında kızların uyuşturucu için meze olduklarını gördüm.” ifadeleriyle belirtmiştir. Mehmet (23) okumak, topluma faydalı olmak ve din ile daha önce tanışmak istemektedir: “Güzel bir yetişmek isterdim, yani okumak isterdim. Yani topluma daha faydalı bir insan olmak isterdim. İslam’la daha önceden tanışmak isterdim.” Feridun’un (24) isteği tedavi merkezinden ayrılmamak ve dine bu yönde hizmet etmektir: “Buradan ayrılmamak, tamamen dine bu yönde hizmet edebilmek, benim gibi nice nice insanları kurtarabilmek.”

Haydar (22) devletin İslam devleti olmasını ve insanların yardımlaşmasını istemektedir:

“Ne yapmak isterdim. Bu ülkenin İslam ülkesi olmasını isterdim. Herkesin cüppeli, çarşafly olmasını isterdim sarıklı. ResulallahSallallahu Aleyhi ve Sellem'in yaşadığı hayatı yaşamasını. Onların sahabeleri bilmesini, İslam Devleti kurulmasını isterdim. Köpeklerin, sokak

hayvanlarının, sokakta yaşayanların ıştibakla evde olmasını isterdim. Zenginlerin fakirlere yardım etmesini isterdim. Kimsenin aç olmamasını isterdim. Afrin'deki insanların, bütün Müslüman ülkelerle kardeşçe ümmeti Muhammed'in uyanmasını isterdim. Herkesin ölümü hatırlamasını isterdim. Öldükten sonra kabirde yalnız yaşayacağını, bunlar için çalışmasını isterdim. AllahuTeala gibi bir varlığın büyüklüğünü, onun sevgisini, onun merhametini görmesini isterdim. Yani AllahuTeala bizi böyle yaratmış ama biz ona göre yaşamıyoruz.”

Koray (30) eşiyile ilgili durumları değiştirmek istemektedir: “Çok şey. 3'ü de aynı. Eşimle ilgili. Çok şey değiştirmek isterdim.” Furkan (21) işsiz insanlara istihdam sağlama ve hakir görülmemeleri isteğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Ülkemizde bir sürü işi olmayan insan var, o insanlara istihdam sağlayıp yardımcı olmak, hakir görmemek.”

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırmanın konusu madde bağımlısı bireylerin sosyal damgalanma süreçleri ve bunun ardından yaşam deneyimlerinin bağımlıların anlam dünyaları üzerinden incelenmesidir. Bu bağlamda madde kullanan kişiler için madde bağımlılığının ne ifade ettiğini, madde kullanım süreçlerindeki deneyimlerini, bu deneyimlerin kendilerini, iş hayatlarını, sosyal ve aile ilişkilerini nasıl etkilediğini bağımlıların gözünden ortaya koymak amaçlanmıştır. Madde kullanmanın damgalanmaya yol açıp açmadığı, damgalanma süreci var ise bunu nasıl deneyimledikleri ve bu sürecin kendilerini ve madde kullanma davranışlarını nasıl etkilediği ele alınmıştır. Bu amaçla da 20 madde bağımlılığı tedavisi görmüş katılımcı ile görüşülmüştür. Çalışmadan elde edilen temel sonuçlar şu şekildedir.

Madde Bağımlılarının Gözünden Madde Bağımlılığının Değerlendirilmesi

Ögel ve Tamar'a (1996) göre bağımlılık, kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırakamaması, giderek madde dozunu artırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile belirli bir durumdur. Görüşülen katılımcılardan elde edilen sonuçlara göre de katılımcıların çoğu maddeyi bırakmak için defalarca girişimlerde bulunmuşlardır. Aile ilişkilerine, sosyal hayatlarına, iş bulmalarına, sağlıklarına verdikleri zararları görmelerine ve farkında olmalarına rağmen madde kullanmayı uzun sürelerce sürdürmüşler, sosyal aktiviteden uzaklaşarak zamanlarının çoğunluğunu madde bulmaya çalışarak geçirmişlerdir.

Madde Bağımlılığı ile Birlikte Gerçekleşen Yaşamlarındaki Değişimin Değerlendirilmesi

Madde bağımlılığı nedeniyle katılımcıların yaşamlarında pek çok değişiklik olmuştur. Bunların başında kişilerin sağlık problemleri yaşamaları ve kilo kayıpları gelmektedir. Madde bulma çabalarıyla geçen zamanları ve madde etkisi altındaki halleri nedeniyle

çevresindeki insanlarla sosyalleşme durumları azalmıştır. Bu sebeple sosyal çevrelerinden uzaklaşmış, soyutlanmışlardır. Katılımcılar iradelerinin zayıfladıklarını, maddeyle birlikte yapmayacaklarını düşündükleri şeyleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

Madde kullanma nedeniyle yasal olmayan durumların içine sürüklenip, cezaevi süreci yaşayan katılımcılar da bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda hayalleri olan mesleklere erişimlerini de engellemiştir. Maddenin kendisi de kişileri çalışamaz hale getirebilmektedir. Bu da iş sorunu yaşamalarını sağlayan başka bir neden olmaktadır.

Madde kullanma katılımcıların ailevi sorunlar da yaşamalarına neden olmuştur. Katılımcıların 16'sı ailesinin madde bağımlısı olduğunu öğrendikten sonra kendilerine karşı düşünce ve davranışlarında bir değişim olduğunu belirtmiştir. 16 katılımcıdan 5'i ailesinin artık kendisine güvenmediğini hissetmektedir. Bu durum da madde bağımlıların duygusal dünyasını olumsuz yönde etkilemektedir. Madde kullanımını öğrenen aileler kişilere birtakım yasak ve kısıtlamalar getirebilmektedir. Katılımcılardan 14'ü bu tür yasak ve kısıtlamalara maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu yasak ve kısıtlamalar; maddi, evden çıkartmama ve iletişim araçlarına el koyma olarak değişmektedir.

Madde Bağımlılarının Toplum Tarafından Damgalanıp Damgalanmadıklarının Değerlendirilmesi

Madde bağımlıların toplum tarafından damgalandığını Goffman da Becker da çalışmalarında dile getirmişlerdir. Madde bağımlıları Goffman'ın (2014a) 2. tip damgalamasına işaret etmektedir. Becker (2013) ise haricîlerin içinde toplumsal kurallara aykırı gelen kişiler olarak madde bağımlılarını örnek göstermiştir. Görüşmecilerimizin deneyimlerine baktığımızda ise yine damgalanmışlığı ve haricî olduklarını görmekteyiz. Katılımcılar çevreleri tarafından madde kullandıkları bilindiklerinde bazı arkadaşlıklarının bittiğini, çevreleri tarafından deli muamelesi gördüklerini, insanların kendilerine karşı güvensizlik ve tedirginlik yaşadıklarını belirtmişlerdir.

“Şüphesiz, tanım gereği, biz damgalı bir kişinin pek de insandan sayılmayacağına inanırız. Bu zanna binaen, onun yaşamını zorlaştıran, birçok durumda düşünmeden de olsa etkili olan muhtelif ayrımcılıklar uygularız” (Goffman, 2014a: 31-32). Çalışmada da katılımcıların ailesi dışındaki çevreleri tarafından soyutlanmaları, iş bulamamaları damgalandıklarının birer göstergesidir.

Kişiler bu damgadan kurtulmak için tedavi olmak isterler. Goffman (2016) tedavi kararının genellikle kendi isteği ve aile kararıyla olduğunu iletir. Çalışmanın bulgularından da tedavi kararını en çok etkileyen nedenler kişinin kendi isteği ve aile isteğidir.

“Sadece küçük bir yatış öncesi hasta grubu, kendileri için iyi olacağını düşündüklerinden ya da aile üyeleriyle konuyla ilgili yaptıkları samimi bir anlaşma neticesinde akıl hastanesine kendi istekleriyle yatar. Kuruma yeni kabul edilen bu kişiler kendilerini muhtemelen, onlar açısından akıllarını ya da kontrollerini kaybettiklerinin bir kanıtı olacak şekilde davranırken bulmuşlardır” (Goffman, 2016: 145).

“Yatış öncesi hastanın kariyerindeki son aşama, gerekçelendirilmiş olsun olmasın, kişinin toplum tarafından terk edildiğini ve ona en yakın kişilerle kurduğu ilişkilerin dışında bırakıldığını fark etmesidir” (Goffman, 2016: 161). Madde kullanan kişilerin damgalanıp damgalanmadığını anlamak için tedaviden sonraki ailenin ve arkadaşların yaklaşımlarının değişimini görmekte de fayda vardır. Katılımcılar, tedaviyle birlikte arkadaşlarda davranış değişikliğiyle ilgili saygı ve takdir gördüklerini, ilişkilerinin düzeldiğini, kendileriyle gurur duyulduğunu belirtmişlerdir. Ailede ise tedavi kararı sevinçle karşılanmıştır.

Damgalanma Sürecinin Bağımlılara Etkisinin Değerlendirilmesi

Madde bağımlılarını damgalama sürecinin nasıl etkilediği sorusuna yanıt bulmak istediğimizde ise öncelikle Goffman'ın damgalama süreciyle ilgili yaklaşımına bakmamız faydalı olacaktır.

Bir yabancı karşımızdayken onun, dâhil edilmesine müsait kişi kategorisindeki diğerlerinden farklı ve pek de rağbet bir sığata haiz olduğu yönünde kanıtlar ortaya çıkabilir –uç bir durumda bu, kişiyi baştan aşağı kötü, tehlikeli veya zayıf biri kategorisine sokabilir. Böylece karşımızdaki yabancı, zihnimizde sağlıklı ve sıradan bir kişi olmaktan çıkıp lekeli ve sakat, kale alınmayan birine indirgenir. Böyle bir sıfat, özellikle de itibarsızlaştırıcı etkisi çok kapsamlıysa bir damgadır; zaman zaman buna başarısızlık, kifayetsizlik veya engel de denir (Goffman, 2014a: 29). Bağımlı kişiler de bu şekilde tehlikeli, maddeyi bırakamadığı için zayıf ve iradesiz olarak damgalanmışlardır. Oysa bağımlılık, iradeyle ilişkisel değildir. Herkes bağımlı olabilir.

Becker (2013) sapkın kimliğini üstlenmenin sonuçlarını çözümlmek için Hughes'un temel ve ikincil statü nitelikleri arasında yaptığı ayrımı kullanır. Örneğin bir kişinin doktor olması temel bir niteliktir. Bu nitelik ona diplomayla, aldığı eğitimle verilmiştir ve bir kişinin doktor olması onun Protestan, beyaz, üst orta sınıfa mensup olması gibi ikincil niteliklere de sahip olması beklentisi yaratır. Eğer bu ikincil niteliklere sahip değilse onda bir tuhaflık olduğu düşünülür. Benzer şekilde zencilerin de bazı statü niteliklerine sahip olmaması beklenir. Bir zencinin doktor olması insanları şaşırtır. Sapkın nitelik için de bu örnekten yola çıkarak genelleme yapmak mümkündür. Sapkın bir niteliğe sahip olmak beraberinde bu nitelikle ilgili olduğu düşünülen diğer nitelikleri de getirir. Suçlu olarak etiketlenen bir kişi ise yasaları çiğnemekte sorun görmediği için diğer suçlarla da kolayca ilişkilendirilebilir ve diğer nitelikleri geri planda kalmaktadır. Bu anlamda sapkın statü temel bir statü olabilmektedir ve diğer pek çok şeyden daha mühim görülebilmektedir.

Madde bağımlıları da bu anlamda toplumda potansiyel suçlu olarak görülmektedirler. Hırsızlık ise kendilerinden en çok beklenen suçlar arasında olmaktadır. Bunun yanında

katılımcılar yalan söylemeye dair şüphenin ve madde kullanmadıklarında bile kullanıma dair şüphelerin olduğunu belirtmişlerdir.

Goffman (2014a) damgalı ve normal insanların temas halinde olduğu anlarla ilgilenir ve böyle anlarda normal veya damgalı insanların yaşamlarını bu temastan kaçınacak şekilde düzenleyebileceklerini belirtir. Bu durumun ise özellikle damgalı insanlar için sonuçlarının daha ağır olduğunu, hayatlarında daha fazla noktaya çeki düzen vermeleri gerekebileceğini düşünür. Damgalının bu ilişkilerde olumlu karşılık almaktan yoksun kaldığı ve kendini geri çektiği durumlarda bunalımlı, şüpheli, endişeli bir hal alacağını düşünür.

Kişinin başkaları tarafından suçlanmasının kendisinin de bir süre sonra şüpheli, endişeli fikirlere sahip olmasına yol açabileceği vurgulanır. Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar da buna benzerdir. Katılımcılar da zaman zaman çevrelerine karşı şüpheli olduklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda damgalılardan yapmadıkları konular ile ilgili şüphelenilir.

“Bir kişiye, yalnızca *beli bir durumda* sapkınmış gibi davranmak yerine, sanki *genel olarak* sapkınmış gibi davranmak, kendini gerçekleştiren bir kehanet üretir” (Becker, 2013: 59). Katılımcılardan 8’i kendilerinden şüphelenilmesinin şüphelenilen davranışı doğurduğunu belirtmişlerdir. Burada da Becker’ın (2013) söylediği kendini gerçekleştiren kehanetle kişilerin yasal olmayan yollara nasıl sürüklendiklerini görmekteyiz.

Sapkın kişi, yakalandığı zaman da neden böyle biri olduğuna ilişkin var olan umumi teşhise ve yargıya dayanan bir muamele görür. Bu muamelenin kendisi de artan bir sapkınlık üretebilir. Yaygın olarak uyuşturucunun sunduğu uygunsuz hazlara karşı koyamayan, zayıf irade sahibi biri olduğuna inanılan bağımlı, baskıcı bir muamele görür. Kişi, uyuşturucu kullanmaktan men edilir. Bağımlı, uyuşturucuyu yasal yollardan edinemediği için de bu kez, yasa dışı yolları denemek zorunda kalır. Bu durum, uyuşturucu pazarının yeraltı dünyasına indirilmesini zorunlu kılar ve uyuşturucu fiyatlarını mevcut yasal piyasa fiyatının çok üstüne, çok az sayıda insanın ancak bir maaşla satın almaya gücünün yetebileceği bir seviyeye sıçratır. Dolayısıyla bağımlının

sapkınlığının tedavisi, bağımlının alışkanlığını devam ettirebilmesi için muhtemelen onu hileye ve suça yönelmeye zorlayacaktır. Bu davranış da sapkın eyleme için niteliklerin bir ürünü olmaktan çok sapkınlığa verilen kamusal tepkinin ürünüdür (Becker, 2013: 60).

Goffman (2014b) da dışlanan grupların pis işlere bulaşabildiklerini ya da rutin olarak hile yapmayı gerektiren meslekleri icra edebildiklerini belirtmiştir. Bir kişi sapkın olarak etiketlendikten sonra toplumsal alandan yalıtılması kaçınılmazdır. Örneğin, bir kişi madde bağımlısı ise bir işte çalışabilir fakat madde kullanması olması o işte çalışmasını imkânsız hale getirebilir ya da bunun bilinmesi kişinin işini kaybetmesine yol açar. Madde bağımlısı kişi “saygın” bir işten mahrum bırakılınca hırsızlık gibi yasal olmayan işlere girmek zorunda kalabilir (Becker, 2013). Katılımcılardan 15’i Becker ve Goffman’ının düşüncelerine uygun şekilde, suç işlediklerini belirtmişlerdir. Suça yönelmelerindeki sebeplerden biri de aileleri tarafından maruz kaldıkları maddi kısıtlamalar sebebiyle madde almak için farklı yollardan para temin etmeleriyle gerçeklemektedir. İşledikleri suçlar ise; hırsızlık, madde bulundurma, maddeyle yakalanma, yaralama, gasp, adam vurma ve madde satmadır. Cezaevi süreci yaşayan ve denetimli serbestlikte olan katılımcılar da bulunmaktadır.

Toplumsal yapının damgalı bir kişiye tabi kıldığı bireye, damga bulaşabilir (Goffman, 2014a). Dolayısıyla madde bağımlılarının aileleri de bu damgadan nasiplerini alarak sosyal çevrelerinden uzaklaştırılabilirler. Bu en çok akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde kendini gösterir. Daha basit haliyle bazen bir selamlaşmada, bazen bir düğüne davette, evlilik ilişkisinin kurulmasında, ev kiralamada, iş vermede damga kendini gösterebilir. Katılımcılardan 14’ü ailelerine de damganın bulaştığını düşünmektedir.

“Diğer taraftan, evli çiftlerden biri diğeriyle karanlık sırrını zaman zaman paylaşabilse de evdeki çocuklar bu bilgi için sadece güvenilmeyecek kasalar olarak değil, aynı zamanda bu bilginin açığa çıkması sonucunda muhtemelen zarar görebilecek, kırılğan doğal varlıklar olarak da değerlendirilirler” (Goffman, 2014a: 91). Bu sebeple katılımcılardan biri için de en büyük pişmanlıklardan biri çocuk sahibiyken madde kullanma davranışı olmaktadır.

“Damgalı birey ‘kendinden saydıklarını’, bu kişilerin damgalarının ne derecede görünür ve rahatsızlık verici olduğuna göre sıralama eğilimi gösterir. Ardından da kendisinden daha görünür bir biçimde damgalı olanlara karşı, normallerin kendisine takındığı tavrın aynısını takınabilir... Dolayısıyla kişinin özdeşleşme salınımı en keskin biçimde, kendisinininkinden daha görünür damgaları olan yoldaşları ile kendini ilişkilendirdiğinde ya da onlardan ayırtırdığında gözlemlenir” (Goffman, 2014a: 153). Bu durum madde bağımlıları arasında da görülmektedir. Özellikle kokain bağımlıları eroin ve bonzai gibi maddeleri kullanan kişileri kendilerinden daha aşağıda görerek damgalamaktadırlar. Bunun sebebi olarak kokainin en pahalı madde olması belirtilebilir.

“Kendini, ‘kendinden saydıklarından’ farklı bir yere koyma ve dolayısıyla onlara ihanet etme türünden bu sınıflamayla bağlantılı olarak bir de toplumsal ittifaklar meselesi vardır: kişinin arkadaşı, sevgili ya da eş tercihinin kendi grubundan mı, yoksa ‘dışarıdan’ mı olacağı” (Goffman, 2014a: 153). Katılımcıların hiçbiri madde bağımlısı biriyle evlilik gerçekleştirmemiştir. Yalnızca madde kullandığını bilmeden evlenen, bu durum nedeniyle kendisi de bağımlı olan katılımcı evliliğini sonlandırmıştır. Bir katılımcının ise eşi madde kullandığı için kendisinden boşanmak üzeredir. Evli olan diğer katılımcının da eşi madde bağımlısı değildir.

İnsanlar tarafından damgalanma, yasal olmayan yollara mecburi sürükleniş, ailenin damgaya dahilyeti ve iş yaşamından da uzaklaştırılmanın sonucunda Becker’ın (2013) ilettiği toplumsal alandan yalıtılma söz konusu olmaktadır. Goffman (2018) da toplum tarafından görmezden gelindiğini, bakmaya değer bulunmadıklarını “yok sayma” adı altında belirtmiştir.

Bu soyutlanma da Goffman’ın (2014a) söylemiyle kişinin aynı damgaya haiz olan grupla yakınlaşmasını doğurur. Kişin burada kendini daha güvende, “evinde” hisseder. Katılımcılardan 18’i madde kullanımıyla damgalandıktan sonra çevresinin aynı damgaya haiz olanlardan oluştuğunu belirtmiştir. 11’i ise kendini aynı damgalı grupta daha rahat hissetmektedir.

Goffman'ın (2014a) dediğine paralel olarak kişiler kendi damgalı gruplarında kendilerini daha rahat hissetmektedirler. Goffman'a (2014b) göre damgalılar kendi grubundakilerle aynı performansı sergilemek zorunda olduğu için kader birliği içindedir. Birbirlerinin karşılaştığı zorlukları ve bakış açılarını bilirler. Toplumsal olarak aynı dili konuşurlar. Sırları ortak olduğu için birbirlerinin yanında gevşemeleri mümkündür.

Damgalı kişi aynı damgaya haiz olanlar grubundaki kişilerin öykülerinden sıkılabilir ve yeni dostlarına yönelik duyduğu rahatsızlık, eski arkadaşlarına yönelik hissettiği huzursuzluğa bırakabilir. Bu kişilere karşı daha az güven duyabilir ve bu kategoriden de uzaklaşarak kendini tamamen yalnızlaştırabilir (Goffman, 2014a). Katılımcılardan 3'ü bu tarzdan bir yalnızlaşma yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Damgalanma Sürecinin Bağımlılık Döngüsünü Nasıl Etkilediğinin Değerlendirilmesi

Katılımcılara göre aile ve çevre tarafından hor görülme, dışlanma yani "damga"lanmak kendilerini madde kullanımına daha çok sevk etmektedir. Madde kullanıldığı öğrenildikten sonra ailede ve arkadaşlarda görülen davranış değişiklikleri kişilerin hem duygusal dünyasını hem de madde kullanımını olumsuz etkilemiştir. Tersine aile desteği ve ilgi ise bu süreçle mücadelede kişilerin başarısını artırmaktadır.

Madde kullanımını artıran bir diğer unsur ise madde kullanan kişilerin aynı damgaya haiz olan gruba görüşmesi ve orada kendini daha güvende hissetmesiyle gerçekleşmektedir. Bu kişilerle yaşanan ortaklığın kişinin madde kullanma davranışını artırdığı dolayısıyla bağımlılık döngüsünü olumsuz etkilediği görülmüştür. Becker da sapkın gruba dahiliyetin sapkınlik kariyerinin ilerlemesine yol açtığını belirtir.

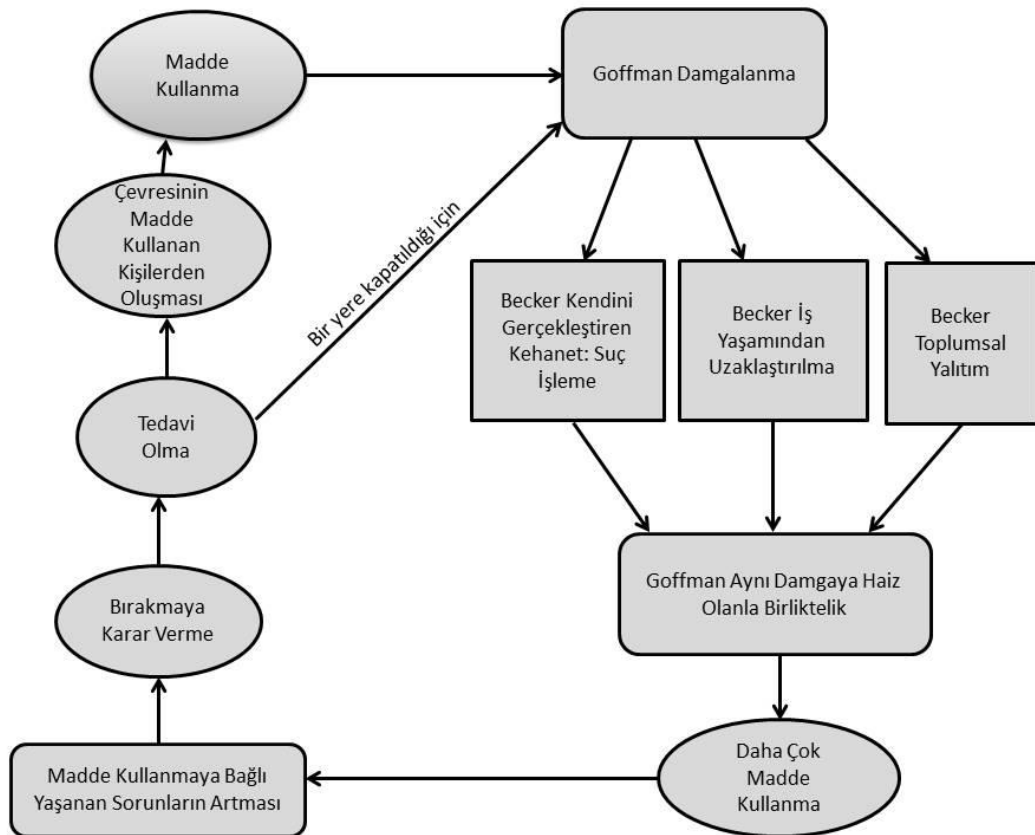
"Sapkınlik kariyerinin son aşaması ise organize sapkın bir topluluğun içine dâhil olmasıdır. Etrafında bir tane bile 'normal' kişi kalmadığını fark ettiğinde kariyerinin son aşamasına gelmiş demektir. Fakat böyle bir gruba dâhil olmak da ortak kaderi paylaştıkları duygusunu verir. Bu histen bir sapkınlik alt kültürü doğar ve sorunlarıyla

baş etmeye perspektifler geliştirebilirler. Ancak bu gruba üyelik, sapkın kimliği pekiştirir” (Becker, 2013: 63).

“Nitekim en örgütlü ve kurumsallaşmış bir sapkın gruba giren sapkın, daha önce hiç olmadığı kadar yaptığı şeyi yapmaya devam etme eğilimindedir. Bir yandan beladan nasıl kaçınacağını, öte yandan da yaptığı şeyi yapmaya devam etmesini meşrulaştıran gerekçeyi öğrenmiştir” (Becker, 2013: 64).

Becker’ın (2013) belirttiği üzere sapkınla bir aradalık kişinin sapkın kariyerini pekiştirmiştir. Bu hem daha çok madde kullanmak hem de kullanılan maddenin çeşitliliğinin artmasında kendini göstermiştir. 11 katılımcı madde bağımlısı kişilerle olan yakınlığının madde kullanma miktarını ve çeşitliliğini artırdığını belirtmiştir. Madde bağımlıların söylemleri üzerinden hazırlanan zihin haritası aşağıda yer almaktadır.

Şekil 34: Madde Bağımlılarının Damgalanması Sonrası Bağımlılık Döngüsü Modeli

Madde bağımlısı kişilerin damgalanma ve bağımlılık süreçleri ile ilgili söylemleri üzerinden zihin haritası oluşturulmuştur. Madde kullanan kişiler toplum tarafından damgalanmaktadır. Bu damgalanmayla birlikte yaşamlarında oluşan değişikliklerden suç işleme potansiyelinin artması, iş yaşamından uzaklaştırılma ve toplumsal yalıtım kişinin kendisi gibi madde kullanan kişilerle yakınlık kurmasına yol açmaktadır. Bu yakınlaşmayla birlikte kişi damgaya neden olan davranışını daha çok gerçekleştirmektedir. Çalışmada bu durum madde kullanmaya tekabül eder. Daha çok madde kullanan kişinin madde kullanımından dolayı yaşadığı sorunlar da giderek arttıkça kişi maddeyi bırakma kararı alır ve tedaviye yönelir. Kişinin bir yere kapatılarak tedavi olması durumu da damgaya yol açabilir. Ayrıca tedaviyle birlikte maddeyi bırakma gerçekleşse de kişi yeniden madde kullanımına dönüş yapabilir. Çünkü çevresi madde kullanan kişilerden oluşmaktadır.

Sonuç olarak,

Görüşmelerden elde edilen bulgularla madde bağımlılarının gözünden madde bağımlılığının ne ifade ettiği ve madde bağımlılığıyla birlikte yaşamlarında (sağlık, aile ilişkisi, gelecekteki hayallere erişememe, çalışamaz hale gelme, yasal olmayan süreçler, yasaklar kısıtlamalar vb.) ne türden sorunlar yaşadıkları incelenmiştir. Kuramsal çerçeve ve görüşmelerden elde edilen bulgularla madde bağımlılarının damgalandıklarını ve damgalanmanın bağımlılık sürecini olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz. Damgalanan kişi bu damgayı hem benliğinde hem de iş bulma, sosyalleşme vb. durumlarda hissetmektedir. Aynı zamanda damga damgalının ailesine de yansımaktadır. Damgalanan kişi suça daha çok itilmekte, bu da damgasının artmasına yol açmaktadır. Tamamen toplumdaki uzaklaşan, yalnızlaşan bağımlı çareyi kendisi gibi damgalanan madde bağımlılarıyla yakınlaşmakta bulmaktadır. Çünkü orada evindeymişcesine rahattır. Fakat bu durumda damgalanmasına sebep olan madde kullanma davranışını artırmasına dolayısıyla damgasının ve bağımlılığının devam etmesine yol açmaktadır.

Madde bağımlılığı ile ilgili verilecek toplumsal farkındalık eğitimlerinin bu konuyla ilgili mücadelede önemli olduğu düşünülmektedir. Madde bağımlıları için motivasyonel, “bırakmanın imkânsız olmadığı”, “bu konuda yalnız olmadıkları”, tedavi ve tedavi merkezleri hakkında bilgiler içeren eğitimler verilebilir. Çalışma boyunca ailenin olumsuz yaklaşımlarının kişiyi de olumsuz etkilediği görülmüştür. Bağımlılar aile desteğiyle ve yalnız olmadıklarını bildikleri durumlarda mücadeleye çok daha hazır ve maddeyi bırakmaya yakınlardır. Bu sebeple ailelerin “sorgulayıcı, suçlayıcı, kısıtlayıcı ve yasaklar getirici” bir yaklaşımdan ziyade süreçlerini anlamaya, “neler yaşadıklarını, neler hissettiklerini” öğrenmeye dair yaklaşımlarının daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda ailelere, madde bağımlısı çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiği, nasıl bir iletişim kurmaları gerektiğiyle ilgili iletişim eğitimleri ve destek olabilmeleri için de motivasyonel eğitimler verilebilir. Bu eğitimler okullarda veli eğitimleri ya da belediyelerde hem aile hem madde bağımlıları için bilinçlendirme eğitimleri şeklinde düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Arif, KAPTI, Alican (2010), Türkiye'nin Uyuşturucu İle Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi

ARSLAN, Yusuf (1998), Alkol Bağımlılarının, Sosyo-Kültürel Özellikleri Ve Dini Algılama Biçimleri (AMATEM Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji Programı, Sakarya

AVCI, Müjdat (2009), Çocuk Suçluluğunun Toplumsal Nedenleri (Erzurum İli Örneği), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Erzurum

AYDIN, Yeliz (2015), Alkol ve Madde Bağımlılığında Beden Algısı, Benlik Saygısı Düzeyleri ve Sosyal Fobi Görülme Sıklığı: Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul

BAYRAM, Murat (2013), İnsan Hakları Açısından Madde Bağımlılığının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Programları, İstanbul

BECKER, Howard S. (2013), Hariciler Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması, (çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı), Ankara: Heretik

BİLGİN, Rıfat (2008), Sokakta Çalışan Çocuklar Sorununa Sosyolojik Bir Yaklaşım: Diyarbakır Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ

BOZBEY, Sema (2015), Madde Kötüye Kullanımı veya Madde Bağımlılığı Tanısı Alan Çocuk ve Ergenlere Eşlik Eden Psikiyatrik Bozuklukların İncelenmesi, Tıpta Uzmanlık

Tezi, Sağlık Bakanlığı İstanbul Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Has. Eğt. ve Arş. Hastanesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Çocuk Psikiyatrisi Bilim Dalı, İstanbul

BUĞDAYCI, Gökhan (2008), Üniversite Öğrencilerinin Sigara Alkol Ve Madde Kullanımını Etkileyen Sosyal Kültürel Ve Ekonomik Süreçler Sakarya Üniversitesi Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya

CRESWELL, John W. (2016), Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, (çev. M. Bütün, S. B. Demir), Ankara: Siyasal, 3. Baskı

ÇELİK, M. Vefa (2006), Madde Bağımlılığı ile Mücadelede Ortaöğretim Öğretmenlerinin Yeri ve Önemi (Elazığ ili örneği), Yüksek Lisans Tezi, Fırat üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ

DUKES, Sheree (1984), Phenomenological Methodology In The Human Science, Journal Of Religion and Health, 23(3), 197-303

Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2018), 2018 yılı Türkiye Uyuşturucu Raporu. Ankara: TUBİM.

Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2015), 2015 yılı Türkiye Uyuşturucu Raporu. Ankara: TUBİM.

FICHTER, J. (2009), Sosyoloji Nedir, (çev. N. Çelebi), Ankara: Anı, 9. Baskı

G. GARGARİ, Shahrzad (2015) Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Öğrenim Gören Üç Farklı Fakülte Öğrencilerinin Alkol Ve Madde Bağımlılığına Yönelik Damgalamaları, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı, İzmir

GEZEK, Funda (2007), Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümleri Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul

GOFFMAN, Erving (2014a), Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, (çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı), Ankara: Heretik

GOFFMAN, Erving (2014b) ,Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, (çev. B. Cezar), Ankara: Metis, 3. Baskı

GOFFMAN, Erving (2016), Tımarhaneler Akıl Hastalarının ve Kapatılmış Diğer Kişilerin Toplumsal Durumu Üzerine Denemeler, (çev. E. Arıcan), Ankara: Heretik, 2. Baskı

GOFFMAN, Erving (2018), Toplum İçinde Davranmak Etkileşimlerin sosyal Düzenine Dair Açıklamalar, (çev. A. Bölükbaşı), Ankara: Heretik

HUSSERL, Edmund (2003), Fenomenoloji Üzerine Beş Ders, (çev. H. Tepe), Ankara: Bilim ve Sanat, 2. Baskı

KALYONCU, Ayhan (2012), Plastik Düşler Bağımlılık Hakkında Gerçekler Yeni Bilgiler, Yeni Tedaviler, Yeni Umutlar, İstanbul: Kapital, 3. Baskı

KARA, İsmail (2014), Şiddete Dayalı Suçlarda Bağımlılık Ve Bağımlılık Merkezlerinin İyileştirmedeki Rollerini: İzmir Örneği, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Uygulamalı Sosyoloji Programı, İzmir

KARACA, İsmail (2010), Aile İçi İletişimin Ortaöğretim Öğrencilerinin Madde Bağımlılığına Etkisi (Elazığ İli Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo –TV ve Sinema Anabilim Dalı, Elazığ

KARATAŞ TERZİ, Cansu (2009), Ergenlerde Saldırganlığın Madde Bağımlılığı ve Diğer Değişkenlerle İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Ankara

KASAP, Hülya (2015), 15-17 Yaş Grubu Ergenlerde Sosyal Destek, Okul Başarısı ve Aile Yapısının Madde Bağımlılığına Karşı Koruyucu Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul

KUŞ, Elif (2009), Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi, Ankara: Anı, 3. Baskı

KÜMBETOĞLU, Belkıs (2008), Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, İstanbul: Bağlam, 2. Baskı

MAYRING, Philipp (2011), Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş Nitel Düşünce İçin Bir Rehber, (Çev. Gümüş, Adnan, Durgun, M. Sezai), Ankara: BilgeSu

MARSHALL, Gordon (2009), Sosyoloji Sözlüğü (çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat

OLÇAY, G. Uğur (2016), Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavisi Gören Bireylerde Algılanan Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul

ÖGEL, Kültegin (2002), Türkiye’de Madde Bağımlılığı, İstanbul: İq Kültür Sanat, 2. Baskı

ÖGEL, K., TAMAR, D., (1996), Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık Okul Eğitim Paketi, İstanbul: Amatem

ÖZTÜRK, Sevgi (2010), Ergenlikte Madde Bağımlılığının Projektif Testler Aracılığıyla İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Bilim Dalı, İstanbul

PETİN, Buket (2014), Denetimli Serbestlik Kapsamında Madde Bağımlılığı İçin Tedaviye Yönlendirilen Olguların Algıladıkları Aile Desteğinin Tedaviye Etkisi ve Ailelerinde Psikiyatrik Tanı Varlığı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı, İzmir

TARHAN, Nevzat, NURMEDOV, Serdar (2015), Bağımlılık Sanal veya Gerçek, İstanbul: Timaş, 4. Baskı

ÜNSALDI, Levent (Takdim) (2014), Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar, Ankara: Heretik

YILDIRIM, Esen (2008), Uyuşturucu Kullanımının Sosyolojik Boyutu Uyuşturucuya Yönelik Talep Azaltımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyolojii Anabilim Dalı, Kırıkkale

YURTSEVER, Zehra (2011), Üniversite Gençlerinde Riskli Davranışlar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kayseri

YÜKSEL, Atila, MİL, Burak, BİLİM, Yasin (2007), Nitel Araştırma Neden Nasıl Niçin?, Ankara: Detay

<https://www.birgun.net/haber-detay/madde-kullanimi-neden-bu-kadar-hizli-artti-182236.html> erişim tarihi 23.11.2018 14:28

<https://www.yesilay.org.tr/tr/haberler/detay/bm-dunya-uyusturucu-raporu-aciklandi> erişim tarihi 23.11.2018

EKLER

EK 1: Madde Bağımlısı Görüşme Formu

Bu çalışma Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında tarafımda yürütülen yüksek tezi kapsamında, madde kullanan bireylerin sosyal damgalanma yaşıyıp yaşamadıkları, yaşamış iseler bu süreci nasıl deneyimlediklerini madde bağımlıları gözünden ortaya çıkarmak amacıyla yapılmaktadır. Size sorulacak soruların doğru yanıtı yoktur, önemli olan sizin bu konudaki düşüncelerinizdir. Bu açıdan size sorulan sorulara lütfen ilk aklınıza gelen ve sizin düşüncelerinizi yansıtan cevapları veriniz. Bu çalışmanın amacına ulaşması için bu çok önemlidir. Çalışmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu nedenle istediğiniz zaman çalışmayı yarıda kesebilirsiniz. Şimdiden katılımınız ve katkılarınız için çok teşekkür ederiz.

Tarih	
İl	
Görüşülen kişinin cinsiyeti	☐ Erkek ☐ Kadın

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaşınız
2. Eğitim durumunuz nedir?
3. Medeni durumunuz nedir?
 - 3.1. Evli iseniz çocuğunuz var mı?
4. Çalışma durumunuz nedir?
 - 4.1. Mesleğiniz nedir?
5. Aylık ortalama geliriniz nedir?

Hanehalkı Bilgisi

6. Evinizin mülkiyet durumu nedir

1. Kendimize ait 2. Kira 3. Diğer (belirtiniz)

7. Annenizin eğitim durumu nedir?

8. Babanızın eğitim durumu nedir?

MADDE KULLANMA SÜRECİNE İLİŞKİN BİLGİLER

9. Madde kullanmaya kaç yaşında, nasıl başladınız?

10. Ailenizde madde kullanan birileri var mı?

11. Ne kadar süredir, hangi maddeyi kullanıyorsunuz?

12. Aileniz ya da arkadaşlarınız madde kullandığınızı biliyor mu?

13. Aileniz madde kullandığınızı öğrendikten sonra size bazı konularda yasaklar koyup, kısıtlamalar getirdiler mi?

14. Aileniz ve arkadaşlarınız madde kullandığınızı öğrendiklerinde davranışlarında değişiklikler oldu mu? Nasıl?

15. Aileniz ve arkadaşlarınızın madde kullandığınızı öğrendiklerinde değişen davranışları sizi olumlu ya da olumsuz şekilde etkiledi mi? Nasıl?

16. Madde kullandığınızı öğrenildikten sonra sizden aslında yapmamış olduğunuz farklı türden davranışlar hakkında şüphelenilmesine yol açtı mı?

17. Sizden yapmadığınızı davranışlar ile ilgili şüphelenilmesi o türden davranışları yapmanıza yol açtı mı?

18. Madde kullanmanız iş bulmanızı etkiledi mi? Etkilediyese nasıl etkiledi?
19. Madde kullanmanız ailenizin de toplumsal alandaki görünümünü etkiledi mi? Nasıl?
20. Kendinizle ilgili fikirlerinizi madde kullanma davranışınız etkiledi mi? Nasıl?
21. Madde kullanma davranışınız, sizi yasal olmayan durumların içine soktu mu?
22. Madde kullanmaya başladıktan sonra sosyal çevreniz değişti mi?
23. Sosyal çevreniz değişti ise bu çevreyle madde kullanma alışkanlığınızda miktarsal olarak ne türden bir değişiklik yaşandı?
24. Çevreniz değişti ise hangi çevrede (eski/yeni) kendinizi daha rahat hissettiniz?
25. Tedavi sürecine nasıl karar verdiniz, bu kararınızı etkileyen nedenler nelerdir?
26. Tedavi olduktan sonra ailenizin/arkadaşlarınızın size olan davranışlarında değişiklik oldu mu?
27. Hayata ilişkin hiç pişmanlığınız var mı, arsa bu nedir?
28. Hayata ilişkin keşke dediğiniz şeyler var mı? Varsa bunlar neler?
29. Size çok istediğiniz üç şeyi yapabileceğiniz söylense, neleri değiştirmek ya da neler yapmak istersiniz?
30. Bu konuyla ilgili eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?

EK 2: Tez Orjinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 08/02/2019</p> <p>Tez Başlığı : Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 136 sayfalık kısmına ilişkin, 06/02/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1.8'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☐ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">08.02.2019 <i>Merve Arılık</i> Tarih ve İmza</p> <p>Adı Soyadı: Merve Arılık Öğrenci No: N12229266 Anabilim Dalı: Sosyoloji Programı: Yüksek Lisans</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"><i>Doc. Dr. Biren Şahin Kocaçık</i> (Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIOLOGY DEPARTMENT

Date: 08/02/2019

Thesis Title : The Drug Addiction Cycle of Drug Addicts After Stigmatization

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 06/02/2019 for the total of 136 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

08.02.2019

Date and Signature

Name Surname: Merve Arılık

Student No: N12229266

Department: Sociology

Program: Master

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Doc. Dr. Birsen Şahin Kızıllı
(Title, Name Surname, Signature)

EK 3: Etik Kurul Onay Formu

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : 35853172/ 433-1218

16 Mart 2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 01.03.2018 tarih ve 2312 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi **Merve ARILIK**'ın **Doç. Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK** danışmanlığında yürüttüğü "**Sosyal Damgalanma: Ankara'da AMATEM'de Tedavi Görmüş Madde Bağımlıları Örneği**" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **06 Mart 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı